

BETEKINTŐ

2017/3. szám

TARTALOMJEGYZÉK

Pócs Nándor: Mit titkol a magyar?

Szekér Nóra: Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története. Jaffa Kiadó, Budapest, 2017.

Papp István: Horthy-ösztöndíjjal a Központi Bizottságba

Göröngyös út. Dimény Imre életútja. Szerk.: Varga Zsuzsanna. Kossuth Kiadó, Budapest, 2017.

Ehrenberger Róbert: A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1962–1971 között

Nagy Péter: Egy SZT tiszt „munkássága”

Lajti Iván

Orbán-Schwarzkopf Balázs: Merénylet a kolumbiai nagykövet ellen

Kinda Gabriella: A Nádor utca-akció

Mészáros Dániel: Családi örökség

Mit titkol a magyar?

Szekér Nóra: *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története. Jaffa Kiadó, Budapest, 2017.*

Szekér Nóra, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet munkatársa és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója, kellő rutinnal választotta meg a Magyar Testvéri Közösség történetét ismertető munkájának címét: *Titkos társaság*. Legyen a tartalom akármilyen, ebben az esetben mégiscsak azzal a jóleső érzéssel fogunk bele az olvasásba, hogy valami olyasminak válunk a részesévé, amit korábban eskü és beavatási ceremónia óvott meg a nyilvánosságtól. Mivel a Magyar Közösség történetét korábban még nem dolgozta fel összefoglaló munka, az úttörő szándékkal megírt könyv nem a „köztársaság elleni összeesküvést” felgöngyölítő perre fókuszál, hanem sokkal inkább a Közösség létrejöttének okaira és tevékenységére.

Ugyanis minden további vizsgálódás előtt tisztáznunk kell, az 1947-es per politikai jelentőségén túl egy örök társadalomtörténeti kérdés is felmerül: miért titkosak a titkos társaságok? Miért törvényszerű, hogy az emberek egy csoportja a történelmi szituációtól függetlenül, a színpalak mögé húzódva – az aktuális törvényeket nem feltétlenül áthágva, de mégis bizalomra és beavatottságra építve – szervezze meg magát? Kik előtt kell titokban maradni, és mit kell titokban tartani? Milyen szűkebb és tágabb politikai környezetben tenyészik az a gondolat, hogy a nyilvánosság helyett/mellett (inkább) megéri egy titkos érdekszövetség kiépítése (is)? Meddig terjednek egy politikai és gazdasági természetű szervezkedés céljai? Milyen eszmeiségnek vagy szervezeti felépítésnek köszönhető, ha a szervezkedés nem a hatalom nyílt átvételére, hanem „pusztán” annak befolyásolására jött létre? Meddig terjednek az illegalitás határai, avagy milyen hatással van a béke és a háborús helyzet a társaság szabályrendszerére, titkosságára?

Nyilvánvalóan a fenti kérdésekre csak több titkos társaság összehasonlító vizsgálata után lehetne választ találni, azonban erre nincs mód, mivel eddig a Magyar Közösség-jelenséget sem ismerhettük meg a kellő mélységben. Ezenkívül a tárgyalt időszakban több olyan titkos társaság is működött Magyarországon (Etelközi Szövetség, Kettőskereszt Vérszövetség stb.), amely a hatalom előtt egyáltalán nem volt ismeretlen. Emiatt fedőszervezetre sem volt szükségük, tehát mint ilyenek, nem hasonlíthatóak össze azzal a Magyar Közösséggel, amely először a Rákóczi Balatonfürdő Egyesület, majd később a Honszeretet Egyesület fedésében építgette hálózatát. A kommunisták szervezkedésétől pedig egyértelműen a hatalom kizárólagos birtoklásának célja különböztette meg, ennek köszönhetően az akkori Magyarország egy páratlan jelenségével van dolgunk. Szekér Nóra tehát egy olyan társaság vizsgálatára vállalkozott, amely egy Közösségbe épült ügynök szerint is leginkább csak a szabadkőművességgel hasonlítható össze.¹

Azonban titkos társaságokról írni sajnos nehéz műfaj. Szekér Nóra könyvének primer forrásai az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) és a Budapest Főváros Levéltárában (BFL) őrzött anyagok, illetve a javarészt 1990 előtt készült interjúk voltak. Az ÁBTL-ben őrzött vizsgálati dossziék,² illetve a BFL-ben fellelhető periratok mennyisége nyilvánvalóan óriási, és azokban amúgy is áttekinthetetlen szövevényességgel fonódik össze a koncepció a valósággal. A tagok saját jól felfogott érdekeiknek engedelmessé válnak lényeges információkat hallgathattak el, vagy pedig – némi eufemizmussal élve – „nem bontották ki az igazság minden részletét”. A kutatónak így nemcsak a források hiányával kellett megküzdenie, hanem a Közösség titkosságából fakadó dezinformációs és konspirációs zsákutcákkal is:

„A Közösség létezése a nyilvánosság előtt egy koncepció per következményeként vált ismertté, és a történetét is e perek kapcsán »dolgozták fel« először. Ez azt jelentette, hogy elsőként az államvédelmi szervek tárták fel a Közösség működését, nagy mennyiségű kihallgatási jegyzőkönyvvel és dokumentummal alátámasztva.”³

Az első fejezet (Összeesküvés?) egyből az események közepébe vezeti az olvasót, és az avatatlankok számára egy kissé megterhelő lehet követni a bevezető hiányában hirtelen színre lépő alakokat. A Szent-Miklós István lehallgatásából kipattanó nyomozás politikai indítékait a szerző nagy hirtelenséggel mutatja be, így a Közösség jelentőségének történeti előzményeit az olvasó kénytelen lesz az első fejezetben felvetett probléma szempontjából vizsgálni – ha akarja, ha nem. Szekér Nóra ennek ellenére igyekszik minél gyorsabban tisztázni a köztársaság „megdöntését” célzó „fasiszta” jellegű „összeesküvés” koncepciójának tarthatatlanságát, így biztosítva a figyelmet a továbbiakra.

A *Titkos szervezet* című fejezetből a Közösség megalakulását és a szervezeti felépítést ismerhetjük meg. A családok, a sátrak, a hadak és a törzsek rendszere egyszerre biztosította a tagok szakmai összefogását, illetve az inkognitó fenntartását is. Bár a Magyar Közösség teljes névsorát nem ismerjük – és gyaníthatóan nem is fogjuk ismerni –, de a megmaradt források arról tanúskodnak, hogy a Közösség erős bázist tudott kiépíteni a közszférában.⁴ Talán érdemes lett volna ezekre bővebben is kitérni, hogy a közösségi penetráció mértéke még szemléletesebben megmutatkozhatna.

A Közösség élén álló héttagú Vezetőtanács nem adott ki konkrét utasításokat; a tagok – legyenek azok gazdasági szakemberek, köztisztviselők, művészek vagy országgyűlési képviselők – szinte teljes körű autonómiával bírtak a döntéseikben. A frissen felavatottak számára előírt kiképző szemináriumokon is csak a konspirációval és a Közösség gyakorlati teendőivel kapcsolatos előadások hangzottak el. A „munkacsaládok” tevékenységével kapcsolatban, de később is, a szerző kiemeli, a Közösség támogató rendszere egyszerre patronált legális, illetve a hatalom által éppen csak megtűrt újságokat, egyleteket, írókat. A heterogén irányzatok felkarolása tehát szükségessé tette a nem-hierarchikus szervezeti felépítést. De ha nem volt központi irányítás és ideológia, akkor felmerül a kérdés: a tagokat mégis milyen megfontolások alapján szemelték ki és avatták fel?

Szekér Nóra szerint a Közösség nem egy ideológia, hanem a „magyar út” követőinek sajátos, ún. „érzelmi alapú” szövetsége volt. Pártpolitikai megfontolások helyett, az egyre erősödő náci és szovjet veszély figyelembevételével, a Közösség célja egy olyan hálózat kiépítése volt, amely az eljövendő kormányvariánsok bármelyikében rendelkezik a nemzeti szuverenitás ügyét támogató taggal. Ez főleg a társaság 1938-as átszervezése és a német befolyás erősödése után válik fontossá, addig javarészt a szellemi mozgalmaknak adott támogatásban merült ki a tevékenysége.

A Közösség szervezeti felépítése és a konspirációs szabályok az erdélyi szimpóziumok évszázados tapasztalataira épült, amely aztán az anyaország és a „szociális barokk”⁵ viszonyai között egyedülálló lefedettséget hozott létre a két világháború között és azután is. Szekér Nóra nem győzi hangsúlyozni, a Közösség ezer szállal kötődött Erdélyhez, mind múltjában, mind szellemi irányultságában (Szabó Dezső), mind pedig a vezető személyek származásában. A Nyugat és a Kelet határvonalán egyensúlyozó Erdély ma is a lazább politikai elköteleződések és a kapcsolati „többszintűség” szimbóluma, ugyanakkor nem biztos, hogy ezek a kevésbé ellenőrizhető (de egyúttal mégsem tagadható) hagyományok hívták életre a Magyar Közösséget.

Az első világháború lezárását követő időszakban a Magyarországra menekülő erdélyiek ezrei, tisztviselők és hivatalnokok, talán nem is annyira a hamvasi géniuszok parancsára,⁶ hanem sokkal inkább a „munkaerő-piaci” túlkínálatnak köszönhetően

kezdték meg a szervezkedést. Ez a megközelítés már csak azért is fontos, mert amennyiben az erdélyiek menekülési indítékául elfogadjuk az impériumváltással járó állás- és pozícióvesztések rémét, akkor az érintetteket nagy valószínűséggel Magyarországon is ugyanezek a megfontolások vezérelték. Ezt igazolja a fent említett közigazgatásbeli lefedettségük is.

Így a könyvből megérthetjük az is, hogy a közösségek miért keresték a kapcsolatot a korabeli értelmiség azon tagjaival, akik a szociális reformok szükségességét hirdették. Szekér Nóra a *Szellemi háló* alfejezeteiben azonban nem azt állítja, hogy az amúgy a Közösségtől függetlenül ható mozgalmak és gondolkodók megváltoztak volna a kapott támogatásért cserébe. A Bolyai- és a Györffy-kollégium, a Bartha Miklós Társaság, a csehszlovákiai Sarló és a népi írók támogatása nem egy kívülről belenyúló kézre hasonlít, amely pontokba szedve hajtaná be a szolgáltatás ellenértékét. Ahogy a Közösség tagjai, úgy az általuk patronált mozgalmak is megőrizhették az autonómiájukat. Az első világháború után felbukkanó harmadikutasság, a parasztság középosztályosításának programja, a némettől és a zsidótól egyaránt kigyomlált gazdaság modellje, a befülledt társadalmi rendszer ellentmondásainak felszámolása olyan baloldali program volt, amely a szovjet és a náci burjánzás láttán a jobboldali függetlenségeszménnyel párosulva egy lassú, földalatti forradalmat indított meg. A feltornyosuló problémák megoldására azonban több variáció is megoldásnak tűnhetett. Valójában az eseményeknek ez az olvasata az, ami Szekér Nóra könyvében különösen félrevezető lehet. Hiszen ma is élénk viták folynak a „faj” és az „osztályharc” korabeli fogalmainak tisztázása körül. Ennek megfelelően a Közösség bizonyítható függetlenségeszménye sem tudja végleges módon rendezni a tisztázatlan kérdéseket. Persze az 1944 előtti elit elzárkózása a tulajdonviszonyok és a választási rendszer újragondolásától kimutathatóan kedvezett az amúgy ellentétes minták alapján szerveződő radikális ellenzék átjárhatóságának és időközi összeborulásainak. Tudjuk, hogy Szabó Dezső hajlamos volt a politikai csapongásokra,⁷ vagy hogy Sinka Istvánt és Veres Pétert is egy mozgalomban szokás emlegetni, de ugyanúgy közismert a trockistából nyilassá lett Péntek István és a bitófa alatt is a forradalomra esküdöző Kassai-Schallmayer Ferenc története. Az, hogy Endre László, a Sztójay-kormány belügyi államtitkára bejáratos volt a Közösségbe, és minden valószínűség szerint felavatott tagja is, a kor viszonyai között éppen olyan magától értődő volt, mint ahogy Weiss Haus Aladár, a nem-moszkovita kommunista tagsága.

A két világháború közötti időszak érdekes jelensége, hogy a magyar politikai nyelvzetben egyszerre voltak jelen a „hazaffyas” riadóköltészet, az agresszív rasszizmus és az 1919 óta diszkvalifikált marxizmus egyes terminusai. Ez pedig – ahogy arra Szekér Nóra felhívja a figyelmet – ugyanolyan jelentőséggel bírt a Közösség-perben is, amikor a kommunista taktika éppen ezt a retorikai kavalkádot használta ki, és az egyének szövetségét a „reakciós” pártok és a „belső ellenség” szövetségével mosta össze. A szerző soraiból érződik, hogy az általa Simone Weil gondolataival megtámogatott fajvitában az olvasmányos, de csak ritkán bizonyító erejű (nemzet)karakterológiák nem fogják dűlőre vinni a kérdést, ahogy ez az 1940-es évekig és azóta sem sikerült senkinek. Szekér Nóra kiutat próbál találni abból a reménytelennek tűnő értelmezésvitából, ami a marxizmusnak az a Kamcsatkától egészen Kelet-Berlinig, többé-kevésbé általánosan érvényes olvasatából fakadt, miszerint a faj nem lehet „progresszív” tartalmú vizsgálati szempont.

„Az előző fejezetben szóba került, hogy a perek koncepciójának kidolgozásában milyen jelentősége volt ennek a szavak kiforgatására épülő eljárásnak. E nem csupán a koncepciók perekben érvényesült, hanem a kommunista diktatúra logikájának általános jellemzője volt. [...] Ahogy azt George Orwell 1984 című regénye is feldolgozta, ez az önkényesség és ideológiai meghatározottság nemcsak a saját pártretorikájához kapcsolódó fogalomkészletet érintette, hanem a leghétköznapibb szavak használatára is kiterjedt, és ezzel szűk értelmezési keretek közé kényszerítette a gondolkodást. A Közösség is áldozatul esett ennek a merev fogalmi keretek közé szorítottságnak, holott a

jellegéhez tartozott, hogy szűkre szabott fogalmi kategóriákon keresztül számos aspektusa érthetetlen és értelmezhetetlen marad.”⁸

Az ÁBTL raktáraiban tárolt anyagok között az amúgy szintén vezető közösségi pozíciót elfoglaló Csomóss Miklós dossziéjában található az alábbi levél, amelyet Szathmári Lajos festő 1946. szeptember 8-án küldött a Kisgazda Párt gyulai elnökének, Sánta Györgynek:

„...mindenkit értékesnek tartok, aki a népi, de mindenek felett magyar népi érdeket támogat. Legyen az kommunista, mint pl. én is, vagy kisgazda, mint Te, vagy a többi jószándékú magyar, egyben egységesnek kell lenni, és pedig abban, hogy ÖSZTÖNÖSEN RAGASZKODJUNK EGYMÁSHOZ. KERESSÜK [kiemelés az eredeti szövegben] azokat, akik bármily módon a magyarság megerősödését keresik, azt mívelik, azért szenvedtek el minden kortól elnyomást, nyúzást, jogfosztást, és mindent, ami a szegény magyarság feltörekvésének útjában áll. Ezért nem sokat beszélve felhívom ösztönösen a figyelmedet, hogy ne csak keresd dr. Erdődi Lajos ottani magyar testvérrel, elvtárssal, barátal, földivel a kapcsolatot, hanem szorosan működjél is vele együtt. Az ő munkásságát nem lehet és nincs is szükség leírni, azt ti vagy érzitek és tudjátok, vagy nincs a magyarság érdekeit védő személy felismerésére képességetek [...] így nem csak a levegőbe beszélek-írok, mikor Erdődi Lajossal való szoros együttműködés feltétlen szükségszerűségére hívom fel a figyelmedet, még akkor is, ha pl ő, mint a kommunista párt tagja működne politikailag. Tudom, hogy ő ott is és mindenütt és mindig csak a magyar nyomor és tudatlanság megszüntetéséért küzd!”⁹

Ez a részlet esszenciális tömörséggel tárja fel a Közösség kapcsolatépítési mechanizmusait, ugyanis éppen annak vagyunk tanúi, hogy Szálasi volt pártigazgatójának dossziéjában egy magát kommunistának valló közösségtag egy vidéki kisgazdának akarja beajánlani szocdemes és nem melleleg szintén közösségis barátját. A moszkoviták az ilyen és ehhez hasonló esetek felderítése után már játszi könnyedséggel bánhattak el a politikai ellenfeikkel. Ahogy a szerző is kiemeli, a Magyar Kommunista Párt már a Közösség-ügytől függetlenül is készült egy közigazgatásba férközött reakciók szötte, nagyobb volumenű összeesküvés „leleplezésére”.¹⁰

A könyv legtöbb újszerű információt tartalmazó része mindenképpen az *Ellenállásban* című fejezet. Teleki Pál felismerése, hogy egyazon garnitúrával nem lehet a szövetségesek és a németek felé is gesztusokat tenni, arra ösztökölte őt, hogy a saját függetlenségi politikájához szükséges embereket szorosan maga köré gyűjtse. Az általa létrehozott Tájékoztatási Osztály és a Nemzetpolitikai Szolgálat tevékenysége csak a hozzá legközelebb állók körében volt ismert. Azonban Teleki birodalmaktól független, közép-európai integrációs elképzelése partnerekre talált a Magyar Közösség által felavatott vagy patronált személyekben (Szent-Iványi Domokos, Zsindely Ferenc, Soós Géza). Ez a gárda pedig, ha a körülmények változtak is, lényegében az 1944-es német megszállásig egyben maradt.

1942-ben ők hozzák létre a Magyar Függetlenségi Mozgalmat, amely a szintén közösségi tag Szent-Iványi Domokos vezérletével több kísérletet is tett a mielőbbi kiugrás előkészítésére. Nehéz elképzelni, hogy az addig kialakult, erősen németellenes társaság hálózatai nélkül a Raoul Wallenberg-féle mentőakciók sikeresek lehettek volna. A Bajcsy-Zsilinszky Endre által vezetett Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága leleplezéséig azonban az ellenállásnak folyamatosan alkalmazkodnia kellett az egyre romló lehetőségekhez. Székér Nóra itt kiemeli, a Közösség munkája nagyban felértékelődött akkor, amikor Teleki halálával a Tájékoztatási Osztály megszűnt. Ennek köszönhető egyrészt az is, hogy a Magyar Függetlenségi Mozgalom „csak” egy szervezet nélküli szervezet lett, amely pusztán a személyi kapcsolatokra és a megbízhatóságra építve gyűjtötte egybe a németellenes politikai és katonai erőket. Ezen felül a Közösség az akkor legális csatornákat megcélozva, az egyházi, a gazdasági, a diplomáciai, a katonai és a csendőri vonalakat mozgatta meg. Ezzel olyan hálózat jött

létre, amely egészen a legkisebb szintekig biztosította a németellenes parancsnokok, üzemvezetők, bankárok és tisztviselők pozícióban maradását – még 1944. október 15. után is.

Tehát akkor, amikor a bürokrácia hatalma torz módon megnövekedett, és a korszak viszonyai között egy általános népfelkelés nem volt lehetséges, a Közösség is csak a közhivatalokban és az állami erőszakszervezetekben próbálhatta érvényre juttatni függetlenségi törekvéseit. Szekér Nóra egy korábbi előadásában¹¹ már felhívta a figyelmet arra, hogy a vállalkozás pusztá ténye és nem a várható siker az, ami egy vállalkozást hősiessé tesz. Ez azonban mégiscsak kétségessé válik akkor, amikor a köztudat a különböző pártokra próbálja a történelmi felelősséget testálni, és elsiklik a konspiráció nagyon is komoly jelentősége felett. Többek között ennek is köszönhető, hogy a Magyar Közösség története eddig még nem került feldolgozásra.

Sajnos egy titkos társaság esetében semmi és egyszerre minden forrásértékkel bírhat. Így a könyv végére érve még mindig bizonytalanul állunk az olvasottak előtt. De azt azért érdemes megjegyezni, hogy a párttagság és a tábournoki csillag még nem jelent egyet az adott párttal és testülettel való teljes azonosulással. Így pedig nagyon sokáig maradnak olyan titkaink, amiket még források birtokában sem lehet majd feloldani. Mégsem kár, hogy Szekér Nóra megpróbálta.

---

¹ Szekér, 2017: 86.

² A „Magyar Közösség” ügyben indult vizsgálat 104 dossziéja érhető el a levéltárban.

³ Szekér, 2017: 58.

⁴ Lásd: V-2000/36-a. 213–276.

⁵ Szécsy János kifejezése. Lásd: Szécsy, 1945: 22–23.

⁶ Szekér, 2017: 115–116.

⁷ Összefoglalóul lásd: Veszprémy, 2017: 44–62.

⁸ Szekér, 2017: 60.

⁹ ÁBTL 4.1. A-1133. 27.

¹⁰ Szekér, 2017:10.

¹¹ A Kiugrási Iroda tevékenységéről. https://www.youtube.com/watch?v=mT8LggXG_ss

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.9.	Vizsgálati dossziék	
	V-2000/36-a.	Magyar Közösség
4.1.	Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok	
	A-1133	Magyar Ellenállási Mozgalom nevű Csomóss Miklós-féle szervezet anyaga

Internetes oktatási anyagok, cikkek

A Kiugrási Iroda tevékenysége.

https://www.youtube.com/watch?v=mT8LggXG_ss
(utolsó letöltés: 2017. augusztus 31.)

Hivatkozott irodalom

Szekér, 2017

Szekér Nóra: *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története.*
Budapest, Jaffa Kiadó.

Szécsy, 1945

Szécsy János: *Az ittfelejtett nép.* Budapest, Magyar Enciklopédisták Társasága.

Veszprémy, 2017

Veszprémy László Bernát: Szabó Dezső eszmei következetességéről.
Kommentár, 3. sz. 44–62.

Horthy-öszöntődjával a Központi Bizottságba

Göröngyös út. Dimény Imre életútja. Szerk.: Varga Zsuzsanna. Kossuth, Budapest, 2017

Az elmúlt másfél évtizedben egymás után láttak napvilágot a Kádár-korszak egyik legérdekesebb és legerősebb politikai nyomásgyakorló csoportja, az ún. agrárlobbi szép kort megélt tagjainak memoárjai. Meglepőnek hangozhat, de a sort Nyers Rezső nyitotta, **1** aki ugyan nem volt szoros értelemben vett agrárpolitikus, ám mindenképpen a legközelebbi szövetségesnek számított, így visszaemlékezése a téma tárgyalásánál nem kerülhető meg. Őt Keserű János követte, majd Váncsa Jenő jelentette meg visszaemlékezéseit. **2** Szerkesztett, a kérdéseket nem tartalmazó kötet foglalta össze Szabó István pályáját, **3** és hasonló módszert alkalmazva született meg Izinger Pál életútjának summázata. **4** A most bemutatandó könyvet Varga Zsuzsanna, a Kádár-korszak agrártörténetének legalaposabb ismerője állította össze. Kérdései tagolják a szöveget, ezekkel irányította a beszélgetést, ugyanakkor Dimény Imre személyes érdeklődése és elgondolása is érvényesült. Így a kötet részben visszaemlékezés, részben emlékállítás, amelynek a különösségét az adja, hogy Dimény Imre még részt vehetett a kézirat véglegesítésében, s néhány héttel a nyomdába kerülés előtt hunyt el.

A kötet címe – *Göröngyös út* – elsősorban az 1956 előtti évtizedeket jellemzi találóan, s ezek a fejezetek tartogatják a legtöbb meglepetést és újdonságot az olvasónak. Ez nem is lehet másképpen, hiszen minél inkább közeledünk a jelen időhöz, minél inkább a pálya csúcsa kerül szóba, annál jobban lekerekített, egyenes vonalú, elkerülhetetlenül önigazoló, így egyre kevésbé érdekes a történet. Ez nem Dimény Imre vagy az interjúkészítő Varga Zsuzsanna hibája, hanem olyan emberi sajátosság, amely alól senki sem bújhat ki, mindnyájan így vagyunk ezzel. Ráadásul Dimény valóban matuzsálemi kort, csaknem 95 esztendőit élt meg. Így gyermek- és ifjúkorának szereplői közül alig van már valaki az élet porondján, míg a 70-es évektől máig húzódó korszak szereplői még jórészt aktív emberek, ezért törvényszerű az óvatosabb, körültekintőbb fogalmazás. Ezzel együtt az életútinterjú számos érdekes és fontos tényt hozott felszínre, s főként ezeket szeretném bemutatni.

A könyv előszavát még Dimény Imre írta, s ez lehetőséget adott számára, hogy identitása legfontosabb jellemzőit összefoglalja: *„Az egész életpályámra hatással voltak az erdélyi gyökerek. Szüleim becsületessége, munka iránti szeretete, tenni akarása, székely szívóssága. Ezeket mint örökséget vittem magammal, mikor elszántam magamat a magyarországi nagy kalandra.”* (5.) Kicsit másként fogalmazva azt is mondhatnánk, hogy a klasszikus erdélyi protestáns munkaetika vezérelte Dimény cselekedeteit, s tényleg nagyon találó az önmeghatározás, meglepő a pályáiv egyenes és következetes vonala. Mind a súlyosabb politikai kilengések, mind a szakmai kudarcok elkerülték az emlékezőt, a nagy konfliktusoktól való okos távolságtartása, ugyanakkor elgondolásainak kitartó képviselése tette lehetővé a szakigazgatásban, a politika első vonalában, majd az akadémiai-egyetemi világban befutott eredményes karrierjét.

Ha földrajzi és kronológiai értelemben tagoljuk e hosszú életutat, három szakaszt különíthetünk el: az 1922-től 1945-ig tartó erdélyi korszakot, az 1945-től kisebb megszakítással 1955-ig tartó kelet-magyarországi időszakot, illetve ezt követően a fővárosban töltött időt. A legtöbb érdekességet, sztereotípiákat cáfoló állítást az első időszak kapcsán olvashatjuk. Már a családi háttér is nagyon érdekes, ugyanis szülei mai kifejezéssel szólva egy ideig csak élettársi közösségben éltek. Édesanyja az első világháborúban megözvegyült, és kisfiával éldegélt a Sepsiszentgyörgy közelében található Komollón, amikor a frontról hazatérő Dimény Jánossal megismerkedett. Egy évig éltek együtt, mielőtt összeházasodtak volna. Valószínűleg nem egyedüli példa a

korban, hiszen a háború okozta nagy dúlás alaposan összekuszálta az emberi viszonyokat a szigorú nemi erkölcsi elveket valló székely faluban is. Van valami Szabó Dezső-i indulás az életútban: ahogyan két fiatal 1919 tavaszán megismerkedik, s a paraszti sorsot elfogadva sok gyermeket vállal. Dimény nagyon plasztikusan jellemzi szüleit, akikről megtudhatjuk, hogy édesanyja volt a jóval magasabb és teltebb, hozzá képest édesapja szinte filigrán és alacsony férfi volt. Talán ez sem feltétlenül egyezik a hagyományosan rögzült, a testi különbséget automatikusan a férfi javára rögzítő képekkel.

A 16 gyermekből hatan nőttek fel, s a hol cséplőgépet, hol teherautót bérlő, földművesnek megmaradó, de vállalkozó típusú apa és fizikai erejét érvényesítő anya erőfeszítései révén két gyermek is továbbtanult. Dimény Imre nem a magyar identitást megtartó egyházi iskolába járt, hanem előbb a sepsiszentgyörgyi román nyelvű polgáriba, majd a gyergyószentmiklósi állami gimnáziumba. Elbeszélésből teljes mértékben hiányoznak a sérelmi elemek, sőt alig-alig van utalás valamiféle konfliktusra magyarok és románok között. Inkább a praktikum, a gyakorlatiasság jelenik meg: a polgári iskolában a tandíj évente egy 160 kg-os sertés volt, amit a kiselejtezett kandisznókból választott ki az édesapja. A gyergyószentmiklósi gimnáziumra visszaemlékezve is a pozitív elemek a meghatározók. A román értelmiség heves frankofón voltát hangsúlyozza Dimény: *„Ha valaki értelmiséginek akarta tekinteni magát, akkor neki a román mellett, sőt a románnál is fontosabb volt a francianyelv-tudás. Ezért a román gimnáziumok sok előnyös tulajdonsággal rendelkeztek. Korán kezdték a nyelvet. Már a polgáriban kezdtük a franciát, a latint, a németet, a görögöt. A franciát olyan szintig kellett vinni, hogy azon a nyelven tudjon érettségizni az ember.”* (19.)

1940-ben nyolcadikos volt Dimény Imre, amikor szavai szerint a második döntés értelmében *„Észak-Erdély az anyaországhoz csatlakozott”*. Ez számára nem csupán előnyöket, hanem kezdetben komoly hátrányt jelentett, hiszen egy év alatt kellett pótolnia a magyar nyelv és irodalomban, illetve történelemben meglévő hiányosságait. Ezt saját bevallása szerint sohasem tudta igazán ellensúlyozni, ezért *„most is vannak bizonyos kisebbségi érzéseim emiatt”*. (21.) Természetesen az érettségi előtt álló diák érezte az impériumváltás előnyeit is: ugyanis 100 pengőt kitevő Horthy-ösztöndíjat kapott, igaz, ez már csak az egyetemi év kezdetére érkezett meg, viszont el tudta küldeni nehéz sorban lévő családjának.

Felsőfokú tanulmányait immár magyarul, a kolozsvári Gazdasági Akadémián, illetve Mezőgazdasági Főiskolán végezte 1940-től 1945-ig. Eredetileg gyógyszerésznek készült, mivel édesanyja egy ismerős patikus életútját látva, ezt tartotta a legbiztosabb anyagi alapot jelentő szakmának. Ám pénzhiány miatt ott kellett hagynia a gyógyszerészkart, és egy földije, az agrárkart irányító dékán, Bíró Gyula támogatásának köszönhetően pályát váltott. Állítása szerint nem nagyon tudta, hogy micsoda a mezőgazdaság, *„csak azt tudtam, hogy van tanári és felügyelői ösztöndíj”*. (24.) Ezért kapott 100 pengőt, kedvezményt a menzán, így a mellékes munkákból származó jövedelemmel együtt tovább tudott tanulni.

Nagyon érdekesen jellemzi Dimény Imre az évfolyamtársait, akikből nagyon szorosan összetartó kör alakult ki, amelynek lényegét ők a *„kolozsvári szellem”* fogalmával írták le. Egyetemi tanárok, kutatók, gazdasági szakemberek kerültek ki innét: *„Úgy voltunk, úgy vagyunk ma is, hogyha ebből az évfolyamból bárkinek valami gondja-baja van, a megoldást leginkább az évfolyamtársaktól keresték és kapták meg. Az én pozícióm is olyan volt, hogy többeknek segíthettem, vagy a martonvásáriak segíthettek. Törvényszerű volt, hogyha valamelyiknek baja támadt az évek során – és kinek nem támadt ilyen baja? –, az megoldást a gondjaira ebből a körből talált.”* (27.) Fontos azt is megjegyeznünk, hogy az akadémia és a főiskola tanári kara jórészt a magyarországi agrárfelsőoktatás intézményeiből verbuválódott, s a nagybirtokos gazdálkodás iránti elkötelezettséget táplálta a hallgatók fejébe. Így nem véletlen, hogy ez a réteg az 1960-

as években megtalálta a maga helyét és érvényesülési lehetőségét a szocialistának nevezett termelőszövetkezetek és állami gazdaságok világában.

Jellemző Dimény Imre egyéniségére, ahogyan 1944/45-ös katonai szolgálatáról ír. Szavait olvasva az az érzése támad az embernek, hogy számára a háború nagy sodródás volt, amelynek során egyre nyugatabbra került, végül 1945 tavaszán Vas megyében esett szovjet fogságba, s kétszer is meg tudott szökni az örök elöl, így olyan hamar hazatért, hogy összevont vizsgákkal, évvizsga nélkül be tudta fejezni az egyetemet. Az viszont nem derül ki, hogy részt vett-e bármilyen harci cselekményben, elsütött-e egy puskát akár egyszer is, és hogyan sikerült kétszer is meglógnia őrzői kezei közül. Lehet, hogy egyszerűen talpraesett és szemfüles volt, lehet, hogy kerülte a feltűnést, és így jobban tudott lavírozni, lehet, hogy olyan zűrzavar uralkodott a szétesett országban, hogy könnyen lehetett mozogni, ha kellően óvatos volt az ember, vagy az is lehet, hogy mindez egyszerre igaz. Valamiféle, talán otthonról hozott távolságtartás jellemezte egyéniségét: sohasem konfrontálódni olyan élesen, hogy abból baj lehessen, de sohasem beolvadni annyira, hogy abból gond származzon.

1945-öt követően bár családjá ellenezte, józan anyagi megfontolásból Magyarországra költözött: a Bihar megyei Nagylétán kapott járási gazdasági felügyelői állást. Ezek az évek az anyagi önállósodás, a házasság és családalapítás esztendei voltak számára. Mint az agrár szakigazgatás alsó fokán álló tisztviselő, ügyesen alkalmazkodott a háborútól, inflációtól sújtott ország nehéz körülményeihez: *„Például a malmok ellenőrzését is nekünk kellett végezni, ezért természetbeni juttatást kaptunk. A cukorgyár is megbízott termeltetési feladatok ellátásával, s ezért természetben, cukorral fizetett. A cukorért tojást tudtam szerezni, s előfordult, hogy egy tojásért borotválkozhattam. Kimondott cserekereskedelem alakult ki. Emlékszem arra is, hogy 1946 húsvétján már nagyon lehordott ruhában jártam. Akkor már nagyban udvaroltam a leendő feleségemnek. Öt kg cukorért vásároltam egy nagyon szép öltöny ruhát. Pestiek jöttek le, s tőlük vettem öt kg cukorért. Nem volt teljesen új, de az akkori viszonyok között kiváló megoldás volt, mert másnak se volt jobb.”* (37–38.) Az ezekhez hasonló történetek adják az egész kötet sava-borsát, látszólag jelentéktelen, de valójában nagyon reális, életszagú, a kort kiválóan jellemző adalékokat. Hasonlóan jó adoma az 1949-es, megyei mezőgazdasági igazgatóságra történt áthelyezésének elmesélése, amikor egy Földművelésügyi Minisztériumból érkezett káderes vizsgáztatta: *„Mondja, Dimény elvtárs, szereti maga a lakodalmi húsleveset? Mondom, szeretem természetesen. Miért szereti? Mondom neki, hogy miképp is készül ez a lakodalmi húsleves: többféle húsból készítik közösen az asszonyok stb. Azt mondja, maga a mi emberünk, mert látom, kollektív szemlélet van magában.”* (45.)

Hajdú-Biharból hivatali főnökét követve Szabolcs-Szatmárba került megyei főagronómusnak. Ebből az időszakból leginkább az 1951-es újfahértói térszervezésének története figyelemre méltó. Péter Gábor szülőfalujában, az ÁVH vezetőjének kívánságára kellett volna termelőszövetkezetet szervezni, ez azonban nem sikerült. Dimény Imre is személyesen vett részt az agitációban, s állítása szerint meglepetésként érte a nagyfokú ellenállás. Három tanyasi családot kellett volna meggyőznie a belépésről, s a róluk adott leírása bizony a távolságtartó, némiképp szakmai tudásának fölényében lévő szakember nem túl rokonszenves álláspontját tükrözi: *„Tehát még az akkori politikai és gazdasági viszonyok között is elmaradt viszonyok között élő emberek voltak. Az egész tudásuk, műveltségük, iskolázottságuk az akkori körülmények között is lényegesen az átlag alatt volt. Ilyen körülmények között kaptuk azt a feladatot, hogy ezeket mielőbb szövetkezetbe tömörítsük.”* (49.) Kevésbé empatikus sorok, mint ahogy kevés szó esik arról is, hogyan élte meg a kulákpereket, a padláslesöpréseket, régi agrárszakemberek félreállítását, egyszerűen a magyar mezőgazdaság és parasztság mélyrepülését. Dimény mindig szűken vett szakmai feladatairól, az ezekhez szorosan kötődő teendőkről beszél, s nemigen tudjuk meg, milyen félelmekkel, szorongásokkal élte át a Rákosi-korszakot, miféle hibákat, netán bűnököt követett el.

Mihelyst némi távolságot tart Dimény, mihelyst kicsit tükröt próbál tartani, rögtön izgalmassá és érdekessé válik a mondanivaló. Így amikor 1952 elején elkezdődött Rákosi Mátyás személyes intenciójára a női traktorosok képzése, *„Budapest és a nagyobb városok környékén a jelentkezők egy része az akkor felszámolt bordélyházak lakói közül került ki”*. Az első hallásra meglepő jelenség magyarázata érthető, mivel Dimény Imre szerint *„munkaalalmat kínáltak nekik és perspektívát”*. (56–57.) A prostitúció hivatalos betiltásával az örömlányok hivatalosan megbélyegzett társadalmi csoporttá váltak, így aligha véletlen, hogy sokan keresték a politika kínálta megbecsültség legvonzóbb formáját, és overallba bújtak. Persze mindez számos esetben csupán időnyerésre szolgált, hiszen az első foglalkozás után a jelentkezők fele eltűnt az indulásként kapott pénzzel és munkaruhával.

Ugyancsak figyelemre méltó, csupán agrártörténeti nézőpontból is, ahogyan az 1952-es, nagyon komoly aszályal kísért, így a hagyományos termények szempontjából katasztrofális évet értékelte az emlékező. Hiszen ami számos növénynek kifejezetten rossz volt, az a sok-sok napsütést kívánó gyapotnak nagyon kedvező. Ám ebből nem azt a következtetést vonták le a szovjet tanácsadók és Rákosi, amit a szakemberek, vagyis hogy az egyszeri, kivételes eseményre nem lehet tartós termelési kultúrát építeni, hanem éppen hogy alátámasztva látták saját meggyőződésüket. Ám *„az 1953-as esztendő bennünket igazolt: kovadt a gyapot, tehát nem nyílt, nemhogy termést hozott volna, de még ki se tudott nyílni.”* (60.)

Az 1950-es évek középkádereinek életét vizsgálva is fontos forrás lehet Dimény Imre visszaemlékezése: az állandó mozgatás, az örökös árszervezések, a család és a munkahely közötti ingázás, a szakmaiság és a politika mélyre hatoló és direkt összeütközése mind-mind fontos tanulság. Bár elvileg azt gondolhatnánk, hogy a szakmai pályáján emelkedő Dimény Imre (ekkor a Gépállomások Főigazgatóságának főigazgató-helyettese volt) és családja a társadalom többségéhez képest kivételezett helyzetbe került, azonban ez közel sem így volt. A Budapest VI. kerületében lévő Izabella utcában kaptak egy leválasztott lakást, ahol nem várt meglepetés érte őket. *„Egyik reggel arra ébredtünk fel, hogy a kislány tele van kiütéssel. Mondtam a feleségemnek, hogy vigyük át kórházba vagy orvoshoz. Az orvos előbb valami himlőt állapított meg, de megkérdezte, hogy nincs-e valami bogár a háznál. Aztán éjjel figyeltünk, s amikor felgyújtottuk a lámpát, csak úgy nyüzsgött a sok bogár. Így tehát rájöttünk, hogy nem himlő vagy allergia, hanem egyszerűen poloska. Akkor hozzáfektünk a kiirtásához, és egy fél év alatt kiirtottuk a poloskatömeget.”* (71.)

1955-től kezdődött Dimény Imre életében a nagy emelkedés, egyre fontosabb pozíciókba került az állami és pártapparátusban: az Országos Tervhivatal (OT) mezőgazdasági osztályát vezette, később Márton János eltávolítását követően főigazgató-helyettes lett, majd a pártközpont mezőgazdasági osztályának élére nevezték ki. Ebből az időszakból elsősorban az emberi portrék az igazán megkapóak, ahogyan például Gerő Ernő kegyetlen ridegségét jellemzi. Amikor Dimény és Berei Andor, az OT elnöke egy tanácskozási három-négy perces késéssel ért oda a Tervhivatalból, *„akkor Gerő feltolta a szemüveget a homlokára, és a következőt mondta: »Berei elvtárs, az, akit 14 órakor akasztottak, az már halott.«*” (84.)

Az is nagyon plasztikus, ahogyan a Gerőtől rettegő, de beosztottainak a kifogásait elmondani nem merő Bereit leírja. Egy takarmányterméstről szóló jelentést már többszörre dobott vissza, de sohasem mondta meg, miért. *„Mondom a kollégáimnak, hogy ezután csak arra figyelek, hogy amikor elkezd olvasni, hol akad meg. Ezt ő úgy juttatta kifejezésre, hogy kicsit az arcbőre elvörösödött. Amikor ezt észreveszem, akkor tudom majd, hogy ott lehet valami baj.”* (85.) S így jött rá Dimény, hogy a nyugati takarmányimportra tett enyhe utalást kell kihúzni.

Az 1956-os forradalom kapcsán Dimény Imre azt hangsúlyozza, s alighanem ez felelt meg leginkább egyéniségének, hogy *„óvatos voltam, nem tudtam eligazodni”*. (91.) Ami nagyon érdekes, hogy számára leginkább Mindszenty fellépése, nevezetes rádióbeszéde maradt meg. Bár pontatlanul idéz, hiszen az esztergomi érsek nem hirdette meg az 1945 előtti birtokviszonyok visszaállítását, sőt szociális szempontok által korlátozott magántulajdonról beszélt, de feltehetően a konkrét mondandón túl sokkal erőteljesebb lehetett szereplésének szimbolikus ereje. Hiszen mindenki tisztában volt azzal, hogy Mindszenty József nem csupán a kommunista diktatúrával, hanem az 1945 utáni demokratikus változások jelentős részével szemben is komoly fenntartással viseltetik, így megszólalása, stílusa önmagában jelképezte valamiféle, akár korlátozott restauráció lehetőségét.

Dimény óvatossága érvényesült az MSZMP-be való visszatérése kapcsán is; sem túl korán, sem túl későn: 1957 márciusában lett a párt tagja, ami lehetővé tette a folyamatosnak tekintett tagsági viszonyt, de nem kellett semmiféle rendfenntartásban szerepet vállalnia. *„Ha én belépek novemberben, akkor elkerülhetetlen a munkásőrségbe kerülés. Én még katona sem akartam lenni semmiképpen. Minden idegszálam ellene volt, hogy fegyveres, egyenruhás testület tagja legyek. Azóta se kerültem puskaközelségbe.”* (95.)

Sajnos 1957 tavaszától, amikor Dimény Imre egyre jobban az agrárpolitika első vonalához közelít, egyre kevesebb érdekes, szokatlan, ismeretlen részt találunk, egyre inkább köztörténeti jellegűvé válik a visszaemlékezés, egyre jobban eltűnnek, lekopnak a személyes motívumok. Itt-ott van egy-egy elejtett, de sajnos ki nem bontott megjegyzés, így például arról, hogy felesége hogyan ápolta az ismeretségeket, milyen közeli volt a Dimény és a Fehér család viszonya. Ezek azok a pluszok, amelyekre igazán érdemes lett volna rákérdezni, hiszen a köztörténeti folyamatok elég jól ismertek. A személyiség a politikus álarca mögé rejtőzik, s ritkán bújik elő. Ilyen alkalom, amikor édesapja reakciót elmeséli, így például amikor idézi levelét földművelésügyi miniszteri kinevezésekor (116.), vagy amikor azt mondja a bukáskor, hogy miniszter mindenki lehet, de egyetemi tanár nem. Szép, megkapó, hiteles pillanatok. Hasonlóan sokat elárul, főként Kádár János hatalomgyakorlási módszereiről, ahogy kinevezeteti földművelésügyi miniszterhelyettesé Földes Lászlót (*„Dimény elvtárs, eddig az én keresztem volt, mostantól a magáé. Cipelje, ahogy tudja.”*) (118.), vagy ahogyan a félreállított Dobi István mentalitásáról árul el részleteket (*„ő csak abban az esetben áll fel, amennyiben egy paraszti származású politikus kerül a helyére. Ő tett javaslatot és ragaszkodott Losonczy személyéhez.”*). (123.)

Ezen túl sok-sok szó esik az 1960-as, 70-es évek agrárpolitikájának a szakirodalomból, elsősorban éppen Varga Zsuzsanna munkáiból jól ismert eseményeiről, nyilván ezeknél a részeken az egyik főszereplő védi következetesen saját álláspontját, ez aligha lehet másként. A visszaemlékezést olvasó kicsit jobban felfigyel, amikor Dimény Imre az 1975-ös bukása utáni időszakról, a Kertészeti Egyetemen betöltött rektori tevékenységéről beszél. Először is érdekes, hogy azért nem Gödöllőt választotta, mert 53 évesen fárasztotta volna a bejárás, és így a Kertészeti Egyetemre ment, még azon az áron is, hogy a hivatalban lévő rektort, Somos Andrást leváltották. Igaz ezért MTA-alelnökséggel kárpóolták, ami önmagában is sokat elárul a hatalmi káderforgó korszakoktól független gyakorlatától.

Az egyetemen töltött időszak és a rendszerváltás értékelésének bemutatása sajnos túl rövidre sikerült. Nagyon tanulságos lett volna megtudni, hogyan látja Dimény Imre a magyar mezőgazdaság 1990 utáni állapotát, milyen más stratégiát, más agrárpolitikát tartott volna üdvösnek. Ennek kifejtését, az erre irányuló kérdéseket hiányoltam. Bár lehet, hogy konfliktuskerülő, óvatos természete okán nem is akart volna ilyesféle eszmefuttatásokba bocsátkozni. Pedig a politikából való kiválása után lehetősége nyílt az összegyűjtött tapasztalatok értékelésére, elemzésére is, s mindebből egy bölcs és okos idős ember portréja rajzolódik ki: *„Most is érvényben lévőnek tartom azt, amit*

alapelveként mindig is szem előtt tartottam: ha vezetői posztra kerül valaki, igyekezzen arra törekedni, hogy tehetséges, nagy műveltségű emberekkel legyen együtt, és ne tartson attól, hogy ezek bármikor felválthatják. Az ember legfőbb törekvése mindig az kell legyen, hogy mind több tehetséges ember működjön abban a részlegben, amit éppen vezet. Ezért kell zöld utat adni a tehetségnek.” (191.)

Ez az idézet végső fokon megmagyarázza, hogy miért lehetett sikeresen, okosan politizáló szakember Dimény Imre, akinek életútjára és az általa megélt korszakra vonatkozóan – minden szükségszerű fogyatékossgával együtt is – fontos adalékokat közölt a most bemutatott kötet. Ezért mindenképpen dicséret illeti azokat, akik létrejöttében bármilyen szerepet vállaltak.

---

¹ Huszár, 2004.

² Keserű, 2007; Vánca, 2010.

³ Romsics (szerk.), 2012.

⁴ Izinger (szerk.), 2014.

Hivatkozott irodalom

Huszár, 2004

Huszár Tibor: *Beszélgetések Nyers Rezsővel*. Budapest, Kossuth kiadó.

Izinger (szerk.), 2014

Izinger Pál életútja. Hanák Gábor interjúja alapján szerkesztette Izinger Anna. Budapest, Osiris.

Keserű, 2007

Keserű János: *Parasztorsfordítók között*. Budapest, Napvilág.

Romsics (szerk.), 2012

Szabó István életútja Nádudvartól Nádudvarig. Szerkesztette: Romsics Ignác. Budapest, Osiris.

Varga (szerk.), 2017

Göröngyös út. Dimény Imre életútja. Szerkesztette: Varga Zsuzsanna. Budapest, Kossuth.

Vánca, 2010

Vánca Jenő: *Öt évtized a mezőgazdaság szolgálatában*. Budapest, Magyar Mezőgazdasági Múzeum.

A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1962–1971 között

Az 1962-es esztendő az állambiztonsági operatív osztályok „segédcapataként” működött operatív technikai szervek számára is a nagy átszervezések éve volt a Belügyminisztériumban.¹ Az első változások már az év elején elkezdődtek, még jóval a legtartósabb átalakulást eredményező III. Főcsoportfőnökség létrehozása előtt.

1962. január 11-én Pap János belügyminiszter jóváhagyta a BM Szervezési Osztály vezetőjének néhány nappal korábban kelt azon javaslatát,² amely szerint a sokasodó feladatok miatt meg kell növelni a BM II/10. Osztály létszámát. Ennek oka az volt, hogy az állambiztonsági operatív szervek egyre fokozódó mértékben látták el megrendeléseikkel a technikai eszközökkel való ellátottságért és az alkalmazásukkal megszerzett bizalmas információk feldolgozásáért felelős fenti szervezeti egységet. A növekvő igényeket az addig meglévő rendszeresített létszámmal egyre nehezebben lehetett kielégíteni, ami értelemszerűen kedvezőtlenül érintette a szervek munkájának hatékonyságát. A kért létszámemelés indokoltságának alátámasztásaként a javaslat kiemelte, hogy a megelőző időszakban „szinte állandóan előfordult”, hogy az operatív eljárások szempontjából igen fontos anyagok értékelését, leírását az illetékes beosztottak nem tudták elvégezni.³ A fentiek orvoslására a technikai figyelő alosztály⁴ szervezetszerű létszámát megemelték 20 fővel 93 főre,⁵ egyidejűleg az eszközök beépítéséért felelős alosztály 1 fős bővítésével. Ezzel párhuzamosan az ún. kiemelő csoportot alosztállyá szervezték,⁶ valamint létrehozták az osztály műszaki igényeinek koordinálásáért felelős ipari alosztályt. A jövőben ez utóbbi szervezeti egység feladata lett annak eldöntése, hogy a fejlesztések mely részét végezzék – a szükséges mértékű fedéssel – külső ipari vállalatok, és mit oldjanak meg saját erőből.

Időben a soron következő – még az előbbieknél is lényegesebb – szervezeti változtatást a belügyminiszter 1962. március 28-án kiadott 0010/1962. számú parancsa jelentette az operatív technikai osztály életében.⁷ Ennek végrehajtásával a belügyi vonatkozású híradástechnikai feladatok ellátásáért felelős Hírosztály – fedőnevén a BM XV. Osztály (a maga 130 fős létszámával) – gyakorlatilag beleolvadt a BM II/10. Osztályba.⁸ Az összevonás indokaként a miniszteri parancs a műszaki és gyártási fejlesztések terén meglévő szükségtelen párhuzamosságok megszüntetését nevezte meg. A belügyi vezetés a két szerv összevonásától azt várta, hogy az erre illetékesek az elkövetkező időszakban hatékonyabban tudják majd központosítani és ezzel együtt megoldani azokat a kutatás-fejlesztési feladatokat, amelyeket – konspiratív okokból – nem lehetett kiadni a „civil” népgazdasági vállalatoknak. A megnövelt feladat- és hatáskörű II/10. Osztály létrehozása egyben az egész belügyi hírszisztem és az operatív technika együttes központi elvi irányításának biztosítását is szolgálta. 1962 májusától – tekintve, hogy az átszervezés megvalósítása egészen eddig az időpontig húzódott⁹ – a nyár végi csoportfőnökségi szintű átszervezésig tehát az alább felsorolt szervezeti egységekből állt az operatív technikáért felelős állambiztonsági osztály:

- 13 alosztály¹⁰ (ezek ismert feladatkörei rendre: technikai figyelés és fordítás, technikai eszközök karbantartása, technikai eszközök beépítése, rádió- és telefontechnika, nyomda-, okmány- és összeköttetés-technika, fotótechnika, távbeszélő és géptávíró szakterület, szerviz, tervezés-gazdálkodás); fedőnévi jelölésük az ábécé kisbetűivel történt¹¹ a tervezés-gazdálkodási alosztály kivételével, mivel ez utóbbi valamilyen okból nem kapott kisbetűs fedőnevet;
- 3 csoport (írászakértői tevékenység, rejtjelezés, koordináció)
- 1 igazolványrészleg
- osztálytitkárság (törzs).

Az általunk vizsgált belügyi szervezet a fent vázolt szervezeti formában érte az 1962. augusztus 15-ével hatályba lépő és az egész központi állambiztonsági apparátust érintő nagy változás: szovjet mintát követve a BM II. (Politikai Nyomozó) Főosztályának átszervezése BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökséggé.¹² A miniszterhelyettesi rangú állambiztonsági főcsoportfőnök közvetlen alárendeltségében ettől kezdve öt csoportfőnökség (és önálló osztályok) látták el az állambiztonsági feladat- és hatásköröket a pártállami Magyarország központi közigazgatásában egészen a rendszerváltásig. A csoportfőnökségek a következők voltak:

- III/I. (Hírszerzési) Csoportfőnökség
- III/II. (Kémelhárítási) Csoportfőnökség
- III/III. (Belsőreakció-elhárítási) Csoportfőnökség
- III/IV. (Katonai Elhárítási) Csoportfőnökség
- III/V. (Operatív Technikai) Csoportfőnökség

Az iménti felsorolásból is kitűnik, hogy az operatív technikai feladatokat ettől kezdve csoportfőnökségi igazgatási szintre emelve oldották meg a magyar állambiztonsági hivatali hierarchiában. Ebbe a csoportfőnökségi rendbe nem csupán a szoros értelemben vett műszaki-technikai ellátó feladatokat integrálták, hanem számos segédoperatív jellegű határterületet is: így az új III/V. Csoportfőnökségbe olvadt bele a politikai nyomozó főosztályi időszak környezettanulmányozó és külső figyelő szerve (a BM II/9. Osztály), a levéllenőrzést („K”-ellenőrzést) végző BM II/13. Osztály, a rádiófelderítésért és a rejtjelező munkáért felelős BM II/12. Osztály (az Országos Rejtjelközpont), valamint a rövidhullámú rádióelhárítási profilú – és 1959-ben épp a BM II/10. Osztályból kivált – nagy létszámú BM II/16. Osztály.¹³

Az így létrejött új struktúráról – a rendelkezésre álló források közül – elsőként egy belső terjesztésű *Körlevél* adott tájékoztatást, ami annak idején kizárólag a belügyi vezetők számára volt megismerhető.¹⁴ Ez alapján a fentebb felsorolt segédoperatív jellegű feladat- és hatáskörök ellátásáért a továbbiakban – központi (országos) szinten – az alábbi szervezeti egységek voltak felelősek:

- a III/V-1. Osztály – feladata az illetékes operatív szervek igényei alapján a célszemélyek külső figyelése és a róluk szóló környezettanulmányok elkészítése, valamint a kapitalista államok budapesti követségi épületeinek külső őrzés-védelme¹⁵ (ami nyilvánvalóan állandó operatív megfigyelést is jelentett);¹⁶
- a III/V-2. Osztály – feladata a belügyi nyílt hírosszekötetés teendőinek ellátása, továbbá a titkos telefon- és szobalehallgatás biztosítása az operatív szervek igényei alapján („3/a” és „3/e” rendszabályok), egyebekben az operatív technikai eszközök tervezése, elkészítése, karbantartása és üzemeltetése, azok be- és kiszerezése a célobjektumokba, valamint az így nyert híryanagok operatív célú feldolgozása és kiértékelése, továbbá a vegyi és okmánytechnikai feladatok ellátása, műszaki-technikai fejlesztés, tervezés és szervizelés;¹⁷
- a III/V-3. Osztály – feladata a vezeték nélküli rövidhullámú ügynöki rádiótechnikai eszközök felderítése, a rejtjelfejtés zavartalan biztosítása, valamint az ellenséges rádiós ügynökök, ügynöki állomások közeli és távol-íránymérése és elhárítása; egyik alosztálya ellátta az Országos Rejtjelközpont funkcióit is;¹⁸
- a III/V-4. Osztály – feladata a levéllenőrzés („K”-ellenőrzés) biztosítása.

A III/V. Csoportfőnökség 1962. december 11-én jóváhagyott állománytáblázata alapján¹⁹ az alosztály- és létszámviszonyok a következőképpen alakultak a felsorolt szerveknél:

1. Osztály: benne 6 alosztály, 3 önálló csoport,²⁰ egy garázs (össz. 500 fővel);
2. Osztály: benne 13 alosztály, 4 önálló csoport, 1 önálló részleg²¹ (össz. 453 fővel, kiegészítve 6 fős operatív tisztii „SZT”-állománnyal);²²

3. Osztály: benne 8 (1964-től 9) alosztály, 1 önálló csoport²³ (össz. 351 fővel, kiegészítve 3 fős operatív tiszti „SZT”-állománnyal);²⁴
4. Osztály: benne 4 alosztály (ebből az egyik postai fedőbeosztásokban dolgozó 50 fős, zömmel irodai rendfokozatú „SZT”-állománnyal; össz. 154 fővel).²⁵

A nagy létszámú osztályok munkáját külön-külön osztálytitkárságok segítették. A csoportfőnökség központi szerveinek összlétszáma – a korabeli összesítés szerint – kezdetben 1463 fő volt, ami másfél év alatt 1526 rendszeresített beosztásra emelkedett.²⁶

A központi irányítási szint területi (megyei) megfelelőiként 1962 után a rendőr-főkapitányságok politikai (nyomozó) osztályainak szervezete is átalakult.²⁷ Szorosan vett témánknál maradván, 1962–1963 folyamán az alábbi szervek jöttek létre a budapesti és a megyei III. Osztályokon belül – a megfelelő központi osztályok szigorú elvi-szakmai ellenőrzése és felügyelete mellett:

- III/V-1. csoport – feladata: környezettanulmányozás és külső figyelés;
- III/V-2. alosztály vagy csoport²⁸ – feladata: az operatív technikai eszközök közvetlen alkalmazása, üzemeltetése, be- és kiszerezése a célobjektumokba, betöltve egyben a megyei hírcsoportok funkcióit is;
- III/V-4. alosztály²⁹ – feladata: az operatív postai levéllenőrzés biztosítása.

A szűkebben vett operatív technikai szerv felépítése sajátosan alakult a fővárosban és a megyéknél: már a korábbiak során említettük, hogy a belügyminiszter 1962 kora tavaszán intézkedett a BM Hírosztály és a korábbi BM II/10. Osztály összevonásáról. A parancs szerint az ezzel kapcsolatos feladatokat év végéig kellett végrehajtani³⁰ – nem meglepő tehát, hogy azok még nyáron és ősszel (tehát a „nagy”, főcsoportfőnökségi átszervezés munkálataival párhuzamosan) is zajlottak, nyilvánvalóan magukba foglalva az ugyanazon hatáskörű megyei testületek átalakítását is. Mindez azt jelentette, hogy a területi politikai nyomozó szerveknél a III/V-2. fedőszámot viselő szervezeti egységek feladata lett a korábbi hírcsoportok és az operatív technikáért felelős segédoperatív alakulatok szerepének továbbvitele (a hírcsoportok személyi állományának átvételével együtt a szűkebben vett rendőri szervektől). Ennek részletes mikéntjét a belügyminiszter 1962. október 3-án kiadott 008. számú utasítása hivatott rendezni,³¹ mégpedig a következők szerint:

- a Budapesti Rendőr-főkapitányságon a volt 10-es alosztály és a hírcsoportok összevonásával létrejött új szerv neve: BRFK III/V-2. Osztály lett;³²
- a Baranya, Csongrád, Fejér, Győr-Sopron, Hajdú-Bihar, Vas és Veszprém megyei rendőr-főkapitányságokon a fenti összevonás révén III/V-2. fedőszámmal alosztályok alakultak;
- az ország többi megyéjében pedig III/V-2. csoportok jöttek létre.

Közös volt mindegyik újonnan összevont területi szervben az, hogy szolgálatilag az illetékes III. Osztály vezetőjének közvetlen alárendeltségében működtek tovább, a szakmai irányítás, az anyagi ellátás és ellenőrzés szempontjából viszont a központi BM III/V-2. Osztály alá tartoztak.

A BM III. Főcsoportfőnökség – témánkba vágó – első komolyabb szervezeti átalakítására mintegy másfél évnél követően, 1964 tavaszán került sor. A változást előidézte egyrészt a Magyarországra irányuló nyugati turistaforgalom megélénkülése, másrészt pedig a magyar állampolgárok – megelőző évtizedhez képest mindenképpen jelentősnek mondható – kiterjedtebb utazási lehetőségei, továbbá a Kádár-rendszer korlátozott gazdasági és kulturális nyitása a nyugati világ felé. Ez a hazai állambiztonsági apparátus számára új kihívásokat és feladatokat, de egyben szélesebb lehetőségeket is teremtett. A fenti tényezőknek szükségképpen tükröződniük kellett a szervezet – főként a kémelhárítás és a gazdasági-politikai hírszerzés – felépítésében. Az operatív helyzet

jelentős megváltozása ugyanakkor maga után vonta a technikai „kiszolgáló” feladatokat ellátó III/V. Csoportfőnökség átalakítását is, ami normatív szinten a belügyminiszter 1964. április 27-én kiadott 0019. számú parancsában öltött testet.³³ Ennek értelmében – a személyi állomány létszámának egyidejű megemlése mellett – az állambiztonsági operatív technikai csoportfőnökség központi osztályainak szervezeti felépítése és elnevezése az alábbiak szerint módosult:

- az addigi III/V-1. Osztály a feladat- és hatásköreit érintő jogutódlással *megszűnt* és közvetlenül a BM III. Főcsoportfőnöknek alárendelt *önálló osztállyá* alakult át (új elnevezése *BM III/6. Osztály* lett);
- az addigi III/V-2. Osztályból négy osztály alakult a csoportfőnökségen belül, ezek a következők voltak:

III/V-1. Osztály – a szűkebben vett operatív technikai feladatok további ellátásának kötelezettségével (ezt követően ez a szerv lett a célszemélyek és célobjektumok titkos megfigyelése során széles körűen alkalmazott operatív technikai rendszabályok és módszerek illetékes osztálya, mind azok be- és kiemelés, működtetése, a szerzett információk kiértékelése, mind pedig a gépi berendezések műszaki fejlesztése és szervizelése vonatkozásában);

III/V-2. Osztály – ez a szerv vitte tovább a vegyi és okmánytechnikai feladatok ellátását (vele együtt az operatív célú tudományos kutatásokat is), valamint a belügyi nyílt vezetékes és rádiós hírközlési hálózat biztosítását és fenntartását, beleértve a rádió-, távirat-, telefon- és géptávíró-forgalom lebonyolítását (ez lett a BM országos hírközpontja és hírfelügyeleti szerve³⁴), továbbá foglalkozott még rejtjelezéssel is; ³⁵

III/V-3. Osztály – a továbbiakban ez az osztály felelt a rádió- és elektrotechnikai, általában a híradástechnikai operatív eszközök jelentősebb volumenű műszaki fejlesztéséért, tervezéséért és gyártásáért (amennyiben ez utóbbit külső népgazdasági vállalat útján látta el, minden esetben ügyelnie kellett a megfelelő konspirációs szabályok betartására);³⁶

III/V-4. Osztály – ez az osztály kapta meg a terv- és pénzügyi, valamint az anyaggazdálkodási területért való felelősséget az új csoportfőnökségi hivatali hierarchiában (közelebről ez az osztály kezelte a gépi berendezéseket és egyéb dologi eszközöket őrző szertárakat és raktárakat, rajta keresztül történt az operatív akciókhoz szükséges berendezések kiadása, visszavétele és elszámolása³⁷);

továbbá

- az addigi III/V-3. Osztályból – lényegében változatlan feladatkör mellett – III/V-5. Osztály lett, kompetenciájába tartozott tehát a rövidhullámú rádiótechnikai ügynöki elhárítás (felderítés, közel- és távoliránymérés), beleértve az európai szocialista országok társ állambiztonsági szerveivel való nemzetközi együttműködést is,³⁸ a rejtjelrejtés, továbbá a kapitalista államok budapesti diplomáciai képviselőinek rádiós lehallgatása és az ilyen módon megszerzett bizalmas információk gépi adatfeldolgozása;³⁹
- az addigi III/V-4. Osztály jogutódja ettől kezdve a III/V-6. Osztály lett, amelynek feladata továbbra is a levéllenőrzés és a postai küldemények ellenőrzése maradt („K”-ellenőrzés).

A fenti szervezeti változások 1964. május 1-jével léptek hatályba, az egyes osztályok vezetői is e nappal kapták meg kinevezéseiket.⁴⁰ Ettől kezdve az alosztály- és létszámviszonyok az alábbi képet mutatták – a csoportfőnökség 1964. április 27-én jóváhagyott állománytáblája⁴¹ szerint:

1. Osztály: benne 5 alosztály és egy ún. kézi raktár⁴² (199 fővel és 8 főnyi „SZT”-állománnyal);
2. Osztály: benne 4 alosztály, 1 önálló csoport⁴³ (158 fővel);
3. Osztály: állományában nem szerveztek alosztályokat (9 beosztott csoport és egy részleg útján történt a feladatok ellátása – 69 fővel);
4. Osztály: benne 3 (1966-tól 4) alosztály, 2 önálló csoport⁴⁴ (101 fővel);
5. Osztály: benne 9 (1966-tól 10) alosztály, 2 önálló csoport⁴⁵ (381 fővel és 3 főnyi „SZT”-állománnyal);
6. Osztály: benne 5 alosztály, 1 önálló csoport⁴⁶ (194 fővel és 55 főnyi „SZT”-állománnyal – a postai fedőmunkára rendelt „E” Alosztály teljes egészében ez utóbbi kategóriába tartozott).

Az 1., 5. és a 6. osztályok munkáját külön-külön titkárság segítette (érdekes, hogy a többi osztályon ezúttal nem állítottak fel titkárságokat), míg a csoportfőnök mellett működött törzs szervezetében létrehozta egy önálló műszaki szervezési csoportot.⁴⁷ A csoportfőnökség központi szerveinek összlétszáma – az állománytábla tanúsága szerint – 825 és 1162 fő között mozgott a következő három évben.⁴⁸

Az elmondottakhoz szorosan hozzátartozik még, hogy a rádióelhárításért felelős BM III/V-5. Osztály – a fentiekén túl – jelentős rendészeti hatásköröket is gyakorolt. Ennek normatív hátterét a 26/1965. (XI. 28.) Korm. számú rendeletben kapott felhatalmazás alapján kiadott 001/1966. számú belügyminiszter-helyettesi parancs⁴⁹ teremtette meg. Ez alapján az osztály széles körű jogosítványokat nyert az ország területén – akár az államigazgatási szervek, társadalmi szervezetek, népgazdasági vállalatok, akár a magánszemélyek által – üzemeltetett rádióállomások forgalmi adatainak kötelező bejelentésével és nyilvántartásával kapcsolatos közigazgatási hatósági ügyekben, valamint az ezekkel összefüggő szabálysértési eljárásokban. Ez utóbbiakban az első fokon eljárni illetékes rendőri szerv szakhatóságaként működött közre, vagy pedig saját hatáskörben kezdeményezhette az eljárás lefolytatását. Szabálysértés elkövetése esetén a be nem jelentett vagy a nem szabályszerűen használt és szankció gyanánt elkobzott rádiókészülékeket a III/V-5. Osztálynak kellett megküldeni, amely azokat letétként kezelte. Az osztály vezetője ugyanakkor bármikor intézkedhetett a rendőri szervek felé a szabályszerűen bejelentett rádióállomások és rádiókészülékek üzemeltetésének és adatforgalmazásának hatósági helyszíni ellenőrzése végett is.

A csoportfőnökség időben soron következő jelentősebb szervezeti módosítása az anyaggazdálkodás és a „K”-ellenőrzés szerveit érintette. A BM Kollégiuma még 1965 szeptemberében határozott arról, hogy a belügyi szervek fotótechnikai ellátásának hatékonyabb biztosítása érdekében a III/V-4. Osztályon belül fel kell állítani egy új alosztályt. Ennek fő feladataként a fotográfiai eszközök és anyagok beszerzését, elosztását, azok műszaki fejlesztését és javítását, továbbá a szolgálati igények koordinálását határozták meg – mind a rendőri, mind pedig a bűnügyi és az állambiztonsági operatív szervek irányában. Hosszas egyeztetéseket követően⁵⁰ ez az új szervezeti alegység 1966/1967 fordulójával kezdte meg működését, mégpedig – hatásköreit tekintve – *önálló szakszolgálatként* mint a *III/V-4. Osztály Fotótechnikai Alosztálya („D” Alosztály)*.⁵¹ További jelentős módosulást jelentett a belügyminiszter 1966. október 21-én kiadott 036/1966. számú parancsában⁵² elrendelt intézkedés is: ez a postai és levéllenőrzés operatív szervét alakította át, mégpedig úgy, hogy a *III/V-6. Osztályt* ebben a szervezeti formájában *megszüntette*, kiemelte azt az operatív technikai csoportfőnökség keretei közül és – a feladatkör fontosságára való tekintettel – a BM III. Főcsoportfőnök közvetlen alárendeltségében, *önálló osztályként* szervezte újjá (a szerv új fedőszáma: *BM III/5. Osztály* lett).⁵³ A parancs – és ezzel együtt az új szervezeti rend – a kiadása napján lépett hatályba.

1967 tavaszán újabb, az eddigieknél is jelentősebb reformok következtek be a csoportfőnökség hivatali rendjében – a mintegy ötéves működés tapasztalatai alapján, az egyes operatív technikai szakágazatok munkájának jobb megszervezése, a feladatokban

mutatkozó párhuzamosságok megszüntetése (profilisztítás) és az eredmények hatékonyabb biztosítása érdekében. A folyamat márciusban kezdődött, amikor a III/V-1. Osztály „A” Alosztálya – a maga 133 fős személyi állományával⁵⁴ – önálló osztállyá alakult BM III/7. Osztály fedőnéven (az új osztály egyben új feladatokat is kapott).⁵⁵ Ezt követte hamarosan a teljes III/V. Csoportfőnökség és a szervezetében működő alárendelt osztályok újjászervezése.⁵⁶ A BM Kollégiuma és a miniszterhelyettesi vezetői értekezlet döntése értelmében ugyanis – a belügyminiszter jóváhagyásával – az operatív technikai csoportfőnökségen az addigi öt helyett hamarosan 7 osztály és 2 önálló alosztály jött létre az alábbi rendben:

III/V-1. (operatív technikai) Osztály – az eddigiekhez képest lényegében változatlan feladatkörrel (a technikai eszközök üzemeltetése és alapszintű karbantartása, azoknak az egyes célobjektumokba történő be- és kiemelése, célszemélyekre telepítése, valamint az ez utóbbiakkal összefüggő operatív akciók szervezése és biztosítása);

III/V-2. (vegyi és nyomdatechnikai) Osztály – az addigi III/V-2. Osztály hasonló profilú „A” Alosztályának jogutódjaként vitte tovább a vegyészeti és a (fedő)okmányokkal kapcsolatos tudományos kutatási feladatokat, amelyek közé tartozott az írásszakértés is – a magasabb szintű szervezés egyben jelezte a terület egyre fokozódó jelentőségét;

III/V-3. (rádióelhárítási) Osztály – a korábbi 5. Osztály szerepét és fő hatásköreit gyakorolta tovább (a nyugati rövidhullámú rádiós ügynöki állomások felderítése, közel- és távolíránymérése, elhárítása), beleértve a diplomáciai rádiólefigyelést és a szovjet blokkon belüli multilaterális nemzetközi együttműködésből adódó feladatokat is;

III/V-4. (rejtjelkészítő, rejtjelfejtő és gépi adatfeldolgozó) Osztály – hatáskörébe került a belügyi vonatkozású rejtjelkészítés és rejtjelfejtés, továbbá a csoportfőnökség profiljába tartozó, ill. az állambiztonsági operatív társszervek által értékelésre és elemzésre továbbított egyes bizalmas adatok és információk gépi adatfeldolgozása, valamint az ehhez kapcsolódó szakfeladatok ellátása;⁵⁷

III/V-5. (híradástechnikai) Osztály – a korábbi 2. Osztály „B”, „C” és „D” alosztályainak feladatait látta el a továbbiakban, vagyis ez a szerv lett a belügyi nyílt vezetékes és rádiós hírközlési hálózat biztosításának és fenntartásának a felelőse (a BM új országos hírközpontja és hírfelügyeleti szerve);

III/V-6. (műszaki fejlesztési) Osztály – ehhez a szervezethez telepítették a többi osztályok által használt híradástechnikai, rádióelhárítási és az egyéb (operatív) technikai eszközök jelentősebb karbantartási és javítási feladatain túlmenően a korábban még a társ szakosztályokon folyó műszaki fejlesztési feladatokat is;

III/V-7. (gazdasági-tervezési) Osztály – feladata lett a csoportfőnökség anyagi, gazdálkodási, tervezési, beszerzési ügyeinek intézése⁵⁸ – a valutáris kihatású „különleges” import beszerzésekkel együtt –, ill. az ezzel kapcsolatos igények koordinálása, ezen túl a raktározási feladatok és a gondnoki szolgálat, valamint a gépjárműellátás biztosítása;⁵⁹

III/V-A. Alosztály (közvetlenül a csoportfőnök mellett működő Törzs részeként) – alapvető feladata lett a műszaki biztonsági elhárítás, vagyis egyes kiemelt fontosságú hazai objektumok és a külföldi magyar külképviseletek technikai védelmének ellátása, valamint az ehhez szükséges eszközök biztosítása és azok használatának oktatása;⁶⁰

III/V-B. Alosztály (szintén a Törzs részeként) – ez a szerv látta el a továbbiakban a BM Országos Rejtjelközpont funkcióit, beleértve a rejtjelezéssel (is) foglalkozó magyar külképviseleti és külkereskedelmi szervek e tevékenységének központi szintű felügyeletét.

Fontos változásként írható le továbbá az is, hogy a III/V. csoportfőnök munkájának segítésére, az egyes osztályok közvetlen irányítására ekkor rendszeresítettek négy csoportfőnök-helyettesi beosztást a Törzs szervezetében.

Az átszervezés jelentős kihatással járt a személyi állományra és annak létszámára: a változtatásokat követően a csoportfőnökség rendszeresített státusainak száma ténylegesen 68-cal emelkedett, így a központi operatív foglalkoztatottak helyzete a III/V. Csoportfőnökségen a következő képet mutatta 1967 tavaszának végén: az állomány összlétszáma 1035 főre emelkedett, ebből tiszt 691 fő (ebből 85 új tiszti státus), tiszthelyettes 91 fő, irodai állományú 111 fő, polgári alkalmazott 104 fő, „SZT”-állományban 38 fő (ebből új státuson 27 fő!)⁶¹ volt.

Az összesítés alapján feltűnő a katonai rendfokozatú tiszti helyek jelentős emelkedése, valamint a szigorúan titkos állományban – fedőmunkahelyen, fedőbeosztásban – foglalkoztatottak számának megtöbbszöröződése ⁶² mind arányaiban, mind pedig abszolút értékben. Ez utóbbi a két önálló alosztály szervezésével függött össze, tekintve, hogy a 27 új státusból 15-öt e kettő szervezeti egységnél (egész pontosan a csoportfőnökségi Törzsnél) hozták létre. Sokatmondó adat továbbá, hogy a legnagyobb létszámú a rádióelhárításért felelős 3. Osztály volt⁶³ a maga 270 fős állományával (az itt rendszeresített helyek 98%-a tiszti beosztásnak minősült), míg a második a sorban a híradástechnikai osztály lett 160 fővel (itt a tiszti helyek aránya „csupán” 63%-os volt). Ettől kezdve tehát az egyes alosztályok és egyéb szervezeti alegységek az alábbi képet mutatták a csoportfőnökségen – az 1967. június 6-án jóváhagyott állománytábla tanúsága szerint:⁶⁴

1. Osztály: benne 3 alosztály⁶⁵ (69 fővel és 15 főnyi „SZT”-állománnyal);
2. Osztály: benne 2 alosztály, 1 önálló csoport⁶⁶ (58 fővel);
3. Osztály: benne 5 alosztály⁶⁷ (270 fővel);
4. Osztály: benne 5 alosztály⁶⁸ (115 fővel és 6 fős „SZT”-állománnyal);
5. Osztály: benne 5 alosztály⁶⁹ (160 fővel);
6. Osztály: állományában nem szerveztek alosztályokat, az ide beosztottak zöme egy labornak⁷⁰ nevezett alegység keretei között dolgozott (84 fővel);
7. Osztály: benne 4 (1970-től 3) alosztály, 2 önálló csoport⁷¹ (109 fővel és 2 főnyi „SZT”-állománnyal);
„A” Önálló Alosztály: 5 fővel (főként mérnökök) és 6 fős „SZT”-állománnyal;
„B” Önálló Alosztály: 8 fővel és 5 fős „SZT”-állománnyal.

Ebben a szervezetben már csak a csoportfőnök mellett (a Törzs állományában) működött egy 7 fős Titkárság (a külön osztálytitkárságokat teljesen megszüntették).

Az első öt év osztályszintű központi szervezeti változásait az alábbi táblázat foglalja össze.

A BM III/V. Csoportfőnökség központi osztályai és önálló alosztályai (fő profiljukkal)

Fedőszám/Év	1962	1964	1967
III/V-1. Osztály	külső figyelés és környezettanulmányozás	operatív technikai rendszabályok	operatív technikai rendszabályok
III/V-2. Osztály	operatív technikai rendszabályok, nyílt híradás, vegyi és okmánytechnika	nyílt híradás, vegyi és okmánytechnika	vegyi és okmánytechnika
III/V-3. Osztály	rádióelhárítás és rejtjelfejtés	műszaki fejlesztés	rádióelhárítás
III/V-4. Osztály	levéllenőrzés („K”-ellenőrzés)	terv- és pénzügyek, anyaggazdálkodás	rejtjelezés, rejtjelfejtés és gépi adatfeldolgozás
III/V-5. Osztály	-	rádióelhárítás és rejtjelfejtés	nyílt híradás, híradástechnika
III/V-6. Osztály	-	levéllenőrzés („K”-ellenőrzés)	műszaki fejlesztés
III/V-7. Osztály	-	-	terv- és pénzügyek, anyaggazdálkodás
III/V-A. Alosztály	-	-	műszaki biztonsági elhárítás
III/V-B. Alosztály	-	-	Országos Rejtjelközpont

A fenti szervezeti struktúrát hamarosan egy újabb osztály bővítette, ezzel is növelve a csoportfőnökség súlyát és szerepét a Kádár-kori állambiztonság rendszerében. Egy 1967-ben született kormányhatározat előírta ugyanis, hogy a nemzetközi titkosított kormányösszeköttetési hírhálózat kiépítésére, továbbá annak biztonságos és folyamatos működtetésére a belügyi tárcán belül elkülönített szervet kell létrehozni.⁷² Ennek nyomán – a belügyminiszteri jóváhagyást követően – valószínűsíthetően 1968. január 1-jei hatállyal megalakult a BM III/V-8. Osztály.⁷³ Az új szerv az előző év tavaszán felállított híradástechnikai profilú 5. Osztály egyes híradási és hírosszeköttetési feladatait vette át. Fő működési profiljára – többek között – az egyik ide beosztott alosztályvezető⁷⁴ fogatéki okmánygyűjtőjéből is következtethetünk: e szerint 1968 és 1971 között a III/V-8. Osztály egyik alosztálya felelt a fontosabb párt- és kormányvezetők közötti titkos, közvetlen vezetékes híradás (az ún. „VCS” vonalak⁷⁵) működésének biztosításáért.⁷⁶ Az úgynevezett BM Állambiztonsági Szakbizottság ⁷⁷ iratai között elfekvő egyik szervezeti ábra megerősíti ezt az információt.⁷⁸ E szerint az operatív technikai csoportfőnökség 8. Osztályának feladata az volt, hogy a magyar pártállami nómenklatúrába tartozó vezetők számára folyamatosan garantálja a szocialista „baráti” államok kormányzati szervei felé irányuló külön vezetékes híradástechnikai vonalak létét és biztonságos, illetéktelenek számára nem lehallgatható üzemelését (tehát ténylegesen multilaterális, nemzetközi szerepet töltött be). A híradástechnikai feladatkört igazolja az 1971. június 18-án kelt 08. számú belügyminiszteri parancs is,⁷⁹ amelynek egyik pontja a III/V-5. és III/V-8. osztályok vonatkozásában (azok összevonása kapcsán)

„híradó osztályok”-ról szolt. A fentebb kifejtettek alapján az újonnan létrejött 8. Osztályt nemzetközi és „VCS” vezetékes híradástechnikai osztályként írhatjuk le. 1968. január 8-án jóváhagyott állománytáblája szerint 80 szervezetében – a törzs mellett – három alosztály 81 működött, összesen 73 fős személyi állománnyal.

Egy kevésbé látványos, ámde súlyát tekintve fontos hatáskörbővülést jelentett a csoportfőnökség életében egy további változás is, amelyre minden valószínűség szerint 1970 októberében került sor. A vegyészeti és nyomdatechnikai kutatás-fejlesztési kérdésekkel foglalkozó III/V-2. Osztály keretein belül ekkor kezdhetette meg működését egy sajátos funkciójú külön okmányszakértői csoport 82 (az induláskor 2 fő mérnök főtitkossal és 2 fő technikus tiszttel). Bár szervezettipológiai értelemben ez az új szerv a hierarchia meglehetősen alacsony szintjén állt – lévén még alosztály sem volt –, mégis rendkívül fontos állambiztonsági feladatot látott el a továbbiakban, ráadásul az egész országra kiterjedő *kizárólagos illetékességgel* (ezért is tartjuk szükségesnek említését)! Hatáskörébe került valamennyi magyar biztonsági okmány – hatósági igazolványok, hivatalos és magánútlevélek stb. – védelmi rendszerének tervezése, kidolgozása, az ezzel kapcsolatos kísérleti feladatok végzése, az üzemi gyártás biztonságának felügyelete, illetve a határőrség komplex okmányellenőrzési módszereinek és technikai eszközeinek kidolgozása, fejlesztése. Jelentős nyomozati feladatot jelentett számára a hamis és hamisított hazai és külföldi okmányok, valamint rölapok, illegális nyomdai termékek, bélyegzők vizsgálatának és hivatalos igazságügyi szakértésének e csoporthoz való országos szintű telepítése. A felsoroltak mellett az új szerv a különböző okmányalkatrészekkel kapcsolatos gyűjtemények és nyilvántartások létrehozását is feladatául kapta (ilyenek voltak például: rendszeres adatgyűjtés a külföldi okmányokról, kiemelten a nyugati államok úti okmányairól; nyomtatványok, bélyegzők, bélyegzőpárna-festékek, tinták stb.). A magyar politikai és gazdasági hírszerzés szervei számára a továbbiakban e csoport végezte az operatív hírszerző munka során felhasználandó okmányok mintáinak és az utáztatoknak a próbáit és a minősítését.

A fenti szervezeti egységek létrehozásával a BM III/V. Csoportfőnökség elérte fennállásának és működésének legnagyobb kiterjedését. Az 1971-ben lezajlott átfogó állambiztonsági átszervezés során feladat- és hatásköreinek egy jelentős részét elvonták tőle, s így a hetvenes évek elején a súlya csökkenni kezdett (hogy aztán fokozatosan ismét „feljebb kapaszkodjon”). Ennek a részletes elemző ismertetése azonban már egy másik szervezettörténeti tanulmány lapjaira tartozik.

---

¹ A III/V. Csoportfőnökség jogelődjének tekinthető BM II/10. Osztály, valamint a figyélő-környezettanulmányozó, levéllenőrző és rádióelhárító osztályok 1957–1962 közötti szervezettörténetére lásd Müller Rolf, Papp István és Borvendég Zsuzsanna tanulmányait az alábbi kiadványban: Cseh–Okváth (szerk.), 2013.

² MNL OL XIX-B-1-au (28.d.) (16-145/1/1961.) Javaslat a BM II/10. Osztály szervezetének részbeni módosítására és létszámának felemelésére, kelt: 1962.01.02-án.

³ Erre vonatkozóan egy jellemző adatot említ a szóban forgó javaslat: az 1961 júliusát követő három hónapban átlagosan 511 tekericsnyi „3/a” és 291 tekericsnyi „3/e” rendszabály „útján” keletkezett anyag került feldolgozás nélkül törlésre.

⁴ Ez az alosztály volt felelős még az operatív technikai rendszabályok alkalmazása révén megszerzett információk feldolgozásáért és kiértékeléséért is – az operatív osztályok igényeinek megfelelően (beleértve az esetleges nyelvi fordításokat is).

⁵ Beosztás szerinti megoszlásuk: 1 alosztályvezető, 1 alosztályvezető-helyettes, 2 csoportvezető, 2 csoportvezető-helyettes, 81 (beosztott) operatív tiszt, 4 irodai állományú tekericselő, 2 polgári állományú adminisztrátor.

⁶ Személyi állományában 1 alosztályvezetővel, 1 csoportvezetővel és 6 operatív tiszttel.

⁷ ÁBTL 4.2. II. sorozat (10. d.) (10-21/10/1962.), 0010/1962.03.28. BM parancs [cím nélkül].

⁸ Lásd erről – Müller Rolf: A BM II/10. (Operatív Technikai) Osztály. In Cseh–Okváth (szerk.), 2013: 261-293.

⁹ ÁBTL 2.8.1. 9350. Csendes Károly r. ezredes fogyatéki okmánygyűjtője.

¹⁰ Cseh–Okváth (szerk.), 2013: 275–276.

¹¹ A II/10-a alosztálytól a II/10-I alosztályig bezárólag.

¹² A budapesti és a megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervezete némi késéssel ugyan, de követte a központi változtatásokat, azzal a különbséggel, hogy a területi szervek esetében az osztály szint felelt meg a központi főcsoportfőnökségi szintnek (a BRFK és az egyes megyei rendőr-főkapitányságok III. Osztálya), míg az alárendelt alosztályok voltak a központi állambiztonsági csoportfőnökségek (és egyes önálló osztályok) területi „dekoncentrált” szervei. Lényeges különbséget jelentett az is, hogy a politikai-gazdasági hírszerzés megyei alosztályai csak 1969-ben jöttek létre és csupán néhány megyében, valamint az is, hogy a katonai elhárítás egyáltalán nem tartozott a megyei rendőri szervek hatáskörébe.

¹³ Cseh–Okváth (szerk.), 2013: 293.

¹⁴ ÁBTL 4.2. II. sorozat (10. d.) (10-1513/1962.) BM Titkársága Körlevél; eredeti minősítése: „Szigorúan titkos!” „Különösen fontos!” „Csak vezetőknek!! [sic]”, kelt: 1962.08.29-én.

¹⁵ ÁBTL 4.2. II. sorozat (11. d.) (10-21/13/1963.), 0013/1963.06.24. BM parancs [cím nélkül].

¹⁶ Brazília és a függetlenségét elnyert Ghána 1963-ban létesítettek diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal. E két állam budapesti követsége épületeinek operatív biztosítására az év folyamán összesen 9 fővel emelték a III/V-1. Osztály létszámát. Lásd erre: MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-199/1-1963. és 16-202/1963. – Javaslatok, kelt: 1963.07.02-án és 1963.09.30-án).

¹⁷ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-219/1963.) Javaslat [cím nélkül] a BM III/V-2. Osztály szakemberekben mutatkozó hiányának csökkentésére a budapesti Völgy utcai objektumban, kelt: 1963.08.06-án.

¹⁸ MNL OL XIX-B-1-au (15. d.) (16-229/1963.) Javaslat a III/V-3. Osztályon belül a gépi adatfeldolgozó alosztály létrehozására, 1963.12.11. A különböző operatív szervek nyilvántartásainak gépi adatfeldolgozását is ez az osztály végezte, kezdetben a rejtjelfejtőkkel közös alegység keretein belül, 1964. január elsejétől kezdve azonban már külön alosztály (az „I” alosztály) alakult erre a célra (Hollerith típusú, lyukkártyás elektromechanikus gépekkel felszerelve). A javaslaton nem szerepel ugyan a belügyminiszter jóváhagyó aláírása, az azonban kiderül belőle, hogy az illetékes vezetők támogatólag terjesztették fel jóváhagyásra.

¹⁹ MNL OL XIX-B-1-au (64. d.) (16-134/1962.) A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség állománytáblázata, jóváhagyva 1962.12.11-én.

²⁰ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E” alosztályok és egy technikai alosztály; értékelő, nyilvántartó és gazdasági önálló csoportok.

²¹ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E”, „F”, „G”, „H”, „I”, „J”, „K”, „L” alosztályok, egy tervezési gazdasági alosztály; gondnoki, gépjármű, írásszakértő, rejtjeljező önálló csoportok; igazolvány önálló részleg.

²² A következő két év során a 2. Osztály létszáma rendszeresen emelkedett, elérve a 490 főt is.

²³ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E”, „F”, „G”, „H” (Országos Rejtjelközpont), 1964-től „I” alosztályok; önálló gazdasági csoport.

²⁴ 1964-re a 3. Osztály létszáma fokozatosan 375-re emelkedett.

²⁵ Ezek: „A”, „B”, „C” és „D” alosztályok (ez utóbbi volt a szigorúan titkos állományú).

²⁶ Az ismertetett létszámadatokra lásd az 1962. évi állománytáblát (19. sz. lábjegyzet)!

²⁷ Lásd a 12. számú lábjegyzetet!

²⁸ Részletesebben lásd alább a törzsszövegben!

²⁹ Sajnos a megyei szervek vonatkozásában is forrásként szolgáló idézett *Körlevél* a területi levéllenőrző szervek esetében nem nevezi meg konkrétan a szervezeti egység típusát (alosztály vagy csoport), a személyi állomány tagjait kinevező állományparancsok alapján azonban kijelenthető, hogy alosztályok jöttek létre a fővárosban és a megyékben is. Köszönöm Simon Istvánnak, hogy e tényre felhívta a figyelmemet.

³⁰ ÁBTL 4.2. II. sorozat (10. d.) (10-21/10/1962.), 0010/1962.03.28. BM parancs [cím nélkül]; lásd a 7. számú lábjegyzetet!

³¹ ÁBTL 4.2. II. sorozat (10. d.) (10-22/8/1962.), 008/1962.10.03. BM utasítás [cím nélkül].

³² Uo. Az utasítás szó szerint a következőképpen fogalmaz: „az összevont megyei III/V-2. csoportok, alosztályok, a *budapesti osztály* [kiemelés tőlem – E.R.] irányítása és ellenőrzése a megyei, budapesti rendőr-főkapitányságok politikai osztály vezetőjének közvetlenül vannak alárendelve.” Lásd uo. A nyelvhelyességi hiba az eredeti szöveg sajátja.

³³ ÁBTL 4.2. II. sorozat (12. d.) (10-21/19/1964.), 0019/1964.04.27. BM parancs [cím nélkül].

³⁴ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-208/1965.) Feljegyzés a III/V. Csoportfőnökségnél folyó szervizelő munka felülvizsgálásáról, kelt: 1965.05.20-án. Mindez azt jelentette, hogy a híradó szakmai irányítás és az anyagtervezés felügyelete terén a 2. Osztály utaltságába tartoztak a határőrség, a karhatalom és a tűzoltóság központi szervei is, valamint elvi-műszaki vonatkozásokban közvetlen ezen osztály alárendeltségébe kerültek a BRFK III/V-2. Osztálya (Hírosztály), valamint a vidéki rendőr-főkapitányságok megyeszékhelyeken működő hírcsoportjai, illetve híralosztályai.

³⁵ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-209/1965.) Jelentés, kelt: 1965.05.31-én [cím nélkül]. Láthatjuk tehát, hogy a hatvanas évek közepén a BM III/V-2. Osztály egy vegyes profilú, egymástól élesen elütő feladatokkal rendelkező szervezeti egységként funkcionált. Az ebből eredő problémák elég hamar jelentkeztek is.

³⁶ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-208/1965.) Feljegyzés a III/V. Csoportfőnökségnél folyó szervizelő munka felülvizsgálásáról, kelt: 1965.05.20-án. Megjegyzendő, hogy e külön fejlesztési osztály léte ellenére a többi szakosztályokon is folyt kisebb volumenű mérnöki fejlesztési tevékenység.

³⁷ A feladatkör fontosságát az is jelezte, hogy 1964 júliusában a raktárparancsnoki beosztást alosztályvezető-helyettesivé minősítették át. Lásd: MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-204/1964.) Javaslat a BM III/V. Csoportfőnökség állománytáblázatának módosítására, jóváhagyva: 1964.07.09-én.

³⁸ A Szovjetunió érdekszférájába tartozó európai szocialista országok – tekintettel a rádióhullámok „államhatárokat nem tisztelő” terjedési tulajdonságainak fizikai törvényszerűségeire – már évekkel korábban elkezdtek multilaterális együttműködésüket a rádiós ügynöki felderítés és elhárítás terén. Ennek központi szerve 1955-től kezdve a mindvégig a szovjet irányítás alatt álló Koordinációs Apparátus volt, amely összehangolta a közös munkát – hivatali szervezete kezdetben varsói, majd a megszűnésig prágai székhellyel működött.

³⁹ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-208/1965.) Feljegyzés a III/V. Csoportfőnökségnél folyó szervizelő munka felülvizsgálásáról, kelt: 1965.05.20-án.

⁴⁰ Lásd erre: ÁBTL 2.8.1. (591.d.) (Sz. n.) 227,228,229,230,231/1964.05.09. BMH parancsok a személyi állományra vonatkozólag [a személyügyi parancsoknak nem volt külön címük].

⁴¹ MNL OL XIX-B-1-au (64. d.) (16-202/1964.) A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség állománytáblázata, jóváhagyva: 1964.04.27-én.

⁴² Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E” alosztály.

⁴³ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D” alosztály és egy önálló rejtjelező csoport. 1965-ben az osztálytörzs állományában létrejött egy önálló általános javító csoport is.

⁴⁴ Ezek: „A”, „B”, „C”, (1966-tól) „D” alosztályok; önálló gazdasági szervezési csoport, önálló pénzügyi csoport. Vö. még az 50–51. számú lábjegyzettel!

⁴⁵ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E”, „F”, „G”, „H”, „I”, (1966-tól) „J” alosztályok; önálló gazdasági csoport (az ócsai rövidhullámú adóközpontban), önálló műszaki anyagi csoport. A „J” betűjelet viselő szervező alosztály létrehozása a gépi adatfeldolgozás színvonalának tökéletesítése érdekében történt 1966 novemberében (közgazdász, matematikus és programozó szakemberek állományba vételével). Lásd erre: MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-173/1/1966.) BM IV. Főcsoportfőnökség Szervezési Nyilvántartó Alosztály javaslata 1966.11.21-én.

⁴⁶ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D”, „E” alosztályok; önálló írásazonosító csoport.

⁴⁷ Az 1964 végén működő csoportfőnökségi szervezet áttekintő ábráját lásd: MNL OL XIX-B-1-au (5. d.) (Sz. n.).

⁴⁸ Az ismertetett létszámadatokra lásd az 1964. évi állománytáblát. Lásd még a 41. sz. lábjegyzetet!

⁴⁹ ÁBTL 4.2. II. sorozat (13. d.) (10-23/1/1966.), 001/1966.02.18. BMH parancs, tárgya: a rádióállomások forgalmi adatainak bejelentése, nyilvántartása és az ezzel kapcsolatos szabálysértési eljárás.

⁵⁰ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-170/1966.) Javaslat a BM III/V-4. Osztály szervezetében Fotótechnikai Alosztály szervezésére, kelt: 1966.08.24-én.

⁵¹ ÁBTL 4.2. II. sorozat (13. d.) (10-21/41/1966.), 041/1966.12.02. BM parancs, tárgya: fotótechnikai eszközök ügyeinek központi irányítása.

⁵² ÁBTL 4.2. II. sorozat (13.d.) (10-21/36/1966.), 036/1966.10.21. BM parancs [cím nélkül].

⁵³ Az állambiztonsági szervek munkájának központi koordinációjáért, valamint a megyei rendőr-főkapitányságok politikai osztályainak felügyeletéért felelős korábbi BM III/5. Osztályt még 1965. június 1-i hatállyal megszüntették, mégpedig jogutódlással: beolvasztották az újonnan létrehozott BM Ellenőrzési Csoportfőnökség szervezetébe. Lásd erre: ÁBTL 4.2. II. sorozat (12. d.) (10-21/22/1965.), 0022/1965.06.01. BM parancs, tárgya: BM Ellenőrzési Csoportfőnökség felállítása.

⁵⁴ A létszámadatot lásd: MNL OL XIX-B-1-au (64. d.) (16-56/1967.) A BM III/V. Csoportfőnökség 1964. évi állománytáblázata 20. lap /10. számú módosítás.

⁵⁵ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-56/1/1967.) Javaslat a BM III/V-1. Osztály „A” alosztályának önálló osztállyá történő módosítására, kelt: 1967.03.09-én. A belügyminiszter a két illetékes főcsoportfőnök egyetértése mellett jóváhagyta az előterjesztést. Ettől kezdve egészen 1971 nyaráig a BM III/7. Osztály volt az Operatív Technikai Lehallgató Osztály, amelynek feladatai közé tartozott a titkos telefon- és szobalehallgatások révén nyert információk operatív feldolgozása.

⁵⁶ MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-174/2/1967.) Javaslat a BM III/V. Csoportfőnökség szervezetének és létszámának módosítására, új állománytáblázatának jóváhagyására, kelt: 1967.04.15-én.

⁵⁷ Az operatív szervek által a különböző ellenséges kategóriákra – pl. a nyugatnémet elhárítás szerveire, később az amerikai vagy az egyházi „vonalakra” – összegyűjtött adatok és intézkedések egységes állambiztonsági értékelő-elemző tevékenysége ettől az időtől kezdve vált egyre jelentősebbé. Az ebben való csoportfőnökségi részvétel az új BM III/4. Osztály 1967 nyarán történt felállításával kapcsolatos kötelezettség volt. Lásd ennek részleteit az alább következő belügyi normákban: ÁBTL 4.2. II. sorozat (16-18.d.) (10-21/20/.../1967.), 020/1967.07.29. BM parancs a BM III. Főcsoportfőnökség Elemző Értékelő Osztálya (BM III/4. Osztály)

létrehozásáról, valamint annak 1967.11.30-án és 1969.11.14-én kiadott végrehajtási utasítása [cím nélkül], ill. az 1968.05.10-én és az 1969.05.23-án kelt kiegészítések [cím nélkül].

⁵⁸ Beleértve a fotótechnikai anyagokat is: a 7. Osztály „B” Alosztálya lett a BM új fotótechnikai szakszolgálat, egyúttal a korábbi 4. Osztály „D” Alosztályának jogutódja. Lásd minderre: MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-156/1/1969.) Javaslat a BM III/V-7. Osztálytól a BM III/V-2. Osztályhoz egy mérnöki státus átcsoportosítására, kelt: 1969.02.14-én.

⁵⁹ Fontos megjegyezni, hogy a BM III/V. Csoportfőnökség – épp a mindenkori „saját” gazdasági szerve útján – egyike volt a Belügyminisztérium kevés számú önálló gazdálkodási jogköröket gyakorló költségvetési szerveinek.

⁶⁰ MNL OL XIX-B-1-au (27. d.) (sz.n.) A BM Állambiztonsági Szakbizottság javaslata a BM III. Főcsoportfőnökség operatív-technikai szervének feladatai, működési rendje és struktúrájának [sic] kialakítására, kelt: 1971.03.13-án. A leírtak az itteni adatok alapján levont következtetésem.

⁶¹ Lásd az 56. sz. lábjegyzetben: uo. 1. sz. melléklet – Kimutatás a BM III/V. Csoportfőnökség jelenlegi és javasolt létszámáról.

⁶² A „K”-ellenőrzés korábbi szervének 1966. őszi önállósodását követően (a BM III/V-6. Osztály átalakult BM III/5. Osztállyá) az „SZT”-állományban foglalkoztatottak száma 11-re csökkent a csoportfőnökségen.

⁶³ Lásd uo. A helyzet egyébként az 1967-es átszervezés előtt is hasonló képet mutatott: az akkori III/V-5. Osztály volt a legnagyobb létszámú csoportfőnökségi osztály a hat közül, 391 fővel. Abszolút értékben a rádióelhárításért felelős osztályon ugyanakkor jelentős létszámcsökkenést tapasztalhatunk 1967-ben.

⁶⁴ MNL OL XIX-B-1-au (64. d.) (16-174/1967.) A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség állománytáblázata, jóváhagyva 1967.06.06-án.

⁶⁵ Ezek: „A”, „B” és „C” alosztály.

⁶⁶ Ezek: „A” (nyomdatechnikai) alosztály, „B” (vegyi) alosztály mindegyikben 3-3 beosztott kutató csoporttal; önálló „C” csoport.

⁶⁷ Ezek: „A” (felderítő), „B” (értékelő, iránymérő), „C” (belső elhárítási), „D” (diplomáciai lefigyelő), „E” (műszaki) alosztály.

⁶⁸ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D” és „E” alosztályok.

⁶⁹ Ezek: „A”, „B”, „C”, „D” és „E” alosztályok. A több mint 100 fős „C” Alosztály volt a BM országos hírközpontja (URH adó-vevő objektumai Budapesten, Galyatetőn, a Kab-hegyen és a Misina-tetőn üzemeltek).

⁷⁰ MNL OL XIX-B-1-au (5. d.) (sz. n.) BM III/V. Csoportfőnökség szervezete és létszáma 1967., 1968., 1969. december 31-én (lineáris és törzskari ábra).

⁷¹ Ezek: „A”, „B”, „C” és „D” alosztályok; önálló „E” csoport, önálló pénzügyi csoport. 1970-ben a „C” alosztályt megszüntették, személyi állományának zömét és a gondnoki feladatokat pedig átadták a BM I. Főcsoportfőnökség szervezetébe tartozó BM Központi Ellátó Parancsnokságnak. Lásd erre: MNL OL XIX-1-B-au (23. d.) (16-158/1/1970.) Javaslat a III/V. Csoportfőnökségtől a gondnoksági feladatoknak és az ehhez kapcsolódó létszámnak a BM KEP-hez történő átcsoportosítására, kelt: 1970.05.21-én.

⁷² MNL OL XIX-B-1-au (23. d.) (16-182/1/1967.) Javaslat a BM III/V-8. Osztály létrehozására, kelt: 1967.12.21-én.

⁷³ Az első osztályvezetőt és helyettesét megnevező miniszterhelyettesi parancs 1968. január 1-i hatállyal nevezte ki ezekben a beosztásokba Hárs György r. alezredest és Rajos Sándor r. őrnagyot. Lásd erre: ÁBTL 2.8.1. (604. d.) (Sz. n.) 61/1968.01.15-i BMH parancs [cím nélkül].

⁷⁴ ÁBTL 2.8.1. 9927. (Kakuk Jenő r. ezredes fogyatéki okmánygyűjtője).

⁷⁵ A „VCS” vonal szovjet műszaki technológián alapuló különleges frekvenciájú közvetlen telefon-összeköttetést jelentett (az orosz „volnaja csrežvucsajnaja” kifejezésből).

⁷⁶ ÁBTL 2.8.1. 9927. (Kakuk Jenő r. ezredes fogyatéki okmánygyűjtője). Lásd itt az 1972. augusztus 1-jén és az 1982. január 18-án kelt minősítést, ill. minősítés-kiegészítést.

⁷⁷ Az 1971. évi minisztériumi szintű belügyi átszervezés egyik előkészítő szervét hívták így. Lásd erre: ÁBTL 4.2. II. sorozat (17. d.) (10-21/31/1970.), 0031/1970.12.24. BM parancs, tárgya: bizottságok létrehozása, feladatuk, működési rendjük szabályozása.

⁷⁸ MNL OL XIX-B-1-au (27. d.) (10-71/4/1971.) A BM III/V. Csoportfőnökség jelenlegi szervezeti ábrája, BM Állambiztonsági Szakbizottság anyaga BM III. Főcsoportfőnökség Operatív Technikai Csoportfőnöksége 5. sz. melléklet, kelt: 1971.03.13-án.

⁷⁹ ÁBTL 4.2. II. sorozat (19. d.) (10-21/8/1971.), 08/1971.06.18-i BM parancs [cím nélkül].

⁸⁰ MNL OL XIX-B-1-au (64.d.) (16-182/1967.) A BM III/V-8. Osztály állománytáblája, jóváhagyva: 1968.01.08-án.

⁸¹ Ezek: „A” (hírforgalmi), „B” (műszaki-tervezési), „C” (hírösszeköttetési) alosztály. Ez utóbbi alosztály speciális rendeltetése az volt, hogy biztosítsa a titkosított összeköttetési vonalak meglétét olyankor, amikor a használatra jogosult vezető káderek aktuális tartózkodási helyén kiépített vezeték vagy rádiós csatorna nem áll rendelkezésre.

---

⁸² MNL OL XIX-B-1-au (28. d.) (16-164/1970.) Javaslat a BM III/V-2. Osztály keretén belül felállításra kerülő okmányszakértői csoport szervezésére, kelt: 1970.06.15-én.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.8.1.   Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai

4.2.   Parancsgyűjtemény II. sorozat

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

XIX-B-1-au   BM „M” és Szervezési Csoportfőnökség Szervezési Osztály iratai

Hivatkozott szakirodalom

Cseh–Okváth (szerk.), 2013

A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962. Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L’Harmattan Kiadó.

Egy SZT tiszt „munkássága”

Lajti Iván

A szigorúan titkos, SZT állomány az 1956-os forradalom után fokozatosan alakult ki és vert gyökeret az állambiztonsági struktúrában. Az eredeti elképzelések szerint elitgárdának szánták, amelynek tagjai a legmélyebb fedésben dolgoznak, és kizárólag információszerzés a feladatuk. Kutatásom célja nyomon követni az állomány szerveződését, szabályozását, valamint szeretném megvizsgálni egy SZT tiszt (Lajti Iván) életpályáját, és egy adott ügyben vállalt valós tevékenységét. Röviden arra lennék kíváncsi, hogy milyen módszerekkel és milyen mértékben járult hozzá az adott ügy felgöngyölítéséhez.

Az SZT állomány szervezése és működtetése

Az 1956-os forradalom utáni időszakban Magyarországnak egyre fontosabbá vált a nyugati államokkal történő kapcsolatépítés. Ez természetesen elsősorban gazdasági, ritkább esetben kulturális kapcsolatokat jelentett, melyek során egyre több nyugati állampolgár érkezett az országba, ami új kihívás elé állította az állampártot és az állambiztonságot is. Egyrészt ki kellett nyitni az országot, hogy nyugati tőke és valuta érkezzon, ugyanakkor meg kellett őrizni a szocialista állam kikezdehetetlen ideológiai alapját. A fennálló politikai rendszer stabilitása és védelme érdekében szükség volt olyan képzett állambiztonsági emberekre, akik polgári állásukat felhasználva professzionális szinten képesek voltak az „ellenség” felderítésére és tevékenységének megakadályozására. Ennek a feladatnak az ellátására jött létre a szigorúan titkos állomány.¹

Az SZT tiszteket a stratégiaileg legfontosabb területekre vezényelték ki, melyek a korszakban a gazdasági és kulturális kapcsolatokért felelős intézmények voltak. Ezek elsősorban fedőmunkahelyként szolgáltak, ahol állambiztonsági feladataiknak – információszerzés, kémelhárítás – tettek eleget, de nem hanyagolhatták el a fedőszakmájukat sem, mert abban ugyanolyan jártasnak és a fedőmunkahely számára hasznos szakembernek kellett lenniük. Ha ez a kettősség megvalósult, akkor igazán hatékony, a munkatársak számára leleplezhetetlen munkát tudtak végezni. Az SZT állomány működésére és munkavégzésére vonatkozó szabályozás először 1964-ben lépett életbe, mely a Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 002/1964. számú utasítása volt. Ebben fektették le az SZT állomány alapvetéseit, mint például azt, hogy a fedőmunkahelyen csak a vezető tudhatta, hogy a kolléga kettős munkát végez. Az SZT tisztek nyilvántartását a BM Személyi Főcsoportfőnökség Személyzeti Nyilvántartó Osztálya végezte. A kihelyezett szigorúan titkos tisztre egyszerre vonatkozott a BM Fegyelmi Utasítása, illetve a Munka Törvénykönyve is.²

A szigorúan titkos foglalkoztatás megszűnése után attól függően alakult az illető további élete, hogy nyílt állományból vagy polgári életből lett átvéve, illetve hogy milyen okból távozott pozíciójából. Amennyiben stratégiai okokból kellett eltávolítani a helyéről, akkor a nyílt állományból átvett személy elvesztette fedő beosztását és visszakerült eredeti szolgálati helyére, míg a polgári életből átvett személy megtarthatta fedőmunkahelyét, és az állambiztonság nyílt vagy tartalékállományába került. Alkalmatlanság esetén a nyílt állományból átvett személy ismét nyílt állományba került, és megtarthatta a munkahelyét. A polgári személyt a belügyminisztériumi alkalmazása előtti munkakörének megfelelő állásba helyezték vissza. Ideális esetben az SZT tiszt nyugdíjazásig a helyén tudott maradni, mely már ötvenöt éves korában bekövetkezett, mivel a munkájukkal járó kettős élet igen megterhelő volt.³ A civil életben a nyugdíjkorhatár az 1951-es egységes rendezés után nők esetében 55, férfiak esetében pedig 60 év volt,⁴ ami nem változott az

államszocializmus időszaka alatt.⁵ A férfi SZT tisztek nyugdíjazásakor problémát jelentett a BM és a civil korhatár közti különbség, mivel gyanút kelthetett az egykori munkatársakban az indokolatlannak tűnő korai nyugdíjazás. A gyanakvás pedig a dekonspiráció első lépése volt, amit mindenáron el akartak kerülni. A megoldást az jelentette, hogy az SZT munkavégzés nyomán megállapított nyugdíjat a BM titokban folyósította.⁶

A szigorúan titkos állomány feladatkörét és működését végül 1969-ben rendeleti úton szabályozták, mely kimondta, hogy *„az ellenséges tevékenységgel szembeni preventív védekezés, valamint hírszerző lehetőségeink és támadó pozícióink biztosítása érdekében hozta létre a BM III. Főcsoportfőnökség szigorúan titkos (röviden: SZT) állományát”*. Elsődleges célkitűzés a védelem megerősítése volt, valamint az, hogy biztosítsák az addig megszerzett pozíciókat. Valamennyi csoportfőnökség rendelkezett SZT állománnyal, de a legnagyobb szükség a kémelhárítás, hírszerzés területén volt rájuk, ahol egyre fontosabbá vált, hogy lehetőleg legális úton vagy inkább legális fedéssel történjen az információszerezés a külföldi hírszerzőkről, diplomatákról, illetve turistákról. A nyugati hírszerzők a korszakban már legális fedéssel és módszerekkel dolgoztak, olyanokkal, amelyek nem ütköztek az adott állam, esetünkben a Magyar Népköztársaság törvényeibe. Ilyen volt például a híryanagygyűjtés a sajtóból, vagy a lakossággal történő kapcsolatépítés, ha személyazonosságukat és állampolgárságukat nem manipulálták. Ugyanakkor ezekből a legális forrásokból is rengeteg információ szivárgott ki, amiket mindenképp meg kellett akadályozni.

Az SZT állomány feladata az volt, hogy felfedje a hírszerzési folyamatot, hibára készítse a nyugati ügynököt, és rákényszerítse a sötét hírszerzésre, ami viszont már büntethető volt. Ezt a tevékenységet azonban nem végezhetett nyíltan, semmiképpen nem kockáztathatta a lebukást. Lényegében az állambiztonsági szempontból különösen fontos és veszélyeztetettnek vélt területekre – olyan intézmények, vendéglátóhelyek, ahol megjelentek külföldi, elsősorban nyugati állampolgárok, diplomaták – egy legális eszközt használó, a pártnak és a szocializmusnak teljes mértékben elkötelezett, képzett ügynököt helyeztek, aki egy viszonylag szűk vizsgálódási területről próbálta összegyűjteni a lehető legtöbb és legpontosabb, állambiztonsági szempontból releváns információt. A hatalom ezzel az idegenforgalom, valamint a gazdasági külkapcsolatok területén alakított ki „hídfőállásokat”, melyek segítségével a vélt és valós „aknamunkát” hatékonyan tudták felmérni.

Az SZT állomány elsődleges feladata az volt, hogy az ellenséges tevékenységet még idejében leleplezze és jelentse a felszámolás már nem rájuk tartozott. A szigorúan titkos állomány létrehozása és annak feladatköri meghatározása azt is bizonyítja, hogy az állambiztonság berkein belül belátták, hogy nem szükséges és kivitelezhetetlen minden területen egyforma intenzitással védeni a szocialista államot, ugyanakkor az igazán veszélyes területeken új módszerekre és elit alakulatra van szükség ahhoz, hogy felvegyék a Nyugat diktálta versenyt. Felállítottak egyfajta fontossági sorrendet, és csak olyan helyekre vezényelték ki az elitnek szánt SZT tisztet, ahol ténylegesen szükség volt rájuk, az állambiztonsági szempontból kevésbé vagy egyáltalán nem fontos területeket figyelmen kívül hagyták. Lényegében az az elv kerekedett felül, Havasi László rendőr alezredes szavaival élve, hogy lehetőleg *„ne bombázzunk olyan területet, ahonnan az ellenség kivonult”*.⁷ Ennek megfelelően a szállodákban, vendéglőkben, külkapcsolatokért felelős intézményekben igen gyakori volt az SZT tisztek alkalmazása. Ez igaz volt a Kulturális Kapcsolatok Intézetére is ahol jelen tanulmány alanya, Lajti Iván is tevékenykedett.

Összehasonlítva a nyílt és SZT állományú tiszteket, megállapítható, hogy elsődleges feladataikat tekintve nem sok különbség mutatkozik. Mindkét esetben elvárás volt a külső és belső ellenség felkutatásában való hatékony részvétel, valamint a felderített „aknamunka” mihamarabbi felszámolása. Ugyanakkor módszertanilag már teljesen különböztek egymástól. A legmeghatározóbb ellentét az operatív munkában való aktív

részvétel volt, mely a nyílt állományúakkal szemben elvárás, az SZT állományban lévőknek pedig egyenesen tiltott volt.⁸ Ez abból fakadt, hogy teljesen más volt a két állomány fenntartásnak a célja. Az SZT állománytól hosszú távon vártak megbízható információkat, míg a nyílt állománytól a kitűzött akciók végrehajtását. A szigorúan titkos állományhoz tartozó személy tehát nem állíthatta elő a gyanúsítottat, és még kihallgatásban sem vehetett részt. Tilos volt számukra továbbá minden olyan állambiztonsági munka elvégzése, amelyek a lelepleződés fokozott veszélyével jártak, mint például a külső figyelés. Igyekeztek elkerülni a dekonspiráció legkisebb esélyét is.⁹

Az operatív munkától való távolmaradás miatt az állambiztonság berkein belül sokan úgy tekintettek a szigorúan titkos állományra, mint az egykori kiöregedett káderek elfekvő, nyugdíjazás előtti osztályára. Ez azonban csak rosszmájú pletyka volt, ami teljesen alaptalannak bizonyult. Az SZT állományt azért kellett teljesen kivenni a konkrét „támadó” műveletekből, mert hatalmas munkát igényelt a pozíció kiépítése. A megfelelő SZT tiszt megtalálása egy adott létesítménybe olyan összetett és hosszú folyamat volt, mint például a megfelelő fogdaügynök kiválasztása, mivel mind állambiztonsági szempontból, mind a fogadó munkahely szempontjából megfelelő alanyt kellett találni, aki nem kelt gyanút az ott dolgozók körében. Egy tökéletes fedésű és megfelelő tiszt behelyezése több hónapnyi, akár egyéves megfeszített munkát jelentett, ezért nem lehetett rövid távú haszon, például egy operatív intézkedés, érdekében beáldozni.

Az SZT tiszttel hosszú távon számoltak, mint folyamatos megbízható információforrással, akinek az értesülései akár több folyamatban lévő ügy felgöngyölítéséhez nyújtottak segítséget. Elsősorban tehát az ún. előkészítő munkában, szűrésben, felkutatásban vettek részt, nem pedig a konkrét végrehajtásban. Ezen kívül fontos volt, hogy lehetőleg minél szélesebb körű társadalmi kapcsolatrendszert építsenek ki, melyet fel lehetett használni információszerezésre. Folyamatos, lehetőleg pontos és kizárólag hasznos információk biztosítását várták el tőlük valamint azt, hogy jelezzék, hol lenne érdemes operatív intézkedést indítani. Sok esetben elő is készítették azokat.¹⁰ Operatív tevékenységük abban merült ki, hogy a titkos kutatás, fotózás előkészítésében (pl. kipuhatólták, hogy az illető mikor nincs otthon), illetve az operatív technika elhelyezésében segítettek, majd annak biztosítását és ellenőrzését látták el. Amennyiben a főcsoportfőnök engedélyezte, lehetőségük volt beszervezni „arra érdemes” embereket a fedőmunkahelyükről, hogy eleget tegyenek társadalmi kapcsolatépítési feladatuknak.¹¹ Összességében jól látszik az eredeti célkitűzés, miszerint egy elit alakulatot akartak létrehozni az állambiztonságon belül a folyamatos és hosszú távú információszerezés érdekében. A szabályrendszeri háttér adott volt, a feladat kiosztás pedig logikusan idomult a célokhoz. A továbbiakban megvizsgáljuk, hogy milyen szervezést igényelt és milyen kihívásokat jelentett az SZT tiszt beépítése és „tartása”.

Ahogy fentebb már szóba került, a szigorúan titkos tiszt behelyezése körültekintő szervezést és rengeteg munkát igényelt, ami hosszadalmassá tette a folyamatot. Először is fontos volt, hogy a fedőmunkahelyi struktúrában megtalálják neki a megfelelő pozíciót. Ehhez figyelembe kellett venni a tiszt végzettségét, addig betöltött pozícióit, hogy lehetőleg azoknak megfelelő helyre kerüljön, mert igen hamar fellibbent a fátyol, ha hirtelen került végzettségéhez vagy előző beosztásához képest irreálisan magasra vagy éppen alacsonyra, vagy netalán csak teljesen járatlan volt az új munkájában. Tehát az új beosztást össze kellett hangolni a korábbiakkal, ugyanakkor, elég magasra kellett helyezni a struktúrában, hogy legyen rálátása a folyamatokra, és lehetőleg minél több kollégájával kerüljön napi kapcsolatba, mert máshogy nem volt értelme.

A kihelyezendő SZT tisztnek ugyanakkor a fedőmunkahely számára hasznos szakembernek kellett lennie, így rendelkeznie kellett a betöltendő pozícióhoz szükséges végzettséggel, tapasztalatokkal is, ezáltal elkerülhető volt, legalábbis elviekben a lelepleződés. Az idegenforgalom vagy kulturális, illetve gazdasági kapcsolatok területén például elengedhetetlen volt az idegen nyelvek, gyakran a nyugatiak ismerete. Nagyfokú alkalmazkodóképességre és „kulturáltságra” volt szükség ahhoz, hogy az SZT tiszt

megállja a helyét, ugyanis bele kellett simulnia a fedőmunkahely mindennapjaiba, a civil életbe. Első ránézésre ez nem tűnik nehéz feladatnak, de olyan embereknek, akik a BM kötelékében szolgáltak, és megszokták a szigorú hierarchikus berendezkedést, a rengeteg szabályt, valamint a „parancs-értetem”-rendszert, már nem volt olyan egyszerű. Hiába volt valaki kiemelkedő parancskövető káder, az még nem jelentette azt, hogy SZT tisztként is megállta a helyét, mivel itt nagyrészt egyedül kellett dolgozni és önálló döntéseket hozni. A civil élet pörgő mindennapjaiban nem várhatóan állandóan felettesei utasítására.

A szigorúan titkos állományba sorolt és kihelyezésre váró elvtársat először alaposan fel kellett készíteni, mivel az akkori elképzelések szerint ellenséges terepen készült helytállni. A korszakban úgy viselkedtek az ilyen jellegű munkavégzéssel kapcsolatban, mint amikor a hadseregben ejtőernyősöket készülnek ledobni a frontvonal mögé, és ennek megfelelő volt a megelőző felkészítés is. Mindenekelőtt operatív képzésen vettek részt, de nem ez volt a legfontosabb, hanem az, hogy megerősítsék az illetőben az államhoz és a szocializmus eszméjéhez való kötődést. Az ellenséges viszonyok között fontos volt a feltétlen hűség és hogy csak látszólag váljon az illető a polgári élet részesévé. Az ideológiai oktatás mellett, amennyiben szükség volt rá, a szakmai feladatok megértése céljából tanulóidőre küldték az újoncokat egy már „bedolgozott” SZT tiszt mellé, hogy minél jobban belerázódjanak leendő hivatásukba. Nem utolsósorban, ha korábban nem rendelkeztek vele, akkor ezen időszak lehetőséget biztosított arra, hogy kiépítsék szakmai hírnevüket azon a szakterületen, ahol a későbbiekben a fedőmunkájukat végzik. Ez szavatolta, hogy fedőmunkahelyükre ünnepelt szakemberként érkezzenek, ezáltal a konspiráció tökéletes formát öltson, és a leendő munkatársaik gyanúját teljesen elaltassák. A beépülést követően évenként továbbképzésen kellett részt venniük, aminek során tájékoztatták őket az ellenséges szervezetekről, illetve megosztották velük az addig szerzett új tapasztalatokat. A továbbképzés sokszor a már megtanult tananyag ismétlését, valamint politikai és műveltségi képzést takart.¹² Elvileg gondosan ügyeltek arra, hogy csak hasznos és feltétlenül szükséges tananyaggal lássák el a leendő SZT tiszteket. A gyakorlatban ez azért nem teljesen valósult meg. A tanulási periódus során rengeteg hasznos dolgot oktattak ahhoz, hogy ténylegesen jó szakember és SZT tiszt váljon belőlük, ugyanakkor a túldimenzionált folyamatos ideológiai nevelés sokszor kontraproduktív volt. Ahogy Szolzsenyicin írta, „amit ötödszörre, hatodszorra ismételnék, az bizalmatlanságot vált ki, ha pedig még többször, az már utálatot kelt”.¹³

A szigorúan titkos állomány rendszeres, ugyanakkor titkos koordinálást igényelt, melynek szinterei a K-, illetve T-lakások voltak.¹⁴ Mindkét lakástípus alkalmas volt ilyen titkos találkozók lebonyolítására, mivel a K-lakások egyenesen a belügyminisztérium tulajdonában álltak, a T-lakások pedig megbízható párttagok tulajdonában voltak, így biztosítható volt a teljes diszkréció.¹⁵ A rendszeres kapcsolattartás igénye szintén abból az alapelképzelésből ered, hogy a munkatárs ellenséges terepen dolgozik, ezért rendszeres ellenőrzése, instruálása és „tűzben tartása” szükséges.

Annak érdekében, hogy az SZT tiszt érezze a törődést, és fogamatja is legyen egy ilyen kvázi számonkérésnek, kívánatos volt, hogy az adott osztály vezetője vagy legalább az osztályvezető-helyettes is megjelenjen. A nem megfelelő kapcsolattartás könnyen elszakadáshoz vagy dekonspirációhoz vezethetett. Az előbbinél arról volt szó, hogy az SZT tiszt állambiztonsági munkáját félbehagyva kizárólag fedőmunkájának élt, az utóbbi lehetőség pedig a teljes lebukást jelentette, aminek eredményeként elszigetelődött munkahelyén, és a behelyezésbe fektetett energia kárba veszett. A találkozók során az SZT tiszt átadta munkáltatóinak az értesüléseit, a felettesének pedig alkalma nyílt arra, hogy számon kérje és eligazítsa beosztottját. Mindemellett persze a találkozók azt a célt is szolgálták, hogy a „frontvonalban” lévő munkatárssal éreztessék, hogy nincs egyedül, és az elvégzett munkája fontos, amit értékelnek. A kapcsolattartásnak emberinek, körültekintőnek, őszintének kellett lennie azért, hogy az SZT tisztnek bármilyen problémája, sérelme is volt, azt inkább egy ilyen találkozón panaszolja el feletteseinek.¹⁶

Jól látható, hogy az állambiztonságnál rettegetek attól, hogy a titkos munkát végző munkatárs meghasonlik a polgári életben. Mindent megtettek annak érdekében, hogy a viszonylag szabad keretek között dolgozó SZT tisztet ellenőrizni tudják, ugyanakkor felismerték azt, hogy hiába próbálják tűzzel-vassal a helyén tartani és irányítani, ha elveszik a motiváció. Erre jelentett megoldást a magas beosztású személlyel történő gyakori kapcsolattartás és nem utolsósorban a bensőséges hangulat megteremtése.

Az SZT állományt elitgárdának szánták, mely hosszú távú információszerzésre volt berendezkedve a polgári, ellenséges világban. Az állomány tagjai klasszikus értelemben vett kettős életet éltek, ami komoly mentális terhelést jelentett. A karhatalom egyrésztől megbecsülte munkájukat és rengeteg egyéb kötelezettség alól tehermentesítette őket, másrészt érzékelhető egy folyamatosan lappangó paranoia az SZT állománnyal szemben, amit fokozott ideológiai oktatással és rendszeres ellenőrzéssel csillapítottak. A szabályrendszer és elképzelés alapján egy olyan ütőképes, mély fedésben dolgozó állomány rajzolódik ki, mely méltán érdemelte ki a „szigorúan titkos” nevet. A továbbiakban Lajti Iván példáján keresztül megismerhetjük, hogyan is nézett ki az SZT tisztté válás és munka a gyakorlatban.

Lajti Iván „Lenkei”

Lajti Iván (Budapest, 1935. október 14.)¹⁷ zsidó származású munkáscsalád sarjaként látta meg a napvilágot, édesapja szűcssegéd, édesanyja gyári munkás volt. A világháború éveiben több ízben érte atrocitás a családot, először 1943-ban édesapját munkaszolgálatra kötelezték, majd 1944-ben a német megszállás és a kibontakozó zsidóüldözések elől Élesdre, a Partium egyik apró településére menekültek. A háború végén, 1945-ben a front elvonult, a Lajti család Nagyváradra költözött, ahol Iván elvégezte a negyedik elemi. Az iskola mellett tagja lett a Román Ifjú Kommunisták Szövetségének, majd 1946-ban visszaköltöztek Magyarországra.

Az egész család, a Horthy-rendszer által üldözötként és ellehetetlenítettként, már a koalíciós időszak alatt a Magyar Kommunista Párt, a későbbi Magyar Dolgozók Pártja felé orientálódott. Lajti Iván még csak általános iskolás volt, de komoly hatással volt rá, hogy édesapja szakszervezeti titkár, később a KV külügyi osztályának munkatársa lett, édesanyja pedig 1949-től szolgált az Államvédelmi Hatóságnál. Nem meglepő, hogy amikor 1953-ban a II. Rákóczi Ferenc Általános Gimnáziumban tanult, a toborzók invitálására gondolkodás nélkül jelentkezett a Rákóczi Katonai Középiskolába, ahol a felvételin megfelelt, de túlkoros volt a képzés elkezdéséhez.

Lelkesezésére tekintettel ajánlották neki a tisztii iskolát, amit el is fogadott, így 1954. szeptember 14-étől a Petőfi Sándor Katonai Politikai Iskola tanulója és természetesen DISZ-tag lett. Az iskola hároméves képzése alatt Lajti az első évet gyenge, a második és harmadik évet majdnem kiváló eredménnyel fejezte be. Önkéntes munkásként vett részt Kazincbarcika építésében 1955 szeptemberében, majd következett az 1956-os év, ami számára az előremenetel éve volt.

Januárban tagja lett a Magyar Dolgozók Pártjának, szeptember 1-jén pedig hadnaggyá léptették elő, majd Győrbe vezényelték, ahol a PF 7071-es alakulat önálló vegyes légvédelmi üteg politikai tisztje lett. Az 1956-os forradalom kitörésekor, október 23-án a Győrszentiván melletti erdőben állomásozó szovjet csapathoz ment, ahol fordítóként alkalmazták három napig. Feladatuk a Budapest felől menekülő forradalmárok feltartóztatása volt. Október 27-én tért vissza Győrbe, ahol az esti órákban az utcán járőrözött, majd november 4-éig a győri laktanyában várt parancsra. Édesapja fegyveresen vette fel a harcot az „ellenforradalmárok” ellen, édesanyja pedig az utolsó pillanatokig folytatta a munkát az ostromlott ÁVH épületében.

A szovjet csapatok november 4-i bevonulása után Lajti egy szovjet őrnagy fordító tolmácsként szolgált, illetve járőrszolgálatot teljesített, végül pártépítés céljából

bekerült az újjáalakult pártbizottságra, ahol az volt a feladata, hogy felkeresse az egykori MDP-tagokat, üzemeket, és a lehető legtöbb embert ösztönözzön a Magyar Szocialista Munkáspártba való belépésre. Ő maga 1956 novemberében lett párttag, 1957 májusában pártvezetőségi tagságig jutott, majd részt vett a KISZ szervezésében. 1957. augusztus 20-án megkapta a Munkás Paraszt Hatalomért Érdemrendet, mely a Magyar Népköztársaság egyik legmagasabb kitüntetésének számított.¹⁸ Az egész Lajti család a kommunista rendszer harcos szolgája volt, ami nem meglepő, tekintve a világháború idején elszenvedett üldöztetést. A legnehezebb periódusban is kiálltak a hatalomért, nem csoda, hogy Iván ezek után könnyen felvételt nyert a Belügyminisztériumba.

Lajti Iván belügyi szolgálata 1957. november 6-án kezdődött. A polgári életben tolmácsként, fordítóként tevékenykedő Lajtinak nem kellett túlságosan megerőltetnie magát ahhoz, hogy felvegyék, tekintve makulátlan kommunista múltját.¹⁹ Azért sem ütközött különösebb akadályba, mert egy évvel járunk a forradalom leverése után, amikor is krónikus káderhiányról beszélhetünk a rendőrség hatáskörébe utalt, hivatalosan nem is létező állambiztonságnál. A Kádár János vezette új rezsim szakított a sztálini totális elhárítással, helyette igyekezett minél jobban elrejtetni a párt „vasöklét”. Ennek érdekében már 1956. november 7-én felszámolta az ÁVH-t,²⁰ mely hivatalosan 1953. július 7-e óta, az 500/6/1953 számú minisztertanácsi határozat értelmében nem létezett, hanem a BM szervezetén belül működött.²¹

Az ÁVH ekkor már csak a köznyelvben létezett, de ez nem változtat azon a tényen, hogy az államvédelmi szervet a felálló új rezsim megszüntette, és egészen 1956. december 30-ig jogutód nélkül maradt. Ekkor adták ki az 1956. évi 35. számú törvényt, melynek értelmében az államvédelmi-állambiztonsági feladatokat, azaz a külső és belső ellenségek elleni védekezés feladatát a rendőrségre ruházták.²² A törvénykezéssel ellentétben Mátyás László visszaemlékezése szerint már 1956. november 8-án felállt a rendőrség állományán belül az állambiztonsági főosztály hét részleggel.²³ Mindeközben 1956. november 27-én megindult az egykori ÁVH-alkalmazottak elbocsátása és felülvizsgálata; nem kisebb célt tűztek ki maguk elé, mint azt, hogy a törvényt sértett ügynököket felelősségre vonják. Ez papíron szépen hangzott, de a fentebb említett emberhiány miatt 1957. január 8-ig 4986 felülvizsgáltból mindössze 11-nél találtak problémát, 1957 augusztusáig pedig összesen 102 embert távolítottak el. Ez azt jelentette, hogy az ÁVH alkalmazottainak 98%-át sikerült igazolni és átvenni, mivel szükség volt a tapasztalt, sokat látott kollégákra.²⁴ Ilyen körülmények között az elkötelezett kommunista családból származó megbízható, ugyanakkor feddhetetlen múlttal rendelkező Lajti Iván felvétele nem ütközhetett akadályba.

Alkalmazása után elkezdte az ún. Dzerzsinszkij belügyi iskolát, ami intenzív képzést jelentett a leendő munkatársaknak.²⁵ Elvégzése után nyílt lehetőség eskütételre, melyet Lajti 1959. február 23-án tett meg, ennek nyomán vált teljes jogú BM-alkalmazottá.²⁶ Ugyanebben az évben a II/13-as levélellenőrző osztály segédoperatív beosztottja lett, majd 1960-ban operatív beosztottá léptették elő, de ekkor már a II/3-as hírszerző osztálynál szolgált.²⁷ Munkáját és személyes alkalmasságát 1960 júliusában értékelték egy minősítés keretében, melyben Lajtit fiatal kora ellenére politikailag szilárdnak és tájékozottnak nevezték. Munkatársaival, megnyerő természete lévén, jó viszonyt tudott kialakítani, és eredményeket tudott elérni a gyakorlati munkában is. Feladatait mindig határidőre és odaadással teljesítette, ami nem meglepő, ha figyelembe vesszük neveltetését. A hírszerzői munkára alapjában véve alkalmasnak találták, mivel elég rátermett és határozott volt, ugyanakkor a papírmunkában sokszor vétett hibákat, amit viszont felróttak neki. Jelentései rosszul, pongyolán fogalmazottak voltak, ezért szépirodalmi és természetesen további politikai művek olvasását javasolták neki.²⁸ Minősítése összességében pozitív képet tükröz Lajtiról mint BM-alkalmazotról. Fiatal kora ellenére megállta a helyét mint hírszerző, ugyanakkor a szigorú szabályokkal meggyűlt a baja jelentésírásakor, illetve egy ízben, 1960. május 12-én, alosztályvezető feddésben részesült, mert titkos iratokat hagyott íróasztalán a munkaidő lejárta után.²⁹

Ez a kihágás nem akadályozta meg abban, hogy tovább építse karrierjét és végül SZT tiszti pozícióba kerüljön.

Lajti Iván magánéletében is sikereket ért el a tárgyalt időszakban, 1960. július 17-én házasságot kötött Ehrlich Györgyivel,³⁰ akit a boldogító igen kimondása előtt a belügy szigorú átvilágításnak vetett alá. 1960. április 15-én környezettanulmány készült a leendő menyasszonyról, melyben politikai beállítottságát, erkölcsi és anyagi helyzetét vizsgálták. Ehrlich Györgyivel szemben nem találtak kivetnivalót, részt vett az úttörőmozgalomban, sőt 1957-től a KISZ tagja is volt. A forradalom idején is „hű maradt a népi demokráciához”, otthonában rejtőzött, „ellenséges magatartást” nem tanúsított. Annak érdekében, hogy az környezettanulmány elfogulatlan legyen, a készítője nem tudta, hogy kollegája leendő hitvesét ellenőrzi, erre utal az, hogy feljegyzésre került az is, hogy a hölgy a tanulmány készültekor még hajadon volt, de házasságot készült kötni egy 20-22 éves fiatalemberrel. Mivel a leendő arát csinosnak és kifogástalan erkölcsűnek találták, és minden BM-kíválatnak megfelelt, a házasságnak nem álltak útjába.³¹ A BM-állomány tagjaival szemben elvárás volt, hogy példás életet éljenek otthon is, ezért terjedt ki a környezettanulmány az erkölcsi vonatkozásokra és nem csak a szocialista rendhez való hűségre. A megfelelő pár szavatolta, hogy a munkatárs ne csak politikailag, hanem a magánéletben is példamutató, a szocialista társadalomhoz méltó életet éljen.

Az BM nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy alkalmazottait megfelelő oktatásban részesítse, így Lajti Ivánt 1960. június 9-én BM Idegen Nyelvi Főiskola nappali tagozatos hallgatójának javasolták.³² A főiskolai képzés három évig tartott (1960 és 1963 között), melynek során 1962-ben két ízben is írásbeli figyelmeztetésben részesítették, főiskolai foglalkozásról való igazolatlan távolmaradásért, valamint magnetofon anyag kezeléséért.³³ Ebből is látszódik, hogy mennyire komolyan vették a kollégák megfelelő képzését és a szigorú szabályok betartását. A főiskolát Lajti 1963-ban jeles eredménnyel végezte el.³⁴ A diploma mellé egy minősítést is kapott, mely szerint elméletben és politikában való jártassága még hagyott maga után kívánnivalót, ellenben operatív érzéke megfelelő volt, habár hajlamos volt túlkombinálásra, kapkodásra. Német nyelvtudása megfelelő volt, bár sok hibát ejtett. Olyan embernek tartották, aki kellemes modorú, és bárki hamar megkedveli. Minden tulajdonságát és képességét egybevéve értékelő, elemző munkára találták alkalmasnak.³⁵ A fiatal munkatárs ekkor még nem állt készen arra, hogy terepen dolgozzon, ellenben már ekkor kiderült, hogy operatív érzéke a helyén van, ami alkalmassá tette későbbi SZT beosztására.

Főiskolai tanulmányai alatt lezajlott az állambiztonsági szervek 1962-es átszervezése, melynek során immár másodszor világították át a kollégákat.³⁶ Ez Lajti Ivánt személyében nem érintette, csak hozzátartozóit, feleségét, Lajti Ivánnét (született: Ehrlich Györgyi, Budapest, 1943), édesapját, Lajti Tibort (született: Budapest, 1908) édesanyját, Lajti Tibornét (született: Halász Ilona, Lugos, 1909) ellenőrizték, hogy szerepeltek-e operatív vagy bűnügyi nyilvántartásban.³⁷ Az ellenőrzés nem volt teljes körű, anyagának végleges rendezésére csak 1966. november 21-én került sor, amikor távolabbi rokonságát vizsgálták. Ekkor felesége testvérét, Radványi Tibornét (született: Ehrlich Éva, Budapest, 1932), édesapját, Ehrlich Zoltánt (született: Budapest, 1905), édesanyját, Ehrlich Zoltánnét (született: Herman Irén, Budapest, 1906) és Lajti Iván testvérét, Lajti Rudolfot (született: Budapest, 1943) ellenőrizték az 1962-es szempontok alapján. Lajti Iván valamennyi rokonát rendben találták, velük kapcsolatosan sem bűnügyi, sem operatív eljárás nem zajlott, így semmilyen akadály nem állt a karrierje előtt.³⁸

1963 és 1966 közötti tevékenységéről nincs sok információ annyi azonban bizonyos, hogy oktatói feladatokat kapott, melynek keretében eredményesen készítette fel munkatársait az operatív munkára. Feldolgozó és kutató munkáját kiválóan végezte, és eredményeket ért el benne, ugyanakkor problémák is adódtak. Jelentéseit pongyolán fogalmazottnak, őt magát pedig határozatlannak tartották, de mindenesetre szorgalmasnak és becsületosnak. Mindemellett kiegyensúlyozott, példás családi életet élt,

amit a korszakban nagyra értékelték a BM alkalmazottak körében,³⁹ 1966-ban Szolgálati Érdemérmét kapott mivel ekkor tízéves jubileumát ünnepelhette a fegyveres testületeknél, valamint jó munkavégzésért osztályvezetői dicséretben is részesült, mellyel 1200 forint jutalom is járt.⁴⁰

Lajti Iván a hatvanas évek végén került pályája csúcsára. Először 1967 és 1969 között operatív beosztottként, majd főoperatív beosztottként dolgozott a III/I-es hírszerző csoportfőnökség harmadik osztályának „J” alosztályán, aztán pedig átkerült a kilences számú osztályra.⁴¹ A hírszerzés SZT állományú tisztjeként dolgozott Kerényi Mária mellett a Kulturális Kapcsolatok Intézetében, ahol sikeresen gyűjtött bizonyítékokat.⁴² Munkáját 1968-ban a főcsoportfőnök helyettes is elismerte, és dicséretben részesítette, mellyel 1800 forint honorárium is járt. Lajti Iván ekkor érte el karrierje csúcsát. Terepen dolgozhatott, rangos elismerésben részesült, majd 1968. szeptember 15-én őrnaggyá léptették elő. Az éveken át felfelé ívelő karrierje itt véget ért, és rohamos tempóban vezetett az út lefelé. Őrnagyi kinevezése után kevesebb, mint egy évvel, 1969. augusztus 27-én eltávolították szigorúan titkos beosztásából, mivel *„súlyosan megsértette a szocialista erkölcsi normákat”*.

Ekkor még csak fedőmunkahelyét vesztette el, de belügyi alkalmazása nem ért véget, mivel még csak a központba rendelték vissza, ahol a III/I-es hírszerző csoportfőnökség harmadik alosztályában főoperátorként szolgálhatott tovább. 1970. május 15-én halmazati büntetesként a párt is megrovásban részesítette, melyet Lajti erkölcstelen magánéletével indokoltak.⁴³ Szolgálati adatlapjában, egyik esetben sem közöltek közelebbi információt arról, hogy konkrétan mit követett el. A válasz az 1980-ban róla készült környezettanulmányban keresendő. Ebből kiderül, hogy *„a szocialista erkölcs szabályainak megsértése és az operatív fegyelem elleni vétéség”* miatt elrendelték a szigorúan titkos állományból való visszahívását, és pártfegyelmmel sújtották.⁴⁴

Egy évvel később, 1971-ben már nemcsak a szigorúan titkos, hanem a főoperátori munkára is méltatlannak találták, így a polgári életbe való visszaengedése, kvázi elbocsájtása mellett döntöttek. Ahogy a kilépési protokoll megkívánta, 1971. február 26-án két polgári munkahelyet is ajánlottak fel a számára. Eredetileg 4100 forintos jövedelemmel rendelkezett, ezért igyekeztek ennek megfelelő fizetésű polgári állást találni neki. A Csepeli Vas és Fémművek Rendészeti Osztályán, valamint a Vadászati Világkiállításon szervezői munkát javasoltak neki. Az előbbinél 3800 forint a másodiknál 3200 forint alapbér, plusz nyelvpótlék, plusz prémium járt volna, összesen 4000 forint. Mivel egyiket sem fogadta el, leszerelése 1971. április elsejéig csúszott.⁴⁵ A Belügyminisztérium kötelékében kapott 4100 forintos fizetése jóval magasabb volt, mint amit fordítói végzettsége alapján a polgári életben valaha is elérhetett volna. Összehasonlításképp, Lajti szellemi dolgozónak számított, akiknek 1971-es átlagfizetése 2018 forint volt.⁴⁶ Annak érdekében ajánlottak neki magasabb bérrel honorált munkákat, hogy ne álljon be az életében színvonalcsökkenés, mert az rokonai, barátai számára leleplezte volna addigi titkos megbízatását. Távozásakor, 1971. április 20-án titoktartási nyilatkozatot írt alá, mely tiltotta a belügyben írásban vagy szóban kapott utasítások, épületek, szobák és az egyes alosztályok székhelyei, valamint munkatársai, nevük, lakhelyük kiadását.⁴⁷

Lajti Iván leszerelése után nyelvtudását kihasználva egy külkereskedelemmel foglalkozó cégnél helyezkedett el, melyből azonban kilépett, majd 1980-ban a Nemzetközi Koncert Igazgatóság csoportvezetője lett.⁴⁸ Ebből a pozícióból kereste fel 1980. január 18-án levélben Bogye János vezérőrnagyot, aki ekkor főcsoportfőnök-helyettes, valamint a III/I csoportfőnökség csoportfőnöke volt. Levelében visszatérési szándékát jelezte, illetve ha erre nem lenne lehetőség, arra kérte a Belügyminisztériumot, hogy szüntessék meg a Külügyminisztériumban, illetve a Kulturális Kapcsolatok Intézetében történő munkavállalásának tilalmát.⁴⁹ Levelére nem a vezérőrnagy, hanem Patkó Lajos válaszolt 1980. január 24-én. Kifejtette, hogy a belügybe semmi szín alatt nem térhet vissza, a

másik kérelmével kapcsolatban pedig pár hónapos vizsgálat után döntenek.⁵⁰ Lajti Iván kérésének elbírálása érdekében készült a már korábban említett környezettanulmány, melyben megállapították, hogy csak ünnepnapokon fogyasztott alkoholt, és jó modorú, udvarias, művelt férfinak nevezték. Felesége, Görög Zsuzsanna volt, akiről a tanulmány készítője úgy nyilatkozik, hogy „*a pénz bűvöletében él*”. Háztartásukat tisztának, kulturáltnak és nem utolsósorban gépesítettnek írta le.⁵¹ Megállapításra került, hogy Lajti a szocialista erkölcsnek megfelelően élt, és mivel az általa említett szankciókat csak szóban közölték vele, és az életvitelében pozitív változás állt be, a Belügyminisztérium nem gördített akadályt a külügyben, illetve a KKI-ban való elhelyezkedése elé.⁵² Erről 1980. május 4-én levélben tájékoztatták is.⁵³ Lajti Iván kapcsolata a Belügyminisztériummal ezzel az akkorddal zárult.

Lajti szülei révén már gyermekkorától a szocialista világrend szolgálatába szegődött. A világháború után egészen 1971-es leszereléséig fegyveresen szolgált a Magyar Népköztársaságot. Elveihez még 1956-ban, mindössze 21 évesen is hű maradt, és odaadón szolgált az akkoriban szétesőben lévő szocialista államot, ami nem meglepő, hiszen az egész család összefonódott a szocialista eszmével. Édesapja, Lajti Tibor, 1932 óta párttag volt, ami azt jelenti, hogy azokban az időkben is a kommunizmus eszméjét vallotta, amikor a Horthy-rendszer üldözte és tiltotta azt.⁵⁴ Édesanyja, Lajti Tiborné 1949-től 1959-es nyugdíjazásáig aktívan szolgált a mindenkorai politikai rendőrséget.⁵⁵ Még öccse, Lajti Rudolf is a Belügyminisztérium alkalmazásában állt. Láthatjuk, hogy Lajti messze nem volt kitűnő tanuló, mégis elérte az SZT tisztséget, ahonnan nem szakmai munkája miatt, hanem egyéb okok miatt kellett távoznia. Német és középfokú orosz nyelvtudása, megnyerő modora, valamint a szocialista államrendhez való hűsége tette őt alkalmassá arra, hogy szigorúan titkos tisztként szolgálja a Magyar Népköztársaságot.⁵⁶ A továbbiakban arra keresem a választ, hogy milyen eredményeket ért el ebben a minőségében, mennyire váltotta be a hozzá és állományához fűzött reményeket.

„Lenkei” SZT tiszt munkássága

Lajti Iván szigorúan titkos fedőneve „Lenkei” volt, aki a folyamatosan szélesedő kulturális kapcsolatok és az ezzel járó többletmunka ürügyén került Kerényi Mária mellé 1967-ben a Kulturális Kapcsolatok Intézetébe. Fontos volt egy SZT tiszt behelyezése, mivel a KKI stratégiaiul fontos intézmény volt, hiszen többek között ezen a szervezen keresztül tartott fenn a Magyar Népköztársaság kapcsolatokat nyugati államokkal, így például az NSZK-val is, mellyel hivatalos diplomáciai kapcsolat nem is állt fenn. Lajti a német referatúrára került, ahol az ösztöndíjak kezeléséért, illetve a tudományos és oktatási kapcsolatokért felelt.⁵⁷

Lajtit annak ellenére, hogy értékelésében német nyelvtudását hiányosnak találták, a német referatúrára helyezték terepmunkára, ahol az „aknamunkát” kellett kiküszöbölnie. Lajti munkába állása előtt, 1967. május 2-án Hans Joachim Vergau nyugatnémet kereskedelmi tanácsos elfoglalta helyét Budapesten az NSZK Kereskedelmi Kirendeltségén, mint a kulturális ügyekért felelős diplomata.⁵⁸ Vergau ebben a minőségében rövid idő alatt széles körű kapcsolati hálózatot épített ki magának, melyen keresztül információkat igyekezett szerezni annak érdekében, hogy el tudja végezni hivatalosan nem létező, de magyar részről mégis megtúrt munkáját, a kulturális kapcsolatok fejlesztését a két állam között.⁵⁹ Vergau a kereskedelmi kirendeltség képviselőjeként 1968. december 11-én egy bizonyos nyugatnémet állampolgár, Gertrud Roth magyarországi doktorrá avatásán vett részt, ahol a KKI-t reprezentálva Kerényi Mária és Lajti Iván is megjelentek. A három személy mindegyike fedőnéven futott ekkor már az állambiztonságnál, mivel Vergaut, mint külföldi diplomatát, ellenőrzés alatt tartották „Sima” fedőnéven, Lajti Iván, mint SZT tiszt „Lenkei” fedőnéven, Kerényi Mária pedig, mint egykori hálózati ügynök, „Kelemen Anna” fedőnéven szerepelt. Gertrud Roth avatásán tehát „Kelemen Anna” megismerkedett „Simával”, melyet „Lenkei” szigorúan titkos tiszt jelentett az állambiztonságnak.⁶⁰ Vergau és Kerényi körülbelül húsz percre

elvonultak beszélgetni. Lajti nem tudta, hogy Kerényi és Vergau miről diskurálnak, csak azt tudta megállapítani, hogy Kerényi nagyon ideges lett tőle.⁶¹ Lajti nem tudta kihallgatni, hogy Vergau megismétli előde, Dr. Robert Laub Kerényinek tett javaslatát, hogy legyen az NSZK fizetett informátora, amibe Kerényi nem egyezett bele, ugyanakkor vállalta, hogy segít Vergau feleségének abban, hogy órákat hallgathasson az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Azonban Lajti jelentése megindított egy folyamatot, melynek következtében Kerényi és Vergau kapcsolata az állambiztonság látókörébe került, az eset teljes rekonstrukciója viszont csak Kerényi letartóztatása után egy fogdaügynök ügyes ténykedése következtében sikerülhetett.⁶² Lajti ebben az esetben pontosan annyit tett, amit elvártak tőle, jelentette észrevételeit az eseményről, ez esetben gyanús kolléganőjéről is, aki után ekkor még nem nyomoztak, de ez további információk beérkezése után rövidesen megváltozott.

Gertrud Roth nyugatnémet állampolgár doktorrá avatása tiszteletére 1969. január 3-án koktélpártit rendeztek, melyen a nyugatnémet kereskedelmi kirendeltséget ismét a fiatal, kulturális kapcsolatokért felelős diplomata, Vergau képviselte. A KKI képviselőjében sem történt változás, a német referatúra két bevált munkatársa, Kerényi Mária és Lajti Iván vett részt az eseményen. Vergau ezen az estén is 20-30 perces különbeszélgetésre invitálta Kerényi Máriát, melyről Kerényi beszámolt Lajtinak. Vergau szerette volna, ha felesége mint vendéglőadó szerepelhetett volna Magyarországon, illetve egy, az NSZK-ból Magyarországra érkező könyvküldemény ügyében kért segítséget. Január folyamán a két üggyel kapcsolatban Vergau többször felkereste Kerényi Máriát munkahelyén, a KKI igen kötött szabályzatának tiszteletben tartásával.⁶³ Kapcsolatuk februárban vált, az állambiztonság szempontjából, „bűnössé”, amikor a találkozókat ebédidőben a KKI engedélye nélkül cukrászdákban, vendéglőkben bonyolították. Az első ilyen találkozóra 1969. február 12-én, majd 21-én került sor, melyeket Kerényi még csak nem is jelentett. Lajti Iván jelentései, valamint a Vergau után folyó vizsgálatok nyomán Kerényi Mária az állambiztonság célkeresztjébe került, ennek következtében 1969. április 23-án javasolták operatív ellenőrzését.⁶⁴

Jól látható, hogy Lajti Iván teljesítette SZT tiszti kötelezettségét, és minden körülötte zajló gyanús jelenségről jelentést tett megbízóinak, ugyanakkor operatív intézkedésbe, nyílt kérdezősködésbe nem kezdett. Az általa adott információk, valamint az egyéb folyamatban lévő vizsgálatok nyomán Kerényi Máriát folyamatos megfigyelés alá helyezte az állambiztonság, melynek folyamányaként letartóztatták és elítélték a Magyar Népköztársaság elleni kémkedésért. Ebből a szempontból tehát Lajti Iván megállta a helyét. Ugyanakkor árnyalja a képet az, hogy Kerényi Mária önvallomásában Lajtit is megemlítette. Mint kiderült, kezdetben örült a segítségnek, majd fokozatosan elidegenedett tőle, mivel műveltségben és német nyelvtudásban sem felelt meg Kerényi elvárásainak, amit szóban többször is jelzett neki.⁶⁵ Tehát nem valósult meg az SZT tiszti kritérium egyik legfontosabb szegmense, hogy az illető kifogástalan szakember és a fedőmunkahely megkérdőjelezhetetlen tagja legyen. Ez veszélybe sodorta a konspirációt is, olyannyira, hogy Kerényi a bebörtönzésekor már tökéletesen tisztában volt azzal, hogy Lajti belügyes.⁶⁶ Tehát Kerényi Mária előtt, még ha kicsit megkésve is, de lebukott, ugyanakkor az ügy felgöngyölítéséhez legális, bírósági tárgyaláson felhasználható információkat biztosított, melyek terhelő bizonyítékként kerültek elő. Lajti Ivánt „érdektelen tanúként” idézték be, és mint egykori munkatárs elmondta azt a tényt, hogy Kerényi Mária és Vergau mikor és hol ismerték meg egymást.⁶⁷ Még a bíróság sem tudhatta meg, hogy ezek az információk egy SZT tisztától származnak. Az a tény, hogy „Lenkei” Kerényi Mária munkahelyének átkutatását biztosította, mely során operatív bizonyítékok sora került elő, soha nem derült ki.⁶⁸

Lajti Iván tevékenysége tehát igencsak ellentmondásos, mert sikert ért el, melyért jogosan tüntették ki, ugyanakkor mégis lebukott, bár ebből nem származott probléma, mert Kerényi is csak későn jött rá. Végső soron Lajti elvégezte a rá bízott munkát, bár szakmai felkészültsége és nyelvtudása nem ütötte meg a kellő szintet, mellyel az illetékesek maximálisan tisztában voltak, mégis kockáztattak. A sikerhez az is

hozzájárult, hogy viszonylag korán, a Kerényi elleni vizsgálatok kezdeti szakaszában kivonták a KKI-ból a „szocialista erkölcs” megsértéséért. Abban egészen biztosak lehetünk, hogy nem azért került kivonásra, mert érzékelték a lebukás veszélyét, ugyanis ennek semmi jele nem mutatkozott. Lajti a központból nézve tökéletesen végezte a feladatait, de magánéleti problémái miatt nem maradhatott fedett pozícióban.

Ebben az esetben az SZT tiszt kiválasztása felemásra sikerült. Hithű kommunistát sikerült találniuk, megfelelő családi háttérrel. A fiatalember ráadásul tulajdonságaiban is megfelelt a kívánalmaknak, ugyanakkor, mivel szakmai felkészültsége hagyott maga után kívánnivalót, hazardjátékot űztek, melyet végül elvesztés nélkül sikerült megúszni. Ezzel együtt Lajti Iván példáján is jól látszik, hogy a megfelelő SZT tiszt megfelelő helyen kiváló ütőkártya volt, és nem bukott káder. Lajti nem tudott hosszú távon gyökeret verni a KKI-ban, de hároméves szolgálati ideje alatt is eredményeket tudott elérni.

---

¹ Orgoványi, 2011.

² ÁBTL 4.2. II. s. 10-22/2/1964. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 002. számú utasítása, 1964. január 31.

³ Orgoványi, 2011.

⁴ KSH, 1964: 3.

⁵ KSH, 1996: 8.

⁶ Orgoványi, 2011.

⁷ ÁBTL 4.1. A-3017/2. A BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség állambiztonsági tanulmányai 2/1970. Havasi László rendőr alezredes: Az SZT állomány szerepe tevékenysége és foglalkoztatása.

⁸ Uo.

⁹ Orgoványi, 2011.

¹⁰ ÁBTL 4.1. A-3017/2. A BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség állambiztonsági tanulmányai 2/1970. Havasi László rendőr alezredes: Az SZT állomány szerepe tevékenysége és foglalkoztatása.

¹¹ Orgoványi, 2011.

¹² ÁBTL 4.1. A-3017/2. A BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség állambiztonsági tanulmányai 2/1970. Havasi László rendőr alezredes: Az SZT állomány szerepe tevékenysége és foglalkoztatása.

¹³ Szoltsenyicin, 1993: 480.

¹⁴ Orgoványi, 2011.

¹⁵ Tabajdi, 2010.

¹⁶ ÁBTL 4.1. A-3017/2. A BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség állambiztonsági tanulmányai 2/1970. Havasi László rendőr alezredes: Az SZT állomány szerepe tevékenysége és foglalkoztatása.

¹⁷ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Kérdőjegy, 1962. október 27.

¹⁸ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Önéletrajz.

¹⁹ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Szolgálati adatlap, 1969. március 25.

²⁰ Pintér, 2000: 212–213.

²¹ Kajári, 2000: 157.

²² Cseh, 1999: 79.

²³ Cseh–Okváth (szerk.), 2013: 11.

²⁴ Tabajdi–Ungváry, 2008: 54.

²⁵ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Szolgálati adatlap, 1969. március 25.

²⁶ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Eskütételi jegyzőkönyv, 1959. február 23.

²⁷ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Szolgálati adatlap, 1969. március 25.

²⁸ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Minősítési lap, 1960. július 21.

²⁹ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Szolgálati adatlap, 1969. március 25.

³⁰ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Önéletrajz kiegészítés, 1963. augusztus 24.

³¹ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Környezettanulmány, 1960. április 15.

³² ÁBTL 2.8.2.1.-30. Javaslat, 1960. június 9.

³³ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Szolgálati adatlap, 1969. március 25.

³⁴ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Önéletrajz kiegészítés, 1963. augusztus 24.

³⁵ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Minősítési lap, 1963. május 30.

³⁶ Tabajdi–Ungváry, 2008: 65.

³⁷ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Kérdőjegy, 1962. október 27.

- ³⁸ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Kérdőjegy, 1966. november 21.
³⁹ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Minősítési lap, 1966. december 13.
⁴⁰ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Szolgálati adatlap, 1969. március 25.
⁴¹ Uo.
⁴² ÁBTL 4.1. A-3213.
⁴³ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Szolgálati adatlap, 1969. március 25.
⁴⁴ ÁBTL 2.8.2.1. 30. Környezetanulmány, 1980. április 16.
⁴⁵ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Javaslat, 1971. február 26.
⁴⁶ KSH, 1973: 379.
⁴⁷ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Nyilatkozat, 1971. április 20.
⁴⁸ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Környezetanulmány, 1980. április 16.
⁴⁹ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Lajti Iván levele Bogye Jánosnak, 1980. január 18.
⁵⁰ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Patkó Lajos levele Lajti Ivánnak, 1980. január 24.
⁵¹ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Környezetanulmány, 1980. április 16.
⁵² ÁBTL 2.8.2.1.-30. Feljegyzés, 1980. május 4.
⁵³ ÁBTL 2.8.2.1.-30. László István levele Lajti Ivánnak, 1980. május 4.
⁵⁴ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Szolgálati adatlap, 1969. március 25.
⁵⁵ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Önéletrajz és ÁBTL. 2.8.2.1. 30. Önéletrajz kiegészítés, 1963. augusztus 24.
⁵⁶ ÁBTL 2.8.2.1.-30. Szolgálati adatlap, 1969. március 25.
⁵⁷ ÁBTL 4.1. A-3213.
⁵⁸ ÁBTL 3.1.5. O-14031/1. Kérdőív.
⁵⁹ Nagy, 2016.
⁶⁰ ÁBTL 3.1.5. O-14067. Jelentés, 1969. március 10.
⁶¹ ÁBTL 3.1.5. O-14067. Jelentés, 1969. április 23.
⁶² Nagy, 2017.
⁶³ ÁBTL 4.1. A-3213. Kerényi Mária ügye, „Vergau”.
⁶⁴ ÁBTL 3.1.5. O-14067. Jelentés, 1969. április 23.
⁶⁵ ÁBTL 3.1.5. O-14067. Kerényi Mária önvallomása, 1970. július 20–24.
⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-158235/3. Jelentés, 1970. július 28.
⁶⁷ ÁBTL 4.1. A-3213.
⁶⁸ ÁBTL 3.1.5. O-14067. Javaslat, 1969. július 28.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.8.2.1.	BM III/II Csoportfőnökség titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak iratai	30	Lajti Iván
3.1.5.	Operatív dossziék	O-14031/1	Hans Joachim Vergau „Sima”
		O-14067	Kerényi Mária „Kelemen Anna”
3.1.9.	Vizsgálati dossziék	V-158235/3.	Kerényi Mária
4.1.	Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok		

A-3213	Kerényi Mária ügye, „Vergau”
A-3017/2.	A BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség állambiztonsági tanulmányai 2/1970. Havasi László rendőr alezredes: Az SZT állomány szerepe tevékenysége és foglalkoztatása.

4.2. Parancsgyűjtemény

Nyomtatásban megjelent források

- KSH, 1964
Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Csoport: A nyugdíjasok helyzete. Budapest.
- KSH, 1973
Statisztikai évkönyv 1972. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.
- KSH, 1996
Nyugdíjasok, nyugdíjformák a fejlett piacgazdaságokban és Magyarországon. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.

Internetes oktatási anyagok, cikkek

- Nagy, 2016
Nagy Péter: Egy nyugatnémet kereskedelmi tanácsos kapcsolatai Magyarországon az állambiztonság szemével. *Betekintő*, 4. sz.
http://betekinto.hu/2016_4_nagy
(utolsó letöltés: 2017. július 14.)
- Nagy, 2017
Nagy Péter: Megfigyelés a zárkában. Pethő Lászlóné fedőnevű fogdaügynök és Kerényi Mária a gyűjtőfogházban. *Betekintő*, 1. sz.
http://betekinto.hu/2017_1_nagy
(utolsó letöltés: 2017. július 14.)
- Orgoványi, 2011
Orgoványi István: A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökségének szigorúan titkos állománya. *Betekintő*, 1. sz.
http://betekinto.hu/2011_1_orgovanyi
(utolsó letöltés: 2017. július 21.)
- Tabajdi, 2010
Tabajdi Gábor: Kis állambiztonsági topográfia: Titkos lakások Budapesten 1956–1978. *Betekintő*, 4. sz.
http://www.betekinto.hu/2010_4_tabajdi
(utolsó letöltés: 2017. július 12.)

Hivatkozott irodalom

Cseh, 1999

Cseh Gergő Bendegúz: A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata 1945–1990. In *Trezor I.* Budapest, Történeti Hivatal.

Cseh–Okváth (szerk.), 2013

A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962-ig. Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre. Budapest, ÁBTL – L'Harmattan.

Kajári, 2000

Kajári Erzsébet: Az egységesített Belügyminisztérium államvédelmi tevékenysége, 1953–1956. In *Államvédelem a Rákosi-korszakban.* Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal.

Pintér, 2000

Pintér Tamás: Megszüntetve megőrzött Államvédelmi Hatóság. In *Államvédelem a Rákosi-korszakban.* Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal.

Szolzsényicin, 1993

Alekszandr Solzsényicin: *A gulág szigetvilág 1918–1956.* Fordította: Soproni András. Budapest, Európa Könyvkiadó.

Tabajdi–Ungváry, 2008

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990.* Budapest, Corvina – 1956-os Intézet.

Merénylet a kolumbiai nagykövet ellen

Bevezetés

1987. január 13-án merényletet követtek el Enrique Parejo González, Kolumbia Budapestre akkreditált nagykövete ellen. Ez az írás alapvetően az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található iratokra építve próbálja rekonstruálni a történeteket. Azonban ahhoz, hogy megfelelő képet tudjunk alkotni a merényletről, szükségesnek találtam egy szélesebb áttekintést adni a kábítószer-kereskedelem helyzetéről, tekintettel arra, hogy a merénylet szervesen kapcsolódott a nemzetközi drogkereskedelemhez.

Egy 1991-es belső használatra készült belügyi jelentés¹ szerint a 70-es évek elején az Amerikai Egyesült Államok és a nyugat-európai országok hatóságai összehangolt munkájuk eredményeként hatékonyan léptek fel a feléjük irányuló kábítószer-kereskedelem felszámolásában. A többnyire Törökországban szabályos módon, orvosi felhasználásra gyártott ópium különböző bűnözői csoportok kezébe került, akik még helyben morfiumpot állítottak elő belőle, majd ezt illegális formában, hajókon Franciaországba vitték. A morfiumból aztán főleg Marseille-ben és agglomerációjában titkos vegyi üzemekben heroint készítettek. A késztermék innen került tovább Európa és Észak-Amerika piacaira. Ennek vetettek véget az akkori fejlett világ állami szervei, különösen a francia hatóságok. A másik oldalról a török kormány fellépése is segítette a folyamatot, amely új technológiai szabályokat írt elő az ópium előállítására vonatkozóan. Mindez 1974–75-ben történt. Talán ez is hozzájárult ahhoz a török társadalmi válsághoz, amely végül az 1980-as katonai puccshoz vezetett. Emiatt a kábítószer-kereskedőknek új termelőkapacitás után kellett nézni. Így került képbe Afganisztán és Pakisztán hegyektől védett területe – az afganisztáni Fayzabad városától a pakisztáni Peshawar és Quetta városokon át vezető, majd végül a szintén afganisztáni Kandahár városáig tartó „Arany félhold”. 1980-ban a két afgán város katonailag a Szovjetunió ellenőrzése alá került. Ebben a térségben olyan kedvezőek voltak a feltételek, hogy nemcsak a nyersanyag termelésére koncentrálhattak, hanem a teljes feldolgozási folyamatot ide tudták vinni. A késztermék Pakisztánból szárazföldi útvonalakon került Indiába, innen viszont légi vagy tengeri úton szállították közelebb a végső felhasználási terület felé. 1986-tól kezdődően a tengeri és légi útvonalokról fokozatosan a szárazföldi, az úgynevezett „balkáni útvonalra” tevődött a hangsúly. 1985-ben a lefoglalt kábítószer mennyiségéből és eredetének vizsgálatából a nyugati hatóságok arra a következtetésre jutottak, hogy a heroin körülbelül fele érkezett a „balkáni útvonalon”, 1989-re már csaknem a háromnegyede. A gyors felfutásban – sok más ok mellett – az akkori, a Nyugat által diktált versenyt egyre kevésbé bíró szocialista országok is nagy szerepet játszottak. Ugyanis a kábítószer-alapanyag termelésének és feldolgozásának egyik gócpontjává, az 1980-as évek elejétől, a területileg Libanonhoz tartozó, de akkoriban Szíria által megszállt Bekaa-völgy² vált. Itt viszonylag védett helyen egyaránt megtermelt a hasiskender, valamint az ópium előállításához nélkülözhetetlen mákfajta. A Bekaa-völgyet emellett ott megtelepülő palesztin fegyveres csoportok és a terrorista kiképző központok is ismertté tették. Mindezek miatt frekvenciát helynek számított, ezért Izrael rendszeresen bombázta a térséget. Célpontjai között kiemelt helyet kaptak a kábítószer előállításához és tárolásához nélkülözhetetlen infrastruktúrák, hiszen az ezekből származó bevételek nagy részét a palesztinok, valamint az érintett országok Izrael elleni harcukhoz kívánták felhasználni. A piacok biztos ellátása érdekében a kieső mennyiség egy részét bolgár gyógyszergyárak pótolhatták, miután az ipari mennyiségű előállítás a törököknél a 70-es évek közepétől már egyébként sem volt lehetséges. A Bekaa-völgyben előállított kábítószer Szírián keresztül Törökországba került, ahol összeért az „Arany félhold” területéről Iránon át érkező drogszállítmányokkal. Míg a nyolcvanas évek elején

viszonylag egyszerű volt a képlet, és Bulgária megkerülhetetlen volt, legalábbis szocialista relációban, mert a kábítószer itt cserélték fegyverekre,³ addig a nyolcvanas évek közepére három főbb balkáni útvonal alakult ki, amelyből kettő Magyarországon futott Nyugat-Európa felé. A déli szárny Görögországon és Jugoszlávián (Niš–Belgrád–Zágráb–Ljubljana) keresztül haladt Olaszország és Ausztria irányába. A középső szárny a bulgáriai Plovdiv és Szófia érintésével csatlakozott a Niš–Belgrád-útvonalra. Belgrádból Szegeden, Budapesten és Győrön át Bécsig futott. Tulajdonképpen a végpontja Brüsszel volt. Az északi szárny a romániai Constanța kikötőjéből Bukaresten, Kolozsváron és Nagyváradon haladt Magyarország felé. Ártádnál átlépve a határt Szolnok, Budapest és Győr következett, majd az akkori Csehszlovákiában (Pozsony, Brno és Prága), utána pedig a Német Demokratikus Köztársaságban folytatta útját a nyugat-németországi Hamburg felé. Az északi balkáni szárnyat a rendszerváltás után kitűnően felhasználhatták embercsempészésre is, mivel a német egyesület követően az egykori NDK és a volt szocialista országok határain egy ideig még nem épültek ki a Németország nyugati részen megszokott határvédelmi rendszerek. Természetesen a balkáni útvonalak egymással variálhatóak voltak, és csak néhány fontosabb lehetséges állomást jelölnek.

Nem mellékes, hogy az Interpol szerint a hatóságok által a balkáni útvonalon 1989-ben lefoglalt heroin 60%-a TIR kamionokból került elő, ezen kamionok 90%-a török tulajdonosi háttérrel rendelkezett, amelyek közel felén isztambuli rendszám volt. Az elfogott sofőrök nagyjából 60%-a török, körülbelül 20%-a olasz útlevéllal azonosította magát, de számottevő volt a jugoszláv és német állampolgárok aránya is. Egy kamionból átlagosan 38 kg-ot foglaltak le a legkülönbözőbb helyekről, áruba, áru közé vagy valamilyen utólag kialakított titkos tárolóba (például benzintankba, pótkerékbe) rejtve. Ez azonban csak a jéghegy csúcsa, hiszen a tájékoztató szerényen nem említi, hogy az 1980-as években a Bekaa-völgyből induló kábítószer-kereskedelmi útvonal gyakorlatilag végig a Szovjetunió szövetségeseinek területén vagy azok ellenőrzése alatt álló területen, valamint a volt a szocialista országokon keresztül haladt Nyugat-Európa felé. Egy 1984. őszi jelentés szerint Mark Palmer amerikai diplomata, még budapesti nagyköveti kinevezése előtt, a Külügyminisztérium munkatársaként Balogh Györggyel, a Vám- és Pénzügyőrség parancsnokának helyettesével folytatott megbeszélése során olyan kijelentést tett, mely szerint az amerikai–bolgár kapcsolatok mélypontra jutottak, mert információik alapján az egyik bolgár külkereskedelmi vállalat kábítószer csempészésével foglalkozik, valamint a szófiai hatóságok megtűrik egyes drognagykereskedők bulgáriai jelenlétét.⁴ A törökországi tranzitban viszont kurd, örmény és török szélsőségesek segítettek, de a hetvenes évek második felében kibontakozódó török válság kapcsán erősen él a gyanú, hogy a helyi politikai és gazdasági elit benne lehetett az ilyen típusú ügyletekben. Ezek az országok egyébként Damaszkusztól Budapestig kivétel nélkül a nemzetközi terrorizmussal is, különösen annak európai vonatkozásában, kapcsolatba hozhatók voltak. A szállítmányozási területet illetően fontos megjegyezni, hogy 1984-ben Svédországban megjelent egy könyv „Ipari kémkedés” címen, amely a szovjet hírszerzés akkori módszereit próbálta összegyűjteni. A könyv tartalmazott egy kitételt, mely szerint a magyar közlekedési vállalatok közül a Hungarocamion és Magyar Hajózási Részvénytársaság a szovjet érdekeknek megfelelően végezte tevékenységét. Ezt onnan tudjuk, hogy a könyvből a magyar állambiztonság ezt a kitételt tartotta legfontosabbnak megemlíteni a belügyi vezetés felé készült napi operatív információs jelentésekben.⁵

Arról már korábban szót ejtettem, hogy az említett szálakon keresztülfutó heroin egy része, például a szicíliai maffia bevonásával, az Amerikai Egyesült Államokba került.⁶ Mindez azért fontos a kolumbiai nagykövet elleni merénylet szempontjából, mert részben, ahogy látjuk majd, a dél-amerikai és a közel-keleti kábítószer-kereskedelem, már csak a szocialista országok okán is, összefüggést mutat egymással, aminek hátterében ott állt a Szovjetunió. Másrészt a balkáni útvonal odavonzotta az amerikai Kábítószer-ellenes Hivatalt (DEA)⁷ is. Létrehoztak a számukra akkor elérhető legkeletibb európai központban, Bécsben egy irodát. Bécs azért is tűnt ideálisnak, mert a balkáni útvonal összes szárnya közel esett hozzá. Még érdekesebb, hogy a DEA bécsi központjából már 1980-tól kezdődően többször kezdeményezték különböző szintű

kapcsolatok felvételét, majd 1982-től többször jöttek hazánkba szakemberek, tájékoztató céljából, és tartottak kiképzést, előadásokat a Vám- és Pénzügyőrség munkatársai és más szervek részére.⁸ Figyelemre méltó, hogy az USA ebben az időszakban a Líbia részére készült, „Szahara” fedőnevű titkos magyar katonai fejlesztés részére is engedélyezte COCOM listás termékek szállítását, úgy, hogy közben tudták, hogy ezt az eszközt ellenük is felhasználhatják.⁹ Valószínűleg e kapcsolatok révén jutott tudomására a magyar hatóságoknak, 1986 nyarán, még Enrique Parejo González nagykövet Budapestre érkezése előtt, hogy a kolumbiai kábítószer-maffia megjelenhet Magyarországon mint lehetséges piaci helyszínen.¹⁰

Egy 1984-ben keletkezett tájékoztató szerint a szocialista országok a dél-amerikai kábítószer-kereskedelemből is kivették a részüket. Vass Miklós akkori kolumbiai magyar nagykövet több jelentést is készített a központ felé a Kolumbiai Kommunista Párt (KKP), valamint az ellenőrzése alatt álló Kolumbiai Forradalmi Erők (FARC) és az Április 19 Mozgalom (M-19) között, továbbá a KKP és a kubai kormány közötti kapcsolatokról, amely jelentésekből jelenleg egy sem bukkant még elő az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában. A Vass Miklós által írt tájékoztató azonban megjegyzi: „Az M-19 kapcsolatainak kérdése: az kapcsolatban áll a FARC-al (és a másik két felsorolt kolumbiai gerillaszervezettel is), továbbá a kubai vezetéssel és lazán az Országos Népi Szövetség (ANAPO) nevű párttal (amelyből részben ered, amint arra a tájékoztató rámutat).”¹¹ A FARC és az M-19 tehát szervesen kötődött Kubához, valamint a kábítószer-üzlethez egyaránt. Például ez utóbbi szervezet tagjai fenyegették meg a kábítószer-maffia nevében életveszélyesen Enrique Parejo González, Kolumbia Budapestre menekített nagykövetét. A szervezet egyik legismertebb akciója az 1985. november 6-i kolumbiai Igazságügyi Palota elleni támadás volt. Egyes források szerint az egész akció célja az lehetett, hogy eltüntessék a hírhedt drogbáróról, Pablo Escobarról keletkezett kompromittáló vizsgálati anyagokat.¹²

A szervezet neve egyébként az 1970. április 19-i választásokra utalt, ahol az ANAPO jelöltje Gustavo Rojas Pinilla, korábbi katonai diktátor alulmaradt Misael Pastrana Borreróval szemben, Rojas Pinilla hívei szerint a csalás miatt. Majd nem utolsósorban a kolumbiai nagykövet elleni 1987-es budapesti merényletet követően, 1987. április 30-án az ő nevükben fenyegették meg a bogotái magyar nagykövetséget: „Telefonon, magát az »M-19«-es terrorszervezethez tartozónak jelölő személy bombatámadással fenyegette meg nagykövetségünket.”¹³ A dél-amerikai kábítószer-kereskedelemből szervesen kötődtek az ETA baszk, valamint a Líbiában megtelepedett terrorszervezetek, legalábbis a kolumbiai részről hivatalosan intézkedésre kijelölt személy, Maza Marquez tábornok, a biztonsági szolgálat vezetőjének állítása szerint.¹⁴

Az ETA viszont kapcsolatban állt az európai szocialista országokkal, részben a Carlos-csoport révén.¹⁵ Nyilván nem véletlen, hogy egyik tagjuk a brüsszeli magyar követségen keresztül szeretett volna fegyvert szerezni a szervezet részére, másik három tagja pedig egyenesen menedékjogot kért Magyarországtól.¹⁶ Más adatok szerint Kuba mellett a Daniel Ortega vezette, Szovjetunió által szintén támogatott Nicaragua is fontos láncszeme volt ennek az üzletnek.¹⁷ Mindezek tükrében figyelemre méltó az a jelentés is, amelyet a Belügyminisztérium Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya vezetője küldött Ladvánszky Károly rendőr altábornagy, belügyminiszter-helyettes részére. A dokumentum szerint Jose R. Menier őrnagy, a budapesti kubai nagykövetség munkatársa, egyben biztonsági felelőse megkereste – az Enrique Parejo González elleni merényletet követően, szinte elsőként a külföldi országok közül – a magyar hatóságokat, és burkoltan érdeklődni kezdett a magyar nyomozók által addig feltárt információkról. A jelentésben, külön golyóstollal aláhúzott részben, olyan kérdésekre volt kíváncsi, hogy „vajon a megtörtént merénylet belső, talán személyes bosszú okokra vezethető vissza, vagy esetleg tartani kell más jellegű (terrorista?) cselekmények veszélyétől”.¹⁸ Sőt, egy másik, szintén január 14-i keltezésű iratban a kubaiak azonnal tállaltak is egy lehetséges dominikai származású elkövetőt, valószínűleg ürügyként, bizalomerosztó jelleggel.¹⁹ Ahogy már korábban említettem, közben a kolumbiai kábítószer-maffia is szemet vetett

Magyarországra, egészen pontosan az Ochoa-klánra²⁰ vonatkozóan keletkeztek információk.

Az 1987-ben, a bogotái nagykövetség elleni április 30-i bombafenyegetés mellett számos támadás érte a magyar diplomáciai képviselőket. Csak néhány fontosabb esemény: 1987. január 22-én az ádeni követség egyik munkatársának lakásába lőttek be, 1987. január 26-án Bejrútban megverték és kirabolták a kereskedelmi kirendeltség munkatársait. Ez már a sokadik ilyen jellegű erőszakos cselekmény volt ott, és tulajdonképpen betetőződését az jelentette, amikor az Irán-barát Hezbollah a követség diplomatáinak elrablását tervezte, emiatt be is kellett azt zárni. 1987. május 11-én a szintén Iránhoz közel álló Al-Daava felrobbantotta a Magyar Légiközlekedési Vállalat kuvaiti irodáját. De Dél-Amerikában sem volt előzmények nélküli az eset. 1986. október 20-án a szélsőbaloldali Tupac Amaru Forradalmi Mozgalom helyezte el házi készítésű bombát limai kirendeltségünk épületéhez. A pokolgépet ugyan működésbe hozták, de a gyújtószerkezet kialudt, mielőtt a robbanószerkezethez ért volna.²¹ Ekkor már Enrique Parejo González Budapesten dolgozott. Talán ez a támadás is összefüggésbe hozható a személyével.

A merénylet közvetlen előzményei

1986. július 11-én a kolumbiai külügyminisztérium úgynevezett agreement-et kért Enrique Parejo González részére. Sürgős választ vártak, ami felkeltette a magyar hatóságok érdeklődését személye irányában. A bogotái magyar követség sajtószemléje és a leköszönő kolumbiai nagykövettől kapott tájékoztatás alapján kiderült, hogy a leendő nagykövet életveszélyben volt, melynek oka, hogy igazságügyi miniszterként legalább egy tucat kábítószerügyletekben érintett maffiafőnököt adott át az Amerikai Egyesült Államoknak, amiért azok többször súlyosan megfenyegették. 1986. augusztus 9-én, hivatali mandátumának lejártát követő napon konspirált formában elhagyta Kolumbiát, a sajtó csak ezt követően, augusztus 11-én értesült távozásáról és nagyköveti kinevezéséről.

Magyarországra azonban csak augusztus 23-án érkezett, méghozzá olyan formában, hogy a magyar külügyminisztérium ügyeletese augusztus 22-én délután 19 óra 35 perckor értesítette a belügyminisztérium főügyeletését González várható utazásáról, és kérte a belügyi szervek különleges biztosítását. A feladatot 19 óra 50 perckor a BM III/2. Osztály kapta, a szerv akkor még nem ismerte a nagykövet leendő lakhelyét. A különleges biztosítás elrendelésének nyilván köze lehetett ahhoz, hogy még meg sem érkezett, máris halálhírére keltették.

Közvetlenül érkezése előtt, 1986. augusztus 22-én „Gombos” fedőnevű titkos munkatárs (tmt) jelentette, hogy a bécsi központból augusztus 21-én kora délután megkeresték, tud-e valamit Enrique Parejo González kolumbiai nagykövet elleni merényletről, mert állítólag agyonlőtték Budapesten. Kérték, azonnal nézzen utána.²² S.E.-né alkalmi operatív kapcsolat, a kolumbiai nagykövetség takarítónője arról számolt be, hogy az *Associated Press* bécsi tudósítója augusztus 21-én a déli órákban felhívta a követséget, és a nagykövet elleni merényletről érdeklődött. Miután tájékoztatták, hogy a nagykövet még meg sem érkezett Budapestre, körülbelül 10 perc múlva megjelent egy Tímár nevű 55 év körüli férfi, aki az AP budapesti tudósítójának mondta magát, és szintén a merényletről érdeklődött.²³ A következő jelentés már így fogalmaz: „Az *amerikai Associated Press Budapesten akkreditált tudósítóját, Tímár Andrást 1986. augusztus 21-én hajnali²⁴ 2 órakor telefonon megkeresték Bécsből azzal a kéréssel, igaz-e, hogy Kolumbia magyarországi nagykövetét Enrique Parejo Gonzalez-t Budapesten agyonlőtték.”²⁵ Tímár végül a Külügyminisztérium Sajtófőosztályától kapott tájékoztatás alapján küldte el cáfolatát. A kérdés költői, vajon ki volt a „Gombos” fedőnevű tmt?*

González másnap délben a 401-es járással érkezett Rómából. Kiemelt biztosítás mellett vitték kijelölt lakóhelyére a II. kerület, Búzavirág utca 6/c szám alá. Ezt követően

szállása két napig közvetlen megfigyelés alatt állt, majd szeptember 11-ig járőrözéssel tartották ellenőrzés alatt. 1986. augusztus 26-án González átvette hivatalát. Egy 1987. március 2-i, tehát jóval a merényletet követő napi operatív jelentés szerint már az első munkanapján „*Azt hiszed, hogy messze kerültél tőlünk, pedig nem!*” szövegezésű levelet talált a munkahelyi irodájának íróasztali fiókjában.²⁶ Azonban ekkor még nem volt világos, hogy az állítólagos levelet valamelyik kollégája, esetleg elődje helyezte-e el. Ugyanis szinte első intézkedéseként kérte a Diplomáciai Testületeket Ellátó Irodától a Búzavirág utcai ingatlan lecserélését, amit az Iroda megfelelő villa hiányában elutasított. Ezért ideiglenes jelleggel – feltehetően saját költségen, a hivatalos utat megkerülve – a III. kerület, Jablonka út 34. szám alá költözött. A Búzavirág utcai ingatlannal az volt a probléma, hogy egyidejűleg lakott benne a leköszönő nagykövettel.²⁷ Vele egyébként is konfliktusba keveredett, elődjével kapcsolatban kifogásolta, hogy a reprezentációs költségeket saját céljaira fordítja. Mint Castellanos aktájából kiderült, a volt nagykövet fizetését egy az egyben Bécsbe vitte és megtakarításként ottani bankszámlájára tette, mindennapi kiadásait pedig a reprezentációs keretből fedezte.²⁸ A Jablonka úti cím sem volt ismeretlen, augusztus közepéig a 37. szám alatt lakott a követség konzulnöje.²⁹

1986. szeptember 5-én Valladeres Bolivar, az Ecuadori Köztársaság nagykövete a búcsúzó kolumbiai nagykövet tiszteletére ebédet szervezett, amelyre információk szerint az új követet nem hívták meg. Ennek oka, hogy még a maguk számára is veszélyesnek érezték az M-19 terrorszervezet által halálra ítélt González jelenlétét.³⁰ Valladeres 1985 nyarán foglalta el budapesti hivatalát. Előzőleg a Szovjetunióban volt nagykövet. Ő követte el azt a súlyos hibát, hogy személyes ingóságait egy lakattal lezárt nagy ládában, vonaton küldte Moszkvából Budapestre. A hosszú út során a lakatot feltörték, és a küldeményből mintegy 80.000 dollár értékben ikonokat, valamint ezüst-, porcelán- és kristálytárgyakat tulajdonítottak el.³¹

Egy 1986. szeptember 23-án, S.E.-né alkalmi operatív kapcsolat beszámoltatása után keletkezett jelentés így fogalmazott: „*Az alkalmi operatív kapcsolat a nagykövetről elmondta, hogy láthatóan fél, a szobájának ajtajait mindig becsukva tartja, ablakát zárja. A konzulnőn kívül mindenkinek megtiltotta, hogy szobáján keresztül közelítse meg a nagykövetség más helységeit. Elmondta a követségen, hogy amit mond majd programként nem biztos, hogy úgy is lesz. Így például Bécsbe utazását hétfőre jelezte, de akkor nem utazott el.*”³²

A bécsi útra végül szeptember 24-én került sor. Annak ellenére, hogy az utazást titkolta, mások előtt mégsem maradt rejtve. Egy, a merénylet után, 1987. márciusban vele készült beszélgetés alapján készült leirat arról számol be, hogy már visszafelé tartottak, amikor, még osztrák területen, a határtól pár kilométerre ő, a felesége és a diplomatarendszerrel ellátott gépjárművet vezető követségi titkár arra lettek figyelmesek, hogy egy őket követő autó folyamatos fényjelzéssel próbálja megállítani őket, majd egy előzést követően előttük megállt. A követségi autó ugyanígy tett. A titkár kiszállt a kocsiból, ekkor az előttük álló autó hátsó részéből a dokumentum szerint kiugrott két jól megtermett férfi, és a nagykövet gépjárműve felé vették az irányukat. A nagykövet azonnali indulásra utasította a titkárt, aki beült a kocsiba, és nagy sebességgel elhajtott egészen a magyar határig.³³

Amellett, hogy félt, felesége sem könnyítette meg helyzetét. A már említett S.E.-né szerint folyamatosan követte férjét, állandóan kikérdezte és rendszeresen beleszólt döntéseibe. A köztük lévő konfliktus többször tettelegesséig fajult.³⁴ Itt fontos megjegyezni, ebben a rettenettel teli környezetben felesége és gyermekei helyzete sem volt könnyű. Ez a feszültség aztán a mindennapjaikra is kihatással volt. De – állítólag – olyan eset is előfordult, amikor felesége a Kék Duna Szalonban 75 000 forintos számlát hagyott kiegyenlítettlenül.³⁵

1986. október 27-én egy bizonyos Carlos Albert Chichiarelli, 32 éves olasz, és Carlos Gomez Gomez spanyol állampolgár Budapestre látogatott. Óbudán, a Nánási úton

található Lido szállodában vettek ki szobát. A következő nap Chichiarelli nyakába vette a várost, a Cooptourist XI. kerületi, Bartók Béla úti irodájában a bérelhető lakások listáját elkérve taxiba ült és végigjárta azokat, közben a taxistól folyamatosan az ingatlanok kolumbiai nagykövetséghez mért távolságát kérdezte, majd útjának végén a nagykövetség Mártírok útjai épületénél kirakatta magát, és a képviselő melletti Európa étterembe ment, majd másnap 29-én egyedül, vasúton Bécs felé elhagyta az országot.³⁶

Az új nagykövet több jelentésben is említette, hogy új lakhelyet keres, végül 1986. december 1-jén végre sikerült elköltöznie. Ideiglenesnek szánt új otthona a II. kerületi Ruthén utca 55. szám lett.³⁷ A költözést követően néhány nappal, december 8-án Chichiarelli, ezúttal kollégája Moreno Stortini társaságában, ismét Budapestre érkezett. Chichiarelli az olasz pénzügyminisztérium társadalombiztosítással foglalkozó tervezőintézeténél³⁸ dolgozott, állami alkalmazottként. Még aznap megint a Cooptourist Bartók Béla úti irodáját felkeresve újból bérelhető lakások után nézett. Ezúttal azonban egy, a Ruthén utca közelében található Csalán utcai ingatlant ki is vett magának. December 9-én autót bérelt, amit 11-én 115 megtett kilométerrel adott le. Ekkor Stortini kölcsönzött autót, amit a következő nap az előzővel szinte megegyező, 114 kilométernyi használat után vitt vissza.³⁹

1986. december 17-én Bogotában meggyilkolták Guillermo Cano Isazát, a kolumbiai *El Espectador* nevű újság szerkesztőjét, a kábítószer elleni harc egyik emblemikus alakját. Cano nevét az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) által alapított, 1997-től évente a sajtószabadság védelmében jelentős érdemeket szerzett személyeknek odaítélt Guillermo Cano Sajtószabadság Világdíj is őrzi. De ő már sokadik volt a sorban. 1984. április 30-án, nem sokkal prágai nagykövetté történő kinevezése előtt, szintén Bogotában, autójában lőtték le Rodrigo Lara Bonillát, Enrique Parejo González elődjét az igazságügyi miniszteri székben. Az utca, ahol a merénylet történt, ma az ő nevét viseli. Majd 1986. július 31-én Hernando Baquero Bordával, a Kolumbiai Legfelsőbb Bíróság elnökével végeztek. Tehát sorban vadászták le azokat az embereket, akikkel a nagykövet szoros munkakapcsolatban állt. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Parejo González sem kerülheti el sorsát. Egy 1986. december 22-i jelentés találóan így fogalmaz: „A napokban Kolumbiából telex érkezett a nagykövetségre, amelyben tudatták, hogy az M-19 terrorista csoport megölt egy politikust, így a csoport által megfenyegetett négy politikusból hármat már megöltek. Az egyetlen élő közülük Enrique Parejo Gonzalez a budapesti kolumbiai nagykövet.”⁴⁰

1986. december 31-én Chichiarelli újra Magyarországra érkezett, ezúttal élettársával, és az Astoria szállóban szálltak meg. 1987. január 2-án Chichiarelliék elhagyták az Astoriát, és a Cooptourist közvetítésével a II. kerület, Cimbalom utca 5/a. szám alá költöztek. Az ingatlant előbb január 9-ig vették ki, de aztán többször megújították a bérletet, egészen január 17-ig. Chichiarelli többször is autót kölcsönzött, az utolsót 1987. január 13-án reggel 9 óra 30 perckor, egy korallszínű 1500-as Ladát. Ilyen színű és típusú gépkocsit láttak a merénylet helyszínének közelében is. (A budapesti kolumbiai nagykövet 1987 januárjában az újévi ünnepek környékén az éppen Magyarországra látogató, Norvégiába akkreditált kolumbiai nagykövettel balatoni kiruccanásra indult, amikor azt tapasztalták, hogy egy autó szorosan a nyomukban halad. Ha gyorsítottak, a mögöttük haladó jármű hozzájuk hasonlóan nagyobb sebességet vett fel, ha lassítottak, ugyanez történt az őket követő autóval is.⁴¹) Közben, 7-én Chichiarelli élettársa elutazott, majd 13-án kora délután megjelent a Cooptourist irodájában, hogy visszakérje a bérelt lakás előre, 17-ig kifizetett részét. Nem járt szerencsével, mert az ügyintéző éppen ebédelt, és ő nem várta meg, amíg végez. 16 óra 30 perckor az Atrium Hyatt szállodában 350 dollárért repülőjegyet vásárolt Rómába. 18 órakor 54 kilométernyi megtett úttal visszavitte a Ladát, 14-én reggel pedig repülővel elhagyta az országot.⁴²

A merénylet

A merénylet napja nem véletlenül lett kijelölve. A már korábban említett Marquez tábornok szerint Kolumbiában a kedd 13.-nak körülbelül ugyanaz a jelentése, mint Magyarországon a péntek 13.-nak, ilyenkor például nem házasodnak vagy nem utaznak.⁴³ A merényletet az addig ismeretlen Hernan Botero Moreno kommandó vállalta magára. A csoport nevében a francia AFP hírügynökség bogotái tudósítóját hívták fel telefonon pár órával a támadás után. Hernan Botero Moreno egyike volt azon személyeknek, akiket Parejo még igazságügyi miniszterként kiadott az Amerikai Egyesült Államoknak, ahol 30 éves börtönbüntetést kapott. Hernan Botero Moreno egyébként a neves Atlético Nacional de Medellín labdarúgó klubnak volt az elnöke, ahol a kábítószer-kereskedelméből befolyó pénz egy részét tisztára mosták.

A merénylet körülményeit a magyar szervek utólag így rekonstruálták: A szokatlanul havas télben a nagykövet január 13-án 11.10 perc körül indult el lakhelyéről. Előbb a garázsban bejárta az autóját, ezt követően éppen ajtózáras közben, 11 óra 20 perc környékén odalépett hozzá egy ember, spanyolul megkérdezte, hogy ő-e Enrique Parejo González, majd előkapta hangtompítós fegyverét és többször lőtt. A közvetlen szomszédja szinte testközelből figyelte az eseményeket, éppen kilépett az ajtón, amikor szembetalálta magát az elkövetővel: *„Rám fogta a fegyvert, ezért léptem vissza a lakásomba.”*⁴⁴ Igaz, másfél órával később az egészségből már csak egy „puffanásra” emlékezett. Az utca lakói közül négyen is kint tartózkodtak, éppen a havat lapátolták, látták az esetet, és a sérült felé indultak.

Ekkor a merénylő pisztolyával fenyegetően átment közöttük és a Törökvezs út felé elhagyta a helyszínt. A sérült nagykövetet a lánya és a szomszédok vonszolták be az épület halljába, és a perzsaszőnyegre helyezték. Bár elsöre sérülései életveszélyesnek tűntek, Parejo González nem veszítette el eszméletét. A padlón fekvé kétségbeesve azt mondta a jelenlévőknek: *„Meg fogok halni, a kábítószeresek leszámolnak velem.”*⁴⁵ Arra is maradt ereje, hogy elmondja a vele történeteket. A merénylő által használt fegyver kis kaliberű volt, amit azzal magyaráztak, hogy a fegyvert becsempészték az országba, a hangtompító házilag készült és a merénylet során leesett a pisztolyról.⁴⁶ A nagykövetet a rendkívüli időjárás következtében szinte járhatatlan utak miatt viszontagságos körülmények között az akkori Mező Imre, ma Fiumei úti Országos Traumatológiai Intézetbe szállították, több műtétet hajtottak végre rajta, de az egyik lövedéket nem sikerült eltávolítani, ezért január 17-én elszállították. Az akkori Nyugat-Németországban, Kaiserslautern környékén található landstuhli amerikai katonai kórházba került, amely közel volt Európa máig egyik legjelentősebb, szintén amerikaiak által működtetett katonai repülőteréhez, a ramsteini légi bázishoz. Kezelését dr. Thomas P. Chisholm orvos ezredes vette át, aki a körülbelül egy hónapos felépülést követően visszatérő nagykövet további ápolása érdekében személyesen is konzultálni kívánt magyar kollégáival.⁴⁷

A kioperált löszert az amerikaiak bizonyíték gyanánt visszaszolgáltatták a magyar hatóságok részére. Egyébként az amerikaiak nagyon sok segítséget nyújtottak az ügy felderítéséhez. 1987. január 19-én Budapestre érkezett az amerikai kábítószer-ellenes ügynökség bécsi képviselője, és olyan adatokat adott át magyar szerveknek, amely pontosan rögzítette: 1986 folyamán összesen 60 hívás érkezett Kolumbiából Magyarországra, ebből 1986. december 5-e és 23-a között négy hívás a fővárostól valamivel több, mint száz kilométerre található Villavicencióból, az egyik kábítószer-kereskedelmi központból. A hívások a budapesti, Nándorfehérvári út 51-57. szám alatt található kollégiumba futottak be, ahol 1986 októbere óta élt egy Villavicencióból származó személy.⁴⁸ A DEA képviselője felfedte a magyar szervektől megfigyelése során „Nino” fedőnevet kapó, előbb közgazdásznak, majd mérnöknek készülő fiatalember kolumbiai drokartellel való összefonódását is. Azonban ellenőrzése – a dokumentumok szerint – nem vezetett eredményre.⁴⁹

Átadtak továbbá egy listát is, amely az Amerikai Egyesült Államoknak addig kiadott 13 kolumbiai bűnöző nevét tartalmazta, így megkezdődhetett azok esetleges magyarországi hálózati köreinek felgöngyölítése is.⁵⁰ Az amerikaiak által használt telex- és

telefonhívások azonosítására képes berendezés felkeltette a magyar szervek érdeklődését is. Egy dél-amerikai ország ilyen eszköz beszerzésére kiírt tenderén amerikai és francia gyártók adták le ajánlataikat. Ezeknek az ajánlatoknak a megszerzésére lehetőség kínálkozott, de az Egyesült Államok csak olyan feltételekkel adta volna el az eszközt, ha a keletkezett információk feldolgozását közösen végzik az adott országgal.⁵¹ A merényletet követően az első találkozóra – amerikai kérésre – már 1987. január 14-én sor került a Budapesti Rendőr-főkapitányság helyettes vezetője és a budapesti USA-nagykövetség munkatársainak részvételével. Az amerikai fél felajánlotta segítségét.

A nyomozás több szálon indult el. Ellenőrizték a Magyarországon tartózkodó külföldieket, akár hosszabb időre, akár turista-céllal érkeztek Magyarországra. Ezen belül kiemelt figyelmet kaptak a dél-amerikaiak és a spanyolajkúak. Meghallgattak néhány, a szervezett bűnözésben, valamint a drogkereskedelemben érintett személyt. A rendőrség és az állambiztonság érintett szerveinek együttműködése keretében bevetették a rendelkezésre álló technikai és személyi háttérrel, beleértve a hálózatot is. Lezárták a határokat, leellenőrizték a különböző belügyi nyilvántartásokban a környéken lakókat, vagyis a merényletet kiemelten kezelték. Rendkívül széleskörű felderítő munkát kezdtek el, amelybe bevonták az Interpol-t, és ahogy már említettem az Amerikai Egyesült Államokat, valamint a nyugatnémet, a dán, a kolumbiai és más latin-amerikai hivatalos szerveket is.

A Dán Nemzeti Központi Iroda bevonására az Ochoa család miatt volt szükség. Úgy tűnik, hogy e szűrőmunka során kerülhetett képbe egy, a Budapesti Műszaki Egyetemen tanuló kolumbiai diák, aki szerint az elkövetőket nem Dél-Amerikában, hanem Olaszországban vagy Magyarországon kell keresni. Úgy vélte, hogy a drogkartellnek nem éri meg több ezer kilométert utaztatni egy profi bérnyilkost, mert az sok nyomot hagy maga után, és növeli a lebukás kockázatát. Egyszerűbb az olasz maffián vagy a rajtuk keresztül kábítószer értékesítő, egyre erősebb hazai alvilággal intéztetni az ilyen ügyeket.⁵² Így terelődött a gyanú a már említett olasz állampolgárokra. A DEA ekkor, az április 14-i megbeszélés során, ismét konkrét segítséget nyújtott a magyar hatóságok számára, ezúttal ugyanis a Kolumbia és Olaszország, valamint Olaszország és Magyarország között zajló telefonhívásokról adtak át egy listát, azt kérve a magyar hatóságoktól, hogy ha azt harmadik félnek, elsősorban az olaszoknak, továbbadják, ne említsék meg azok eredetét. Felajánlották segítségüket abban is, ha az elkövető repülőjegyének ellenértékét képező dollár bankjegyek meglennének, akkor ki tudnák deríteni, azokkal korábban bonyolítottak-e már kábítószerrel kapcsolatos ügyletet. Egyúttal bejelentették, hogy az Ochoa család vezetőit rövid időn belül rács mögé juttatják.⁵³ Itt azonban gyakorlatilag megállt az ügy további felderítése, ami úgy tűnik, a magyar és az olasz hatóságok közti együttműködés zavaraira vezethető vissza.

Hogy miért futott zátonyra az olasz hatóságokkal való együttműködés, annak egyik oka valószínűleg egy korábban már leírt esetben is kereshető. A II. János Pál pápa elleni 1981-es merénylethez köthetően képbe került egy bizonyos Saral Atalay nevű személy, aki a török Szürke Farkasok nevű terrorszervezettel állt kapcsolatban. Magához a merénylethez az vezethetett – legalábbis az alapján, amit a magyar állambiztonság munkatársai fontosnak tartottak kiemelni az olasz újságokból –, hogy az USA támogatásával megválasztott lengyel pápa miatt komoly feszültség keletkezett a szocialista blokkon belül, különösen a vallási szempontból érzékeny Lengyelországban, ahol súlyos zavargások törtek ki. Félő volt, hogy ezek áttérjednek a Szovjetunió területére, egészen pontosan a mai Litvániára.⁵⁴ A szovjet vezetés úgy vélhette, ha likvidálják II. János Pált, akkor egyrészt jó ideig nem kell Kelet-Európából érkező pápára számítani, másrészt halálával kellően elrettentik a szocialista tömb országaiban egyre jobban elburjánzó ellenzéki mozgalmakat, és ezáltal stabilizálni tudják a helyzetet. A szovjet és bolgár szálon futó, végül sikertelen merénylet végrehajtásával török állampolgárokat vádoltak meg. A már említett, magát örmény származásúnak valló Saral Atalay egy szállítmányozó cég vezetőjeként könnyen felfedhető módon kezelte a pápa

fejére kiírt vérdíjat. Társaival közösen, miután a pápa elleni merénylet miatt kiszorultak Bulgáriából, Románia mellett Magyarországon hoztak létre egy szállítmányozási központot. Tevékenységük a terrorizmus mellett kiterjedt a kábítószer-kereskedelemre, a fegyverkereskedelemre, az ember- és árucsempészésre, valamint a prostitúcióra is. Vagyis klasszikusan azokra a területekre, ahol a szervezett bűnözés és a terrorizmus összeér.⁵⁵ A virágzó üzletnek egy török újságban megjelent, feltételezhetően a török titkosszolgálati szervek támogatásával készült lejárato, de valós helyzetet tükröző cikk vetett egy rövid időre véget.

Azonban a magyar hatóságok nem az előbb említett súlyos bűncselekmények okán vették elő őt és társait, hanem egy háztartási tüzelőolajjal való visszaéléses ügy miatt, ugyanis ezt az államilag támogatott, ezért a dízelolajnál olcsóbb terméket az akkori szabályokat kijátszva kamionokba töltötték üzemanyag gyanánt. Egy ilyen tettenérésnél vették őrizetbe Saral Atalayt és egy társát Budapesten, a többieket gyakorlatilag futni hagyták. Ekkor, 1985-ben kérték az olasz hatóságok a kiadatását, de a magyarok ezt elutasították, és megadták a lehetőséget neki is a menekülésre, amit az olaszok sérelmeztek, ezt aztán éreztették is a kolumbiai nagykövet elleni merénylettel gyanúsítható olasz állampolgárokkal kapcsolatos megbeszélésnél. Miután a tárgyalások nem vezettek eredményre, és a dél-amerikai magyar képviseltek elleni támadás lehetősége ugrásszerűen megnőtt, amit a már említett április 30-i, M-19 terrorszervezet által bejelentetett fenyegetés csak fokozott, az a politikai döntés született, hogy az ügy felderítése érdekében további lépéseket nem tesznek.⁵⁶

A nagykövet visszatér

A merényletet követően a magyar hatóságok számára továbbra is súlyos kérdés maradt a nagykövet lakhelyének kijelölése. Egy 1987. február 5-i levél szerint a Budapest II. kerület Áfonya utca 10. szám alatt található ingatlant például a Belügyminisztérium III/III-A Önálló Alosztálya próbálta megfúrni azzal az ürüggyel, hogy a környéken több védett politikus lakott, illetve várható volt néhányuk odaköltözése, és az ő biztonságuk miatt, ahogy a dokumentum fogalmazott, „nem kívánatos” a kolumbiai diplomata ottani elhelyezése.⁵⁷ Az Áfonya utcai villa egyébként mint ideiglenes szállás jött szóba, mert azt eredendően a pakisztáni diplomáciai képviselő részére tartották fent. A végleges lakhelyként kijelölt XII. kerületi Budakeszi út 47/d. számon lévő ingatlant azonban a tulajdonos anyagi igényei miatt nem tudták megvásárolni.⁵⁸

Február 19-én még mindig nem volt kijelölt lakhelye, holott február 20-ra várták visszaérkezését. Tulajdonképpen a repülőtéren akarták vele közölni, hogy csak a régi rezidenciája áll rendelkezésre, ezzel kész helyzet elé állítva, hiszen előzetesen jelezte, oda nem kíván visszatérni. Viszont azzal nem számoltak, hogy a nagykövet visszaköltözésének híre hallatán a Ruthén utca lakóközössége is hevesen tiltakozni kezd. Arról nem is beszélve, hogy a magyar fél a védelmének többletköltségét a kolumbiai félre kívánta hárítani.⁵⁹ Beszámolók szerint nemcsak a lakóközösség élt félelemben a merényletet követően, hanem például az elkövetőket szállító taxis is, mert tudomására jutott, hogy ismeretlenek a Cooptourist Bartók Béla úti irodájában lakáskiadásokat intéző alkalmazottját megfenyegették, mivel tanúként részt vett egy rendőrségi kihallgatáson, ahogy a taxis is. A jelentés szerint a taxisofőr ezek után nem merte felvenni a munkát.⁶⁰

1987. április 27-én megérkezett Parejo González kijelölt testőre is, akinek a feladata csupán a nagykövetségre be- és kilépő személyek nyilvántartása, valamint a követség épületének zárása és nyitása volt. Eleinte a nagykövettel lakott egy ingatlanban, de miután összetűzésbe keveredett a diplomata feleségével, el kellett költöznie. Aztán a nagykövettel is nézeteltérése támadt. A havi 4600 dollárért foglalkoztatott testőr emiatt nem tudta dolgát megfelelően végezni, és nem tarthatott a nagykövettel sem annak új állomáshelyére Prágába. Végül 1988. március 25-én utazott el Magyarországról.⁶¹

Ahogy a dokumentumokból kiderül, Parejo Gonzáleznek nem sok szép élménye fűződött Budapesthez. A róla készült összefoglaló jelentés így fogalmazott: „*Parejo az ellene történt merénylet után megváltozott, mindenkivel szemben bizalmatlan lett, félt az újabb merénylettől.*”⁶² 1987 októberében tájékoztatta a magyar külügyminisztériumot arról, hogy pár hónap múlva Csehszlovákiába kerül nagykövetnek. Megjegyzem, ekkor még mindig nem költözhetett be a számára kijelölt Budakeszi úti ingatlanba, amire egyébként a megbízatásából hátralévő kis idő ellenére még mindig igényt tartott.⁶³

Kolumbiában az egyre durvuló terrorcselekmények és a hozzá kapcsolódó kábítószer-termelés és -kereskedelem visszaszorítása érdekében 1987-ben felkérték tanácsadónak Rafael Eitant, aki az Izraeli Védelmi Erők vezetőjeként aktív szerepet vállalt a Libanon elleni 1982-es offenzívában.⁶⁴ Az izraeli támadás egyik fő célpontja az első részben már szóba hozott Bekaa-völgy volt. A hadműveletek közvetlen kiváltó oka a Londonba akkreditált izraeli nagykövet elleni 1982. június 3-án elkövetett merénylet, amelyet az Abu Nidal irányította palesztin csoport hajtott végre.⁶⁵ Abu Nidal csoportja Magyarországon is aktív volt.

A történetek ellenére a kolumbiai kormány nem változtatott kinevezési gyakorlatán, az új nagykövet ugyanis az az Eduardo Seuscún Monroy lett, aki a González elleni merényletet követően igazságügyi miniszterként egy jelentős kábítószer-ellenes kampányt vezetett, melynek során rács mögé juttatta a hírhedt drogbárót, a medellíni kartell egyik vezetőjét, Carlos Enrique Lehder Rivast, vagy ismertebb nevén Carlos Lehdert. Lehdert elfogása után a kolumbiai kormány szintén kiadta az Amerikai Egyesült Államoknak. Lehder egyébként Parejo González szerint az ellene történt merénylet idején, január 13-án éppen a Német Szövetségi Köztársaságban tartózkodott.⁶⁶ Ez volt az egyik ok, ami miatt az NSZK-t is be kellett vonni a merénylet szálainak felgöngyölítésébe. A nagykövetség új konzulja, Eduardo Richard pedig bíróként hazájában számos kábítószer-kereskedő elleni eljárásban vett részt. Emiatt mind a kettőjük komoly fenyegetettség alatt állt.⁶⁷ Enrique Parejo González 1988. január 4-én hagyta el véglegesen Magyarországot. Az ellene elkövetett merényletre, mint később kiderült, állítólag Pablo Escobar adta ki az utasítást.

---

¹ ÁBTL 4.1. A-4148/1991/2. Kábítószer-csempészet a Balkán-útvonalon.

² SchA, 2012, www.kat.blog.hu/2012/08/28/libanon_1982_i_resz

³ Orbán-Schwarzkopf, 2016a: 4.

⁴ ÁBTL 2.7.1. III/I-184-184/8.

⁵ ÁBTL 2.7.1. III/II-228-228/3.

⁶ Orbán-Schwarzkopf, 2016a: 4.

⁷ DEA, www.dea.gov, Drug Enforcement Administration.

⁸ ÁBTL 2.7.1. III/I-52.

⁹ Orbán-Schwarzkopf, 2017: 49–63.

¹⁰ ÁBTL 2.7.1. III/I-140-140/8.

¹¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-515/2. Tájékoztató a főbb szélsőséges és terrorista szervezetekről, 1984. május 3. 113.

¹² <http://www.businessinsider.com/colombia-palace-of-justice-siege-2015-11> Woody, 2015.

¹³ ÁBTL 1.11.1. 45-13/13/1987. Jelentés a magyar képviseltek általános biztonsági helyzetéről, különös tekintettel a terrorcselekményekre és a rendkívüli esetekre való felkészülésre (26. d.).

¹⁴ ÁBTL 3.1.5. O-19305 Jelentés, 1987. január 19. 104.

¹⁵ „C79” www.hamvasintezet.hu/uploads/assets/files/BU_0_1304_363.pdf 114–143.

¹⁶ Orbán-Schwarzkopf, 2016b:96.

¹⁷ Sklar, 1988: 291.

¹⁸ ÁBTL 3.1.5. O-19305. Roszol János rendőr ezredes levele Ladvánszky Károly rendőr altábornagy részére, 1987. január 14. 60–61.

¹⁹ Uo. 69.

²⁰ Anderson–Atta, 1988.

²¹ Orbán-Schwarzkopf, 2016b: 97–100.

²² ÁBTL 3.1.5. O-19430. „Gombos” fedőnevű titkos munkatárs jelentése, 1986. augusztus 25. 11.

²³ Uo. S.E-né alakalmi operatív kapcsolat jelentése, 1986. augusztus 26. 13.

²⁴ Elírás: délután.

- ²⁵ ÁBTL 3.1.5. O-19430. Enrique Perajo Gonzalez Kolumbia magyarországi nagyköveteről, 1986. augusztus 27. 15.
- ²⁶ ÁBTL 2.7.1. III/I-43-43/10.
- ²⁷ ÁBTL 3.1.5. O-19301. S.E-né alkalmi operatív kapcsolat jelentése, 1986. augusztus 26. 10.
- ²⁸ ÁBTL 3.1.5. O-19161. S.E-né alkalmi operatív kapcsolat jelentéséből, 1986. április 8. 34.
- ²⁹ ÁBTL 3.1.5. O-19301. Kivonat S.E-né alkalmi operatív kapcsolat jelentéséből, 1986. április 8. 8.
- ³⁰ ÁBTL 3.1.5. O-19430. Kivonat P.G. társadalmi kapcsolat jelentéséből, 1986. szeptember 18. 18.
- ³¹ ÁBTL 3.1.5. O-19690. Kivonat a BM Tájékoztató Osztály tájékoztató jelentéséből. Lopás büntetnének alapos gyanúja miatt indított eljárás, 1985. szeptember 5. 9.
- ³² ÁBTL 3.1.5. O-19430. Jelentés, 1986. szeptember 25. 19.
- ³³ ÁBTL 3.1.5. O-19305. A Belügyminisztérium Országos Rendőr-főkapitányság I-1 Osztály jelentése, 1987. március 4. 195.
- ³⁴ ÁBTL 3.1.5. O-19430. S.E-né alkalmi operatív kapcsolat jelentése, 1986. november 19. 25.
- ³⁵ Uo. „Vilmos” fedőnevű titkos megbízott jelentése, 1987. november 17. 60.
- ³⁶ ÁBTL 3.1.5. O-19305. Összefoglaló Jelentés, 1987. augusztus 5. 222–228.
- ³⁷ ÁBTL 3.1.5. O-19430. S.E-né alkalmi operatív kapcsolat jelentése, 1986. november 19. 25.
- ³⁸ Intitutó Di Previdenza Del Ministero Del Tesoro.
- ³⁹ ÁBTL 3.1.5. O-19305. Összefoglaló Jelentés, 1987. augusztus 5. 222–228.
- ⁴⁰ ÁBTL 3.1.5. O-19301. S.E-né alkalmi operatív kapcsolat jelentése, 1986. december 22. 19.
- ⁴¹ ÁBTL 3.1.5. O-19305. A Belügyminisztérium Országos Rendőr-főkapitányság I-1 Osztály jelentése, 1987. március 4. 195–196.
- ⁴² ÁBTL 3.1.5. O-19305. Összefoglaló Jelentés, 1987. augusztus 5. 222–228.
- ⁴³ Uo. 1987. január 19. 105.
- ⁴⁴ Uo. A Külügyminisztérium Diplomáciai Testületet Ellátó Igazgatóság jelentése a kolumbiai nagykövet elleni merényletről, 1987. január 14. 38.
- ⁴⁵ Uo.
- ⁴⁶ Uo. Jelentés, 1987. január 18. 97–98.
- ⁴⁷ Uo. Dr. Thomas P. Chisholm levele dr. Varga Péter részére, 1987. január 28. 192.
- ⁴⁸ Uo. Jelentés, 1987. január 19. 106.
- ⁴⁹ Uo. Értékelő jelentés Ramos Rodriguez Erminio kolumbiai diák ellenőrzéséről, 1987. február 13. 170–172.
- ⁵⁰ Uo. Jelentés, 1987. január 1. 111.
- ⁵¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-480. Nemzetközi távhívások ellenőrzésének lehetősége Dél-Amerikában, 1987. április 6. 359.
- ⁵² ÁBTL 3.1.5. O-19305. A kolumbiai nagykövet elleni merénylet körülményeiről, 1987. január 139–140.
- ⁵³ Uo. Jelentés a DEA képviselőivel történt találkozóról, 1987. április 21. 209–210.
- ⁵⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-200/14. Rejtjeltávirat, 1983. október 20. 66.
- ⁵⁵ Hankiss, 2014: 103.
- ⁵⁶ Orbán-Schwarzkopf, 2016a: 22–24.
- ⁵⁷ ÁBTL 3.1.5. O-19305. Solti László rendőr alezredes levele Nagy Imre rendőr alezredes részére, 1987. február 5. 169.
- ⁵⁸ Uo. Feljegyzés Kolumbia bonni nagykövetének látogatásáról Parejo nagykövet elhelyezésével kapcsolatban, 1987. január 20. 109.
- ⁵⁹ Uo. Jelentés a Kolumbiai Köztársaság budapesti nagykövete Budapestre visszatéréséről, 1987. február 19. 178–179.
- ⁶⁰ ÁBTL 2.7.1. III/II-62-63/11.
- ⁶¹ ÁBTL 3.1.5. O-19474. Összefoglaló jelentés Angel Maria Martinez Martinezről, 1988. április 27. 15–16.
- ⁶² ÁBTL 3.1.5. O-19430. Összefoglaló jelentés „Kapitány” fedőnevű kolumbiai diplomatáról, 1988. március 1. 63.
- ⁶³ Uo. Feljegyzés dr. Enrique Parejo Gonzalez nagykövet látogatásáról, 1987. október 19. 59.
- ⁶⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-480. Terrorizmus elleni intézkedések Kolumbiában, 1987. március 9.
- ⁶⁵ Eithan.
- ⁶⁶ ÁBTL 3.1.5. O-19305. Jelentés Enrique Parejo Gonzalez nagykövet meghallgatásáról, 1987. március 4. 200.
- ⁶⁷ ÁBTL 2.7.1. III/I-151-151/2.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

-
- 1.11.1.   Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai
- 2.7.1.   Napi Operatív Információs Jelentések
- 3.1.5.   O-dossziék
- O-19305   „Bumeráng”
- O-19161   Roca Castellanos Carlos Daniel
- O-19301   Lugarda Barrero de Wilches Maria
- O-19430   Enrique Parejo Gonzalez
- O-19474   Angel Maria Martinez Martinez
- O-19690   Valladeres Bolivar
- 3.2.5.   O-8-dossziék
- O-8-200/14.   „Velence”
- O-8-480   „Karnevál”
- O-8-515/2.   „Kávé”
- 4.1.   Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok
- A-4148/1991/2.   BM ORFK Tájékoztatója

Internetes oktatási anyagok, cikkek

Anderson–Atta, 1988

Jack Anderson – Dale Van Atta: First family of cocaine. *The Washington Post*, november 13.

www.washingtonpost.com/archive/opinions/1988/11/13/first-family-of-cocaine/5d58f41a-d5a5-40bc-a14a-a3298bf0f5a0/?utm_term=.7a0c70055c73
(utolsó letöltés: 2017. augusztus 27.)

„C-79”

www.hamvasintezet.hu/uploads//assets/files/BU_0_1304_363.pdf
(utolsó letöltés: 2017. augusztus 29.)

DEA

Drug Enforcement Administration
www.dea.gov
(utolsó letöltés: 2017. augusztus 29.)

Eithan

Rafael Eithan

https://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/eitan_r_eng.htm

(utolsó letöltés: 2017. augusztus 27.)

SchA, 2012

SchA: *Libanon 1982. I. rész*

www.kat.blog.hu/2012/08/28/libanon_1982_i_resz

(utolsó letöltés: 2017. augusztus 29.)

Sklar, 1988

Holly Sklar: *Washington's war on Nicaragua*, 1988

https://books.google.hu/books?id=IbFXs7_LutMC&pg=PP5&hl=hu&source=gs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false

(utolsó letöltés: 2017. augusztus 29.)

Woody, 2015

Christopher Woody: The palace siege: 30 years since rebel fighters launched a devastating attack on Colombia's highest court. *Business Insider*, november 7.

<http://www.businessinsider.com/colombia-palace-of-justice-siege-2015-11>

(utolsó letöltés: 2017. augusztus 29.)

Hivatkozott irodalom

Hankiss, 2014

Hankiss Ágnes: Kihívások és ellentmondások a terrorizmus elleni harcban. In *A terrorizmus Rubik-kockája, avagy a fenyegetések komplex megközelítése*. Budapest, BM Oktatási, Képzési és Tudományszervezési Főigazgatóság, 94–108.

Orbán-Schwarzkopf, 2016a

Orbán-Schwarzkopf Balázs: *Szürkék és farkasok a vörös árnyékában. Szemelvények állambiztonsági iratokból*. Budapest, Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet.

Orbán-Schwarzkopf, 2016b

Orbán-Schwarzkopf Balázs: A magyar állambiztonság és a nemzetközi terrorizmus az 1980-as években – az iratok tükrében. *Kommentár*, 6. sz. 86–102.

Orbán-Schwarzkopf, 2017

Orbán-Schwarzkopf Balázs: Kadhafi esete a magyar hadiiparral. *Arc és Álarc*, 1. sz. 49–63.

A Nádor utca-akció

1989–90-ben Magyarország és az egész közép- és kelet-európai térség politikai viszonyaiban radikális változások következtek be. Sokféle folyamat zajlott párhuzamosan, feldolgozásuk inkább csak elkezdődött, mint lezárult. Immár a múlté az egykori államhatalom titkos küzdelme is saját, ideológiai ellenségnek tekintett állampolgárai ellen.

A Kádár-korszakban mindvégig üldözött Krassó György (1932–1991) –, akiről a *Célkeresztben* Krassó című Modor Ádám-kötet is szól, a jelen tanulmány eseményeire viszont már nem tér ki részleteiben – az 1989-es évhez a leginkább az utcanév-változtatási politikai happening révén kötődik, bár szerepe sokkal összetettebb. A kiszorulása a politika fősodrából három fő okra vezethető vissza. Az első: Krassó György az állambiztonsági szolgálat célkeresztjében állt, és lépéseit folyamatosan akadályozták. Krassó 1984/1985-ben rendőri felügyelet alatt állt, majd nyugati útlevelet kapott, és politikai menekültként Londonban maradt. 1989 júniusában, Nagy Imre újratemetésére tért vissza Budapestre, megfigyelése pedig folytatódott. A legradikálisabb ellenzékieknek minősítették. A második: Krassó a háromoldalú kerekasztal-tárgyalások egyetlen ellenzéki csoportjához sem tartozott. Egy negyedik oldalként szeretett volna fellépni, amihez ellenzéki részről sem kapott támogatást. Így hozta létre az utca pártját. A harmadik: a magyar médiában kialakult kedvezőtlen Krassó-kép volt. Meglehet, hogy Krassó annak érdekében, hogy elérje a hírközömböt, provokatívan cselekedett, meglehet, hogy túlértékelte a magyar társadalom mozgósíthatóságát, meglehet, hogy igazságkeresése politikailag járhatatlan út volt, de törekvései őszinteségét csak halála után méltatták.

Krassó Magyar Október Pártja

Krassó saját pártot alapított, a Magyar Október Pártot (MOP), amely ténylegesen 1989. június végén alakult, de bejegyzésére csak a párttörvény hatálybalépése után került sor, 1990 januárjában. A bürokratikus hercehurca inkább csak anyagiakban érintette a párt működését, amit Krassó a fejébe vett, azt véghez is vitte.

A párt legfőbb jellemzője az akcionizmus volt. Leginkább ezt tudta megvalósítani kitűzött céljai közül. Nemcsak a program szintjén deklarálta a Magyar Október Párt a kommunistaellenességet, hanem politikai cselekvésük is erre koncentrált. Az első akciójuk, az utcanév-változtatás, pozitív értelemben volt emlékezetes, az utolsó pedig 1990 tavaszán, a választásokkal egyidejű Kossuth téri „sátorozási” akció, a tiltakozás az ajánlószelevek ellen, már sokkal megosztóbbra sikeredett. Abban a közel egy évben, amelyben a párt aktív volt, még számos más akciót szerveztek. Tagtoborzással egybekötött zsíroskenyér-osztást Csepelen és Újpesten, augusztus 20-i népszínmű-előadással egybekötött ünneplést a Városligetben, megemlékezést a forradalomra a Corvin-közből, Münnich-szobor-döntést a Belvárosban. A Clark Ádám téren található vörös csillag alakú virágágyást is meg akarták szüntetni, de a Belügyminisztérium utasítására a kertészek meglőzték őket.

A Magyar Október Párt egyik legfontosabb és sikerrel végződő akciója a Budapest V. kerületében található Münnich Ferenc utca Nádor utcává való visszakeresztelése volt. Nyugat-Európában Krassó György elsajátította az utcai demonstrációval való politikai nyomásgyakorolás modelljét. Magával hozta és változó körű szimpatizánsaival, a pártja égisze alatt, határozottan állt ki az utca átnevezéséért.

Politikai akcióikban társult a verbális radikalizmus és a nyugatias performance. Senki hatalmát sem veszélyeztették, nem tudtak tényleges alternatívát sem kínálni, de rámutattak bizonyos visszasságokra.

Az akcionizmus a művészetből indult. Az utcai demonstráció, amely fejlett democráciákban vagy átmeneti időkben a szimpátia kifejezésének, a figyelemfelhívásnak, a befolyásgyakorlásnak az eszközeként működik, nem szükségszerűen éri el az akcionizmus szintjét. A Magyar Október Párt tiltakozásai viszont összekapcsolták a politikumot a

művészettel. Nem véletlenül választotta az Inconnu művészcsoporth¹ tiszteletbeli tagjának Krassót. Az Inconnu az 1980-as években kifejlesztette a liberalizálódó magyar szocializmus idején a képzőművészetbe burkolt politikai véleménynyilvánítást. Magánlakásokban szervezték a kiállításukat. Nem kellett eltüntetniük a művészeti alkotásaikat, mert a rendőrség a házkutatás során már előre begyűjtötte a kiállítani szándékozott darabokat, és a közönség számára meghirdetett időpontban már nem voltak a helyükön. A konzekvenciák nem voltak elviselhetetlenek, életveszéllyel, börtönnel nem kellett számolni, egzisztenciális bizonytalansággal és anyagi jellegű kárral annál inkább. A Magyar Október Párt szervezésében az utcaátnevezés kapcsán az utcán folyt ugyanaz a típusú játék, az eltüntetés.

A politikai happeningsorozat tisztán megfogalmazott antikommunizmust kínált. Krassó és pártja radikális, kompromisszummentes politikai változást szorgalmazott, tiltakozott a politikai megegyezések és háttéralkuk ellen. Az akciójuk közben tapasztalt akadályok – állambiztonsági szervek általi megfigyelés, részleges sajtócenzúra, politikai indíttatású szabálysértési eljárás – mind azt támasztják alá, hogy módszeresen el akarták őket lehetetleníteni. A szokatlan utcai akcióikhoz valódi társadalmi támogatottsággal nem rendelkeztek, a jelentések arról számoltak be, hogy a járőrelők közömbösen figyelték az akcióikat. Az 1989-es politikai újrarendeződés, úgy látszik, nekik nem sok újat hozott.

A Magyar Október Párt utcanév-változtatási akciója szerves része volt Krassó György 1956-os forradalom által meghatározott politikai felfogásának, tartalmilag ugyanazt mondta, mint 1983 decemberében az illegálisan megjelenő *Hírmondó*-ban: Münnich Ferenc és Kádár János a felelős a forradalom tragikus kimeneteléért és a megtorlásért, Nagy Imre és az összes többi halálraítélt kivégzéséért is. A politikai helyzet időközben rengeteget változott. 1983-ban nagyot robbant a szamizdat interjú² híre, mert a Szabad Európa Rádió többször sugározta, de megjelent angol és francia nyelven is, és Krassó rendőri felügyeletet kapott érte. 1989-ben viszont már utcára lehetett vinni az üzenetet, a hatalom gyenge volt, de Krassó és köre még mindig szálla volt azok szemében, akik titokban hatalmuk átmentésén dolgoztak és politikai visszarendeződésben gondolkodtak.

Miért a Münnich Ferenc utca?

Az utca kiválasztásában egyszerre kaptak szerepet a személyes, a stratégiai és a politikai okok. A személyes ok az volt, hogy Krassó György a Nádor utca 19-ben nőtt fel, itt tartóztatták le 1956-ban, szabadulása után egy ideig szintén ott lakott, majd Londonból ugyanoda tért vissza, a barátja lakásába.³

A Magyar Október Párt székházat nem kapott, ezért véglegesnek bizonyuló „ideiglenes irodája” ebben a lakásban működött. A párt minden szórólapján, hivatalos beadványán szerepelt a lakcím, nyilván zavaró volt, és célszerűnek találták megváltoztatni.

A kiválasztott utca ugyanakkor fontos utcája a Belvárosnak, a Parlamenttől indul, közben megszakítja a Szabadság tér, ahol akkor még helyet kapott a Magyar Televízió székháza, de a Belügyminisztérium hátsó oldala is ott van, és a Dunára néz. Nagyon látványos politikai akciót lehetett szervezni a jó helyen levő utcában. Krassóék ezt át is látták és stratégiailag ki is használták.

A személyes indíttatás és a stratégiai megfontolás tulajdonképpen mellékes a tartalomhoz, a politikai üzenethez képest. A Nádor utca nevének visszaadása tökéletesen megjelenítette Krassó és pártja kommunizmussal való szembenállását és céljukat, hogy annak még az írmagját is eltüntessék.

Münnich kikerülhetett volna a védelmezett kommunisták köréből, ha a Münnich Ferenc Társaság a kerekasztal-tárgyalások harmadik oldalának nem lett volna az egyik résztvevője. Erről az oldalról mondta Krassó, hogy az MSZMP-től is balra állnak, amivel szemben létre akarta hozni a negyedik oldalt, a politikai egyensúly kialakítása végett. Tartott a visszarendeződéstől, amivel a hatalom-visszaszerzés szempontjából igaza lett, mert egy választási ciklussal később az MSZP nyerte a választásokat, ő ezt viszont már nem érte meg, másrésztől nem lett igaza, mert a kommunista egypárti diktatúra nem tért vissza.

De ki volt Münnich Ferenc? Münnich Ferenc (1886–1967) keményvonalas kommunista politikus volt. A Magyar Október Párt „Ki kell és ki nem kell a kommunistáknak?” című szórólapján a következő Münnich Ferenc-életrajz szerepelt: *„Szovjet állampolgár. 1917-től a kommunista párt tagja, 1918–1919-ben a budapesti vörös terror vezető alakja, majd fegyveres, külföldi akciók szervezője, 1922-től 1945-ig a Szovjetunióban él, közben álnéven a spanyol polgárháborúban a nemzetközi brigád vezetője. 1946-tól 1949-ig budapesti rendőrfőkapitány, azután moszkvai nagykövet. 1956-ban Nagy Imre második kormányának belügyminisztere (1956. október 27.- november 3), november elsején átszökik az oroszokhoz, november 4-től a Kádár-kormányban a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztereként ő irányítja a magyar hazafiak elleni véres megtorlást. Később miniszterelnök lesz, aztán államminiszter.”*⁴ Münnich Rajk László 1956. október 6-i újrateremtésekor szókimondó beszédet tartott, ami szerepet játszott abban, hogy bekerült Nagy Imre forradalmi kormányába. A radikális antikommunista Krassó Münnichet a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányban való részvételéért gyűlölte, amely a forradalmat elárulta, ezen véleményét a bíróság előtt is hangoztatta, egyrészt mert korai letartóztatása után nem tudta, hogy kint az események milyen irányt vettek, másrészt mert ez volt a mély meggyőződése, ami mellett szabadulása után is, annak minden hátránya ellenére, kitartott.

A Nádor utca 1968-ban, Münnich halála utáni évben kapta az új nevét. Krassónak tudomásom szerint nem volt személyes konfliktusa Münnich Ferencsel, de elfogadhatatlannak tartotta, hogy utcát neveztek el a megtorlás egyik fő felelőséről. *„A Nádor utca 1858-ban kapta a nevét, 1911-ben átmenetileg a Falk Miksa nevet viselte, a védettséget a név régisége nem indokolja (...). A védett utcákról (...) legutoljára 1967 augusztusában készült [...] összeírás. Akkor 140 védett utcanév volt, de személynév nem került a listára. Münnich Ferencről valószínűleg azért nevezték el a Nádor utcát, mert az a belügyminisztérium egyik frontján húzódik. Tartalmilag nem lehet kifogás ellene, mert tevékenysége kötődik a helyhez.”*⁵

Abban, hogy Münnichről utcát neveztek el, valószínűleg szerepet játszott az is, hogy Münnich második felesége mindent megtett annak érdekében, hogy férje emlékét életben tartsa. 1989. július 17-én özvegy Münnich Ferencné⁶ a Kossuth Rádióknak interjút adott, és többek között ezeket mondta férjéről: *„Az NKVD munkatársa volt. [...] Hruscsov százszázalékosan tudta, hogy Münnich az ő emberük, a szovjetek embere. [...] 1956. október 25-én a férjemnek az volt a véleménye, hogy a tömegbe kell lövetni. [...] Őt sztálinistának bélyegezték akkor, október 25-én az Akadémia utcai pártközpontban. És moszkovitának nevezték. [...] Én ma sem – mint özvegye – nem tagadom meg, hogy a szovjetek embere volt, de a legnagyobb magyar hazafi.”* Ezeket az idézeteket Krassó gyűjtötte össze és terjesztette, mert megerősítve látta általuk saját álláspontját.

Krassó György Münnich Ferenc magyar hazafiságáról szöges ellentétes véleményt vallott, mint az özvegy, nem csoda, hiszen már 1956. november 15-én letartóztatták, első fokon hét, másodfokon pedig tíz év börtönbüntetést kapott államellenes szervezkedésért. 1963-ban amnesztiával kiszabadult ugyan, de így is hat és fél évet ült, mondhatni, a legszebb éveit vették el, és utána is állandóan összeütközésben volt a kommunista hatalommal, míg 1985-ben Londonba nem távozhatott. Üldöztetéséért, melynek legfőbb oka, hogy nem volt hajlandó 56-ról hallgatni, két embert tartott felelősnek: Kádár Jánost és Münnich Ferencet.

A Magyar Október Párt akciójának a politikai üzenete az volt, hogy Münnich Ferenc neve összefort a szovjet birodalom szolgálatával és az 1956-os forradalom utáni megtorlásokban játszott gyászos szerepével, és ezért vissza kell állítani a történelmi Nádor utca elnevezést.

A megfigyelési akták

Krassó és köre operatív figyelése nem kifejezetten az utcaátnevezési akcióval függött össze. Az állambiztonsági szervek Krassó elszántságát és szervezőképességét már jól ismerték. *„Június közepe óta többször jelentettünk arról, hogy a Nagy Imre temetésére hazaérkezett Krassó György egy új, '56-os pártot szervez. [...] Krassó nyíltan hangoztatott célja, hogy az alakuló pártba azok tömörüljenek, akik a jelenleginél – beleértve az SZDSZ és az MDF követeléseit is – radikálisabb változásokat sürgetnek. Konceptiója szerint a párt kifejezetten 56-os*

hagyományokhoz nyúlna vissza. Követelné többek között a szovjet csapatok azonnali és feltétel nélküli kivonását, a szabadságjogok teljes biztosítását, a néphatalom érvényesülését és az új gazdasági és életszínvonal-politika bevezetését.”⁷

Az, hogy a Nádor utca nevének visszaadása viszonylag pontosan visszakövethető, az állambiztonsági forrásoknak is köszönhető. A titkosszolgálati módszerekkel gyűjtött anyag, megfelelő kritikus olvasat mellett, értékes, Krassó Györgyre és pártjára vonatkozóan pedig bőséges is. Kiegészíti a korabeli sajtóban megjelenteket, azokhoz háttér-információkkal szolgál. A Magyar Október Párt utcanév-változtatási akciójának történeti rekonstrukciója ezért az állambiztonsági szolgálat által gyűjtött anyagra is támaszkodik. Az eseményekről keletkezett jelentéseket a rendőrség készítette feladata, a rendfenntartás végzése közben. A rendőrség a Belügyminisztérium, a belső elhárítás meghosszabbított kezeként működött, kereste a beavatkozás lehetőségét, és célja az akadályozás volt.

Az ún. Dunagate-botrányal⁸ szűnt meg a Belügyminisztérium III/III-as Csoportfőnöksége és a BRFK összefonódása, addig belügyminiszteri szintű politikai felhatalmazással a Kádár-korszak titkosszolgálati gyakorlata változatlan formában működött. A Magyar Október Pártra vonatkozó iratanyag⁹ arról tanúskodik, hogy Krassót 1989. október végéig folyamatosan megfigyelték. Többféle magyarázat kínálkozik, hogy miért csak eddig az időpontig tették. A legvalószínűbb, hogy a később keletkezett anyagok meg lettek semmisítve, ezért nem található meg.

A Budapesti Rendőrfőkapitányság III/III Osztálya külön dossziét nyitott az utcaátnevezéshez kapcsolódó demonstrációsorozatról.¹⁰ Az 1989. július 14. és augusztus 1. közötti időszakban vezették, a Magyar Október Párthoz kötötték és archiválva 72 lapot tartalmaz. Nemcsak jelentések és feljegyzések, hanem újságcikkek, szórólapok és eredeti karton Nádor utca névtábla is található benne. A kutatott anyagból viszont hiányzik a borítékból a 41 darab fotó, és nincsenek meg a hangfelvételek és videoanyagok sem, bár a jelentésekből egyértelmű, hogy készültek.¹¹

A gondos adatgyűjtés arra szolgált, hogy szükség esetén napi operatív jelentésben felterjesszék az információkat, és válaszlépéseket eszközöljenek ki. Ebben a jó kéthetes időszakban az akciók nyolc alkalommal érték el a napi operatív jelentésbefoglalás szintjét,¹² ebből hat napon át első, vagyis legfontosabb helyen szerepelve. A döntés, hogy a BRFK szabálysértési eljárást kezdeményez velük szemben, már 1989. július 20-án, tehát egy héttel az akció megkezdését követően megszületett, és a peren kívüli eljárást 1989. július 31-én le is folytatták.

Az utcai akciókkal a BRFK III/III Osztálya foglalkozott, személy szerint Cirkos Tibor rendőralezredes osztályvezető, illetve Sági József alezredes, a III/III-A osztály vezetője. A figyelőszolgálatot a BRFK III/III-D alosztály végezte, amit Somlai Ferenc rendőrőrnagy alosztályvezető irányított. A jelentések elkészítése Novák József rendőrszázados (BRFK III/III-B alosztály, tájékoztatási osztály) feladatköre volt. A jelentések négy példányban készültek, megkapta a Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnöksége,¹³ a Budapesti rendőrfőkapitány,¹⁴ az állambiztonsági szolgálat helyettese,¹⁵ egy példány pedig a BRFK III/III. Osztályon maradt. A BRFK V. kerületi rendőrkapitányságához tartozott az ügy, az utasításokat a BM III/III. Csoportfőnöksége¹⁶ adta. Az intézkedésekről a napi operatív jelentésekből lehet tudomást szerezni. Arra, hogy a belügyminiszter vagy a még hatalmon levő állampárt beavatkozott volna, semmilyen utalás nincs.

Az utcanév-változtatási akció előzményének tekinthető a „radikális ellenzék” 1983. december 12-re tervezett budapesti tüntetése Nagy Imre volt villája elé.¹⁷ Napi operatív információs jelentés számol be arról, hogy az emléktábla elhelyezésén kívül a régi utcanév visszaállítását is tervbe vették. A dokumentumból sem a Csongrád megyei titkos hírforrásként említett személy kiléte nem derül ki, sem az, hogy az akciót végül a BM III/III csoportfőnöksége akadályozta-e meg, de bizonyítja, hogy volt ilyen próbálkozás. Krassó valószínűleg benne volt a szervezésben, mert az ő személyi dossziéjából került elő az információ. És hozzátartozott a „radikális ellenzék”-hez, velük ugyanis külön alosztály foglalkozott, a BM III/III-4-a.

A döntés az utcanév-változtatásról és az első nap

A Magyar Október Párt 1989. június 27-én alakult meg. Július 9-én a Jurta Színházban tartották nagygyűlésüket. A kezdeti lendülettel indult az utcanév-változtatási akció is. Az 1989. július 10-i választmányi ülésen hozták meg a döntést, hogy a Münnich Ferenc utcát „jelképesen visszakeresztelik” Nádor utcává. Ők maguk tehát a visszakeresztelés kifejezést használták.

Az akciót 1989. július 14-én 16 órára időzítették az utca Kossuth térhez közeli, Ságvári téri végéhez, a mai Vértanúk teréhez. A demonstrációt nappalra szervezték, hogy minél nagyobb visszhangot váltson ki. Céljuk a feltűnés keltése volt: látványos akciót akartak. A helyet úgy választották meg, hogy nagy legyen a tömeg, az M2-es metró Kossuth téri kijáratát és az V. kerületi házasságkötő terem közelségét találták a legmegfelelőbbnek. Az eredeti terv az volt, hogy a Münnich Ferenc utca névtáblákat keresztbe piros csíkkal leragasztják és alá saját készítésű karton Nádor utca táblákat helyeznek el.¹⁸ Folytatásra nem is gondoltak.

A BRFK III/III. Osztályához érkezett jelentés beszámol az utcanév-változtatási akció 1989. július 14-i operatív biztosításáról, amely a tervezettnél megfelelően 15 órától lett végrehajtva. A Münnich Ferenc u. 19. szám alatti lakóépületből tíz perccel négy előtt létrával egy kb. 40 fős csoport indult el. Az utca Parlamenthez legközelebb eső háztömbjénél Krassó György maga ment fel a létrára és ragasztotta le átlósan piros szigetelőszalaggal a Münnich Ferenc utcanévtáblát, majd felszögelte a Nádor utca papírtáblát. A táblacserét taps fogadta, amelynek intenzitásából a megfigyelők megpróbálták felmérni, hogy mennyi az aktív résztvevő, és mennyi csak az utcán sétáló érdeklődő. Az összegyűlt körülbelül 80 főből 50-60-ra becsülték az aktív résztvevők számát. Nem volt nagyon magas a részvétel, de a dolog nem is fűlt érdektelenségbe.

Krassó demokratikus szellemiségéből következett, hogy a táblacserét nem egymaga hajtotta végre, csak az első helyen, aztán minden sarkon másvalaki. A róla készült fénykép, piros pólóban, elhíresült, de nem szabad elfelejteni, hogy másokat is engedett érvényesülni. Talán ennek a hozzáállásának volt köszönhető, hogy követőkre, segítőkre talált.

Az akció befejeztével Krassó felment a létrára, és rövid beszédet intézett az állítólag 40-45 főre csökkent közönséghez. Megköszönte részvételüket, és összefoglalta Münnich Ferenc életpályáját, kiemelte az 1956-os forradalom utáni megtorlásban játszott szerepét Kádár János társaként. Az akció végetértével egyesek visszamentek a MOP ideiglenes irodájába, végül pedig mások végignézték a kicserélt utcanévtáblákat, végül pedig a Kerepesi temetőbe indultak.

Az állambiztonság emberei szolgálati kocsival szintén bejárták az útvonalat, és megállapították, hogy 27 saroképületen 29 új névtáblát helyeztek el. A Fővárosi Tanács, a Közterületfenntartó Vállalat és a rendőrség részéről sem történt intézkedés az utcanév-változtatási akció első napján.¹⁹ Az eseményt 3-4 videóval és fényképezőgéppel rögzítették. Többek között a belügyminisztérium megbízásából is. A BM az akcióban részt vevő, általuk ismert, következésképpen politikai szempontból veszélyesnek ítélt személyek azonosítását is elvégezte.

Az újonnan elhelyezett névtáblákat később eltávolították, ami okot adott a MOP-nak és szimpatizánsainak arra, hogy utcai akciójukat folytassák. A Nádor utca névváltoztatási akció kezdete tehát kevéssel megelőzte a Kádár János temetésével egy időben szervezett tiltakozást. Az akció időtartama alatt terjesztett „röpcédulák” egyike, amiből a jelentéshez is csatoltak, a Magyar Radikális Párt felhívása volt, és a kapcsolódó akcióhoz való csatlakozásra invitált.

Az első kapcsolódó akció: koszorúzás a 21-es parcellánál Kádár János temetésével egy időben

Utólag nem állapító meg egyértelműen, hogy melyik ötlet volt a korábbi, a Magyar Radikális Párt (MRP) Kádár János temetésével egyidejű koszorúzási vagy a Magyar Október Párt utcanév-változtatási terve. Mindenesetre az utcaátkeresztelésről és a koszorúzáshoz való csatlakozásról a MOP ugyanazon az ülésén határozott, 1989. július 10-én. Münnich Ferencnek

nem volt különösebb aktualitása, sem évfordulója. Kádár János viszont 1989. július 6-án halt meg és 1989. július 14-én temették. Az ízig-vérig forradalmár Krassó György számára az időzítésnek történelmi konnotációja is lehetett, a francia forradalom kitörésének évfordulója.

Bihari Tamás újságíró megkérdezte Krassótól, hogy véletlen-e, hogy első akciójuk egybeesett Kádár temetésének napjával. Krassó azt állította, hogy nem szándékos volt az időzítés, de *„így jelképes is, amit csináltunk, hiszen Kádárral a nevével fémjelzett politika is sírba szállt”*.²⁰

A napi operatív jelentésekben egy nappal korábban jelent meg az információ a Kádár János temetésével egy időben tervezett demonstratív jellegű kegyeleti megemlékezésről, mint az utcanév-változtatási akcióról. A kockázata is magasabb volt, ugyanis a Kerepesi temető 21-es parcellája, ahová 1956-ban a forradalomban elesetteket elföldelték, mintegy 30 méterre esik a Munkásmozgalmi Panteontól, ahol Kádár sírhelyét kijelölték. Azáltal, hogy a Rózsa Mihály²¹ vezette Magyar Radikális Párt²² akciójához a VOX Humana Kör²³ és a Magyar Október Párt is csatlakozott, a biztonsági kockázat tovább emelkedett.²⁴ A BM III/III-as csoportfőnöksége intézkedett, hogy a magas rangú külföldi és magyar állami vezetők védelme érdekében a biztosított kordonon belülré az állambiztonsági szervek beépített emberei se léphessenek be, attól tartva, hogy a demonstrálók majd követik őket. Az utasítás arra enged következtetni, hogy a tüntetés résztvevői között voltak beépített személyek, ügynökök és civil ruhás belügyesek, kilétük máig sem tisztázott.

A Magyar Október Párt maximális toleranciát tanúsított Kádár temetésének az ügyében. Különbséget tettek a rendszer és annak vezetője között. A rendszert megtestesítő személytől sem vitatták el a kegyeleti aktust. A Magyar Október Párt július 10-i választmányi ülésén megfogalmazódott, hogy a demonstrációval *„nem akarnak Kádár ellen tüntetni”*, ők fél hatkor *„csak megkoszorúzzák az '56-os egyetemista mártírok sírjait”*.²⁵ Az információt ellenőrzöttnek minősítették, tehát valamilyen módon rögzíthették.

Kádár temetésével kapcsolatban az operatív jelentés megjegyzése szerint *„a FIDESZ választmánya a kezdeményezést elítélte, de a csoportok szabad belátására bízta, hogy csatlakoznak-e a demonstrációhoz”*.²⁶ A Fidesznek voltak olyan csoportjai, például a Fidesz Radikális Frakciója, ami nevében a párthoz kötődött, de tagjai Krassó köréhez álltak közelebb.²⁷

Ötletelés szintjén a *„MOP Választmányi ülésén felvetődött, hogy József Attila Münnich Ferenc mellé van temetve, és most, hogy Kádár Jánost is oda temetik, az állapot »tarthatatlanná« válik, »ki kell szabadítani a költőóriást«*. Elhatározták, hogy a temetés idején *„védő őrizetet”* állítanak sírja mellé.²⁸ József Attila védelmét természetesen csak szimbolikus tettnek szánták és végül nem is valósult meg.

A Magyar Radikális Párt demonstratív koszorúzásra szóló felhívását 1989. július 14-re virradó éjszaka *„Budapesten az EMKE²⁹ aluljáróban és a keleti pályaudvar Metro aluljárójában”*³⁰ kiragasztották. A felhíváson csak a Magyar Radikális Párt neve szerepelt, tehát ennek az akciónak a szervezője nem a MOP volt. Ezt az is megerősíti, hogy a felhívást kézzel írták, miközben Krassóék profik voltak a sokszorosításban. Kádár temetése 17 órakor kezdődött, a Magyar Radikális Párt felhívása³¹ 17.30-ra szólt. A gyülekező a Keleti pályaudvar metrókijáratához volt meghirdetve. A rendőrség a találkozó idején többeket igazoltatott, a párt vezetőjét is, talán megfélemlítés céljából, de végül mindenkit továbbengedtek.

A Magyar Radikális Párt 12 tagja Kádár János temetésével egy időben egy fejfát és két koszorút helyezett el a 21-es parcellában, de *„látva a nagy tömeget nyílt, durva provokációt nem mertek megkísérelni, jelenlétük csupán az előre tervezett koszorúzásra szorítkozott”*.³²

A dossziéból kiolvasható,³³ hogy a tulajdonképpeni koszorúzáskor a Magyar Október Párt tagjai nem voltak a helyszínen. Az utcanév-változtatási akciójuk 16.05-kor kezdődött, 17.50-kor ragasztották át az utolsó Münnich Ferenc-utcatáblát, és 17.52-kor a József Attila utcai saroknál a létrán állva Krassó kb. 3 perces beszédet tartott, aztán *„egy kb. 35 év körüli, vékony testalkatú nő³⁴ ment fel a létrára és felszólította a jelenlévőket, hogy vegyenek részt a Mező Imre úti temetőbe³⁵ szervezett koszorúzási akciójukon. [...] 18.10 órakor elindultak és*

végig nézték az általuk elhelyezett táblákat. [...] személygépkocsikkal, illetve tömegközlekedési eszközökkel”³⁶ elindultak aznapi tiltakozásuk második helyszínére. Legkorábban 18.30-kor értek a 21-es parcellához. Négy személygépkocsi rendszámát őrzik a jelentések, nyilván mindenki nem tudott beszállni. Krassó Györgynek szokása volt késni, nem volt ez kivételes eset. Ily módon kinyilvánították Kádár-ellenes álláspontjukat, viszont elkerülték a konfrontációt.

Krassót a Kerepesi temetőből való távozása után a Keleti pályaudvar előtti kerengőben nyugati újságírók meginterjúvolták, amiből a megfigyelők az akció jól szervezett voltára következtettek.³⁷ De inkább csak arról lehetett szó, hogy Krassó a nyugati sajtó által ismert személyiség volt, és adtak a véleményére.

Az utcanév-változtatási akció folytatódik

A Magyar Október Párt az utcanév-változtatási akcióját 1989. július 17-én, 19-én, 22-én, 24-én, 25-én, 26-án és 27-én megismételte. A dokumentumok alapján talán még jobban kirajzolódnak a történetek, mint azt az események alatt látni lehetett. 1989. július 17-én, az akció második napján sem volt magasabb a résztvevők száma, azt viszont elérték, hogy megjelenjenek a sajtó képviselői.³⁸ Sajtófelhívásuk nem került el a BM III/III-as Csoportfőnökség figyelmét sem. A napi operatív jelentések azt sugallják, hogy Krassó és pártja radikalizálódik³⁹ a demonstráció szovjetellenes jelleget ölt, vagyis külpolitikai szempontból veszélyes, és a járókelők sem szimpatizálnak vele. Kemény, határozott fellépésre keresnek okot, és az utcanévtáblákat újra eltávolíttatják.

Az utcanév-változtatási akció harmadik napja – 1989. július 19. – csúcspontnak vagy fordulópontnak tekinthető: 80 fő fölötti, vagyis a legmagasabb a demonstrálók száma, három beszéd is elhangzik, az utcatáblákat tönkreteszik, hogy ne lehessen könnyen pótolni, a rendőrség beavatkozik.

A rendőrség közbelépésének spontán volta a dokumentumok alapján megkérdőjelezhető. A napi operatív jelentés⁴⁰ azt bizonyítja, hogy az akció megkezdése előtt tudták, hogy Krassónak szándékában állt tönkretenni az utcanévtáblákat. A még aznap elkészült feljegyzésből kiderül, hogy a 17 órára meghirdetett demonstrációra 17.05-kor kikerkezett közbiztonsági parancsnok már az első helyszínen hangosbeszélőn figyelmeztette név szerint „*Krassó Györgyöt, Bánlaki Józsefet és Rózsa Mihályt cselekményük abbahagyására, mivel az az 1989. évi III. törvénybe ütközik*”.⁴¹ A második felszólítás a Szabadság téren hangzott el. Nem engedelmességek. Az akciójukat folytatták. A Münnich Ferenc-utcatáblát piros festékkel lefújták, a saját készítésű Nádor-utcatábláikat pedig ráragasztották.

Az eseményen részt vett többek között Nagy Jenő, Bouquet Gábor, Bogád Antal és fia, Bogád Zoltán, valamint Kenedi János is. Rácz Sándor és Pákh Tibor is jelen volt, az ő nevüket nem a feljegyzés, hanem a napi operatív jelentés tartalmazza. Pákh Tibor, Krassó és Rózsa Mihály mellett még beszédet is mondott a végén a létra tetejéről. Philipp Tibor nevét mindkét helyen említik. A felszólított három személy szervezőként volt számon tartva. Ellenük a BRFK szabálysértési eljárást indított.

A demonstráció ideje alatt Krassó György és Nagy Jenő a MOP „Alapító Nyilatkozat”-át⁴² és a MOP Felhívása kezdetű, az MSZMP Budapesti Bizottsága július 9-ei sajtófelhívása elleni tiltakozást⁴³ osztogatta, melyben nemtetszésüket fejezték ki, hogy október 23-án a szocialista párt meg akar emlékezni az '56-os eseményekre. Néhány darabot kiosztottak megbízhatónak ítélt személyeknek a *Szabadság* című „sajtótermék”-ből is, amelyen az alábbi kéziratos felirat szerepelt: „*Kádár a jellemtelen képmutató. Magyarország törvénytelen bitorlója. Elárulta országunkat és csódba juttatta azt. Számúzta az elitértelmiséget. A történelem meghamisítója*”.⁴⁴ A demonstráció végén nem azonosított személy a „*Mit mondanak az elvtársak? Ki a felelős '56-ért?*” címmel⁴⁵ néhány plakátot terjesztett, rajta Sztálin, Rákosi Mátyás, Grósz Károly mellett Kádár János egy szovjet tank vezetőfülkéjében ülve volt látható. Nagy Imre képe alatt „*Nem haltam meg!*” felirat, legalul pedig „*Nincs csönd a 301-es parcellában*”. Középen kopjafa. Összegyűjtötték és a BM feljegyzéséhez mellékeltek mind a négy típusú szórólapot.

1989. július 22-én a Magyar Október Párt nem szervezett a korábbihoz hasonló létrás utcanév-változtatási akciót, ami nem jelentette azt, hogy aznap teljesen passzívak lettek volna. De nem volt bejelentett tüntetés, amit a rendőrségnek biztosítania kellett volna. Az V. kerületi Rendőrkapitányság ügyeletét a rendőrség értesítették,⁴⁶ hogy ismeretlen személyek plakátokat ragasztottak, illetve fehér festékekkel Nádor utca feliratokat festettek fel a Parlament irányából végig a Münnich Ferenc utca – Zrínyi utca keresztezédségig mindkét oldalon. A házak falára igen erős ragasztóanyaggal kétféle⁴⁷ plakátot helyeztek el, összesen 50 db-ot. Legalábbis ezt állapították meg utólag az V. kerületi Rendőrkapitányság helyszínelői, valamint azt, hogy a Zrínyi utcánál, az egykori BM Klub épületénél a rendőrt ábrázoló szobor mögötti falra fehér festékekkel „A haza árulója” szöveget írták. A rendőrség mindent dokumentált, majd a plakátok egy részét és a falfestést eltávolíttatta. Az intézkedő járőrt két személy kérdőre vonta, amiért a plakátjaikat és felirataikat eltávolították, ezért őket igazoltatták. A további 5 főt a rendőrök nem tartották szükségesnek igazoltatni. Valamelyikük megkísérelt a rendőri intézkedésről nyilatkozatot kérni a Szabad Európa Rádió számára, de azt a választ kapta, hogy forduljon a BM sajtóosztályához.⁴⁸

1989. július 24-én, az utcanév-változtatási akció negyedik napján a MOP és a MRP aktivistái érintetlenül hagyták a hatóságilag kihelyezett táblákat, és nagyjából fejmagasságban sablon használatával festették fel a Nádor utca nevet. Akciójuk során az egész útvonal hosszában felragasztották plakátjaikat, a maradék lapokat pedig járókelők között osztogatták. Egy aktivista az utca minden épületének a falára kb. tízcentis betűkkel felírta a Magyar Október Párt nevét, többek között a Belügyminisztérium építési palánkjára is. Az ismeretlen szovjet katona szobra mögötti falra visszaírták „A haza árulója”, a szemközti ház homlokzatára pedig a „Le a kommunizmussal – Magyar Október Párt” szöveget.

Rendőri intézkedésre nem került sor, de kisebb szóváltásra igen. Ugyanis a belügyminisztérium épületének a falára ragasztott plakátokat két kormányőr azonnal leszedte és összegyűrtte. A kormányőr és a tiltakozók közötti vita közepette az is elhangzott, hogy a falra majd akkor nem írnak semmit, ha az épületen szerepelni fog a rendeltetésére utaló megnevezés,⁴⁹ mármint ha titkosszolgálatnak hívják. Aznap huszonhat résztvevője volt az akciónak.

1989. július 25-én,⁵⁰ az utcanév-változtatás ötödik napján a MOP és MRP aktivistái közösen és ismételten az utcára vonultak. Betűsablon felhasználásával fejmagasságban szinte minden épület falára felfestették a Nádor utca nevet. Az MTV székházára, a BM ORFK épületére és a Zrínyi utca – Münnich Ferenc utca sarkánál a páratlan oldalon, tehát három helyen, szabad kézzel írták fel a Nádor utca nevet. A résztvevők létszáma a végére lecsökkent 15-17 főre, de az elején sem voltak sokkal többen.

1989. július 26-án,⁵¹ az utcai akciósorozat utolsó napján, mindössze tizenhárman voltak. Tevékenységük az időközben eltávolított röplapjaik és plakátjaik pótlására terjedt ki. A belügyminisztérium épületénél lévő állványzat kerítésére „Magyar Október Párt” szöveget festettek. Aznap rövidebb volt az akció, mert a MOP ülést⁵² tartott. Az egyik napirendi pont témája az utcaátnevezések kérdése volt. További 26 számukra elfogadhatatlan utcanévet írtak össze, és döntöttek arról, hogy a Fővárosi Tanácstól levélben fogják követelni, hogy Budapesten állítsák vissza a történelmi utcaneveket.⁵³

1989. július 27-én⁵⁴ az esti órákban Krassó György vezetésével a MOP négy aktivistája a járókelők között meghívót osztogatott a július 31-i szabálysértési tárgyalásukra. És osztogatták a Fővárosi Tanács elnökével közösen szerkesztett közleményüket is. A közlemény ily módon való terjesztésére azért volt szükség, mert a sajtó csak részben hozta le, és épp az aggodalmaikat nem tartalmazta.

A második kapcsolódó akció: „A haza árulója!” felirat felfestése

A Münnich Ferenc utca – Zrínyi utca sarkán lévő ismeretlen katona szobrát a jelentések hol rendőrszoborként, hol katonát ábrázoló szoborként említette, a Magyar Október Párt viszont következetesen ávos szobornak nevezte. 1989. július 22-én a szobor mögötti falra „A haza árulója!” szöveget⁵⁵ festették fel. Az éjszakai órákban észlelte az arra járőröző rendőr, és

rögtön jelentette az V. kerületi Rendőrkapitányság ügyeletének,⁵⁶ hogy az akció nem sokkal korábban történhetett. MOP-plakátokat is talált kiragasztva, és korábban is előforduló feliratokat, de a szobor mögötti felirat ezzel még nem volt hozzájuk köthető. A hatóság a feliratokat eltüntette, a MOP számítása, hogy az éjszakai akció eredményesebb lesz, nem jött be, sőt. Az ideológiai jelképek – műemlékek, szobrok, vörös csillagok – védelmével, meggyalázásuk dokumentálásával, az elkövetők felderítésével a kommunista diktatúra alatt kiemelten foglalkoztak. Az utcaátnevezési akció a demokratikus átalakulásba jobban beleillett, mint a politikai üzenetében azonos szoborfelirat. Az utcaátnevezés terén folyamatban volt egy jogszabályi változtatás, csak a MOP választotta politikai nyomásgyakorlási mód volt problematikus. Július 24-én az utcaátnevezési akció során a MOP aktivisták a szobor mögötti falra visszaírták „A haza árulója!” szöveget.⁵⁷ A sajtóközleményükből és az ismétlésből derült csak ki egyértelműen, hogy az ő művük.

A bejáratott mechanizmus beindult, a szobor mögötti feliratot úgynevezett átfestéssel hatóságilag megszüntették másodszer is, a többi felirat viszont csak részben lett eltávolítva, mert elfogyott a festék. A BRFK és a BM III/III-as osztályának a megfigyelései a MOP ügyében a szoborfelirat kapcsán értek össze, a belügyminisztérium és a rendőrség külön-külön foglalkozott vele. 25-én megint visszakerült a szobor mögötti felirat, amit a BM III/III Csoportfőnökség kérésére és felügyelete mellett már harmadszor távolítottak el a Közterületfenntartó Vállalat dolgozói.⁵⁸ Krassó György, a MOP vezetőjeként a *Magyar Hírlap*nak azt nyilatkozta, hogy akciójukat folytatják, sőt most már az említett rendőrszobor eltüntetését is követelik. 26-án a rendőrrjárőr jelenléte miatt Krassóék nem tudták pótolni az időközben eltávolított „ellenséges” feliratot.⁵⁹ Krassó kérte a szolgálatot teljesítő rendőrszázadost, hogy az „ávós” szobor mellé hadd fessék fel „A haza árulója” feliratot. Azt a választ kapta, hogy az rongálásnak számít, ezért a festéstől elálltak, de Krassó olyan megjegyzést tett, hogy „az évben 365 nap van és addig biztosan nem fogják őrizni”, majd a kezében lévő röplapot a falra ragasztotta, és továbbindult a József Attila utca irányába. 27-én egy MOP-aktivista⁶⁰ rendőri figyelmeztetés ellenére a „Gyilkosok” szöveget írta fel a szobor talapzatára filctollal, 2 centis betűkkel,⁶¹ aminek nem volt különösebb konzekvenciája, mindössze dokumentálták.

A Magyar Október Párt külön kiadványában magyarázta el, *Rejtélyek egy szobor körül*⁶² címmel, kifogását a Münnich Ferenc utca – Zrínyi utca sarki szoborról. Szerintük Budapest szívében annak egyik szégyene az öntelten pöffeszkedő ávós katonát ábrázoló szobor, amelyre kénytelenek feliratot festeni. De azt ugyanúgy eltávolították, mint az utcanévtábláikat. Ezért a párt vezetői úgy vélték, hogy nem történt rendszerváltás, mivel változatlanul a kommunista párt tartja kezében a hatalmat, és rendőrállam van.

A szabálysértési eljárás

Az a mód, ahogyan az utcanév-változtatást 1989. július 19-én végrehajtották, lehetőséget adott a hatóságoknak, hogy azt rongálásnak minősítsék. Tudatosan választotta Krassó ezt az utat. Akarta tudni, hogy meddig mehetnek el, hol van a tűréshatár. Sejtteni lehetett, hogy szorosan megfigyelik. Írásos hálózati jelentés mostanáig nem került elő. A szervekhez gyorsan eljutott információ részletessége és árnyaltsága viszont arra utal, hogy Krassó legszűkebb köréből származott. És messze nem csak az utcai akciókról szólt.

Az esemény másnapján már szerepelt a napi operatív jelentésben, hogy a BRFK az ügyben eljárást kezdeményez, tájékoztatták az MSZMP és a kormány vezetőit is. Két július 27-i és egy 28-i napi operatív jelentés kiemeli Krassó György vezető szerepét, ami megfelelt a tényeknek, de kezdettől fogva ugyanaz volt a helyzet, mégsem tulajdonítottak neki fontosságot. Ezeknek a jelzéseknek viszont nem lett politikai következményük, adatgyűjtési stádiumban maradtak.

Bihari Tamás interjúja⁶³ Krassó Györggyel és a Fővárosi Tanács osztályvezetőjével a jogi védekezés és támadhatóság lehetőségeit járja körül. Krassó bejelentési kötelezettség elleni érvelését, hogy az kulturális rendezvényre nem vonatkozik, kétségbe vonja. A kérdésére, hogy az ügyben milyen eljárás indítható, a jogi válasz: az utcanévtáblák megromlása kétezer forint értékhatárig szabálysértésnek számít, afölött már büntetőeljárás kezdeményezésére is van mód. A legolcsóbb, zománc utcatábla 2500–3000 forintba került. A belvárosban található

különleges utcatáblák ennél jóval drágábbak voltak. Tehát már egyetlen utcanévtábla tönkretételéért is indulhatott volna büntetőeljárás.

Végül szabálysértési eljárás indult. A szabálysértési iratok öt év utáni selejtezése miatt nem bizonyítható, hogy a belügyminisztérium utasítására készült videoanyag velük együtt végleg megsemmisült. De öt év után selejtezésre kerültek. Az idézés 1989. július 22-ére datálható. A gyülekezési törvény megsértésével és szándékos rongálással vádolták az akció szervezőit. Krassó György nevére a MOP ideiglenes irodájába érkezett az idézés, a Nagymező utcában lakott Bánlaci József, a Dózsa György úton Rózsa Mihály. Az egy nappal későbbi jelentés⁶⁴ dokumentálja, hogy elkészült az „Eljárás indult a táblacsere-akció szervezői ellen” című szórólapjuk. A politikai kockázatot magasnak érezték, a rendőrségi eljárás már elindult, érdemi döntés még nem született.

A Magyar Október Párt aktivistái az utca nyilvánosságához fordultak védelemért, plakátjukon öt pontban foglalták össze mondanivalójukat. Először: azok követtek el jogsértést, akik a hatályos jogszabályban előírt öt évet nem várták ki Münnich Ferenc halála után, hogy utcát nevezzenek el róla. Másodszor: ők nem okoztak kárt, mert Münnich Ferenc politikailag vállalhatatlan figura, és nem az utcanévtábla eltávolítása, hanem a visszaállítása járt felesleges költséggel. Harmadszor: a gyülekezési törvény kulturális eseményekre nem vonatkozik, mert a nemzeti kultúra része a történelmi hagyományok megjelenítése az utcanevekben. Negyedszer: a rendőri felszólításnak nem engedelmeskedni még nem jelent agresszivitást, a rendőri önkénynek viszont nincs még vége Magyarországon. Ötödször: azért nem választották a szabályos bürokratikus utat, mert kimenetele bizonytalan és évekig húzódhat. A védekezésüket a tárgyalásig rendelkezésükre álló szűk tíz napban az utca bevonásával kívánták megvalósítani.

1989. július 31-én reggel fél 9-kor került sor a szabálysértési eljárásra Budapesten az V. kerületi Rendőrkapitányság Szalay u. 11. szám alatti, VI. emeleti nagytermében. Az eljárás Krassó György, Bánlaci József és Rózsa Mihály ellen indult, mert nem jelentették be a demonstrációkat. A nyilvános szabálysértési tárgyalás utcai operatív biztosításáról a BRFK III/III-D. alosztályán egy nappal később feljegyzés⁶⁵ készült, és fontosnak találták a BM napi információs jelentésébe is továbbítani. Attól tartottak, hogy a tárgyalás ideje alatt, valamint azt követően töntetésre kerül sor, de ez nem következett be.

Az idézett személyek ellen 20 főnyi érdeklődő, illetve szimpatizáns jelenlétében folytatták le az eljárást, köztük volt egy rádióriporter és két újságíró is. A tárgyalás kb. másfél órát tartott. Krassó és társai figyelmeztetésben részesültek az 1989. évi III. törvény 6. §-ának megsértése miatt. A határozattal az érintettek nem értettek egyet, az ellen fellebbezéssel éltek.

A gyülekezési törvény 6. §-a az utcai demonstrációk bejelentési kötelezettségét szabályozza. „6. §. A közterületen tartandó rendezvény szervezését a rendezvény helye szerint illetékes rendőrkapitányságnak, Budapesten a Budapesti Rendőrfőkapitányságnak (a továbbiakban: rendőrség) legalább három nappal a rendezvény megtartásának tervezett időpontját megelőzően kell bejelenteni. A bejelentési kötelezettség a rendezvény szervezőjét terheli.”⁶⁶ Krassó érvelése, hogy nem politikai, hanem kulturális rendezvényről volt szó, nem állta meg a helyét, mert minden utcai rendezvényre kiterjedt a bejelentési kötelezettség.

Az eljárásnak egyáltalán nem volt tárgya a rongálás: az utcanévtáblák átfestése, a Nádor utca és a Magyar Október Párt felirat felfestése az épületekre, sem az ismeretlen katona szobra körüli felirat. Kizárólag a bejelentési kötelezettség elmulasztására szorítkozott a tárgyalás. A rendőrhatalóság részéről taktikus döntés volt vitathatatlan tárgyat választani, és enyhe ítélettel zárni le az ügyet.

1989. augusztus 1-jén a MOP képviselőtestülete állásfoglalást adott ki az utcaátnevezésükhöz kapcsolódó szabálysértési eljárásról. Az enyhének tetsző ítéletet, a figyelmeztetést is elfogadhatatlannak tartották, mert az azt sugallta, hogy törvénysértést követtek el. A megbélyegzés, a kívülállók leválasztása megtörtént. Az elmarasztalás hozzájárult, hogy Krassó és pártja megítélése negatív irányába mozduljon. A politikai nyomásra született ítéletek nemcsak a diktatúrák, hanem a rosszul működő demokráciák egyik alapproblémáját is képezik.

Krassó György nagyon korán és nagyon világosan rámutatott, hogy a jól bevált módszert a rendszerváltás joggyakorlatában is alkalmazzák, hogy Magyarországon ezzel változatlanul baj van, és hogy a döntő kérdés az, hogy az ország politikailag merre tart: József nádor az Európához való felzárkózás jelképe, Münnich Ferenc pedig a bolsevik szimbólumok egyike, a kommunista uralom emlékének hordozója.

Az állásfoglalásban arról is szó esik, hogy a Magyar Október Párt a hatalom és az ellenzék nemtetszése ellenére ragaszkodott a változást hirdető retorika és a mindennapok kiábrándító valósága közötti ellentmondás nyilvánosság elé tárásához. Az emberek távolmaradását a politikától a múltban elszenvedett sérelmekkel, valamint az ígéretek és cselekvés közötti ellentmondással magyarázták. Úgy gondolták, hogy az utcai akciók a legalkalmasabbak a nép megszólítására, bevonására. A szabálysértési eljárás és a negatív sajtóvisszhangok felülírták terveiket. A szabálysértési eljárás a Magyar Október Párt és a Fővárosi Tanács közötti megegyezés irányába terelte az utcanév-változtatást.

A megegyezés a Magyar Október Párt és a Fővárosi Tanács között

Bármennyire kompromisszumképtelenként tartja számon az emlékezet Krassó Györgyöt és a Magyar Október Pártot, ennek ellentmond, hogy utcanév-változtatási akciójuk végül megegyezéssel zárult. A MOP már július 26-i ülésén a Nádor utca akció mellett további 26 történelmi utcanév visszaállításáról tárgyalt. Arról döntöttek, hogy levélben fordulnak az ügyben illetékes Fővárosi Tanácshoz. A levélről nem tudni, hogy egyáltalán megíródott-e, de politikai indíttatásból 1990 és 1992 között 24 utcanév megváltoztatására került sor.⁶⁷ Köztük van a Nádor utca, az Andrassy út, a Király utca, a Teréz körút, az Erzsébet körút, az Oktogon, a Nyugati tér és a Fővám tér is, mind olyan elnevezések, amik minden budapestinek természetesenek. Valamint az ebben a történetben is érintett Fiumei út, amely 1990-ig Mező Imre nevét viselte.

Július 27-én a MOP aktivistái az utcán terjesztették a Fővárosi Tanács elnökével közösen szerkesztett közleményüket,⁶⁸ ezt azért tartották szükségesnek, mert az aznapi sajtó azt megcsonkítva hozta le. Krassó György tiltakozott is az Országos Sajtószolgálatnál,⁶⁹ hogy az utcanév-változtatással összefüggő közleményüknek csak az „első fejezetét” közölték le, így az szerinte meghamisítja a valóságot. Az Országos Sajtószolgálattól nem helyreigazítást kért, hanem a közleményük teljes egészében történő megjelentetését, amire állítása szerint ígéretet is kapott.⁷⁰

A sajtóban megjelent szöveg mindössze arról számolt be, hogy a Magyar Október Párt az utcanév-visszaállítási kezdeményezését október 23-ig felfüggeszti, ugyanis a Fővárosi Tanács elnökével⁷¹ megegyezésre jutottak, hogy a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága az év október 23-ig megtárgyalja a javaslatukat, és döntést hoz az ügyben. A Magyar Október Párt kötelezettséget vállalt arra, hogy addig az időpontig felfüggeszti az utcatáblák átragasztásával, illetve átfestésével járó akcióját.

A MOP 1989. augusztus 18-án egy további közleményt⁷² jelentetett meg, amelyben a megegyezés utáni történésekkel kapcsolatos aggodalmainak adott hangot. Ugyanis augusztus 11-én a Budapest V. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága levelet küldött szét a szóban forgó utcában dolgozóknak, az ott lakó választópolgároknak és a kerület társadalmi szervezeteinek véleményük megtudakolására. A levél szerintük egyrészt a már amúgy is magas költségek növelésével jár, másrészt pedig befolyásolni igyekszik a címzetteket a Münnich Ferenc utcanév fenntartása melletti állásfoglalásra, sőt közli, hogy a hagyományos Nádor név nem is adható az utcának, mert Budapesten több ilyen nevű utca található. A MOP megítélése szerint az V. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának a levele ellentétes a július 27-én kötött megegyezésükkel. A MOP – jó szándékának kinyilvánításaként – tárgyalásokat indítványozott a Fővárosi, illetve V. kerületi Tanács illetékeseivel. A megbeszélések során az V. kerületi vb-titkár közölte velük, hogy a „József nádor” utcára tett javaslatokat is az eredeti „Nádor” név visszaállítására tett javaslatokként fogja kezelni. A MOP ugyanakkor felhívta az utca lakosainak és a kérdőív más címzettjeinek figyelmét, hogy természetesen jogukban áll az évszázados „Nádor utca” név⁷³ visszaállítását is javasolniuk.

Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1989. október 16-i ülésén⁷⁴ került napirendre az utcanév-változtatással is foglalkozó tanácsrendelet-tervezet. Megalkotásának szükségességét egyrészt a régi szabályozás „nehézkes alkalmazhatóságával”, másrészt „az elmúlt időszak” társadalmi változásaival indokolták. A Magyar Október Párt utcanév-változtatási akcióorozatára két helyen is kitérnek. Először amikor arról esik szó, hogy „*az utcanevek, a közterület-elnevezések a pártok, a politikai szervezetek érdeklődésének, különböző cselekvési indítékainak előterébe kerültek [...], időnként követelve a korábbi történelmi nevek visszaállítását,*”⁷⁵ másrészt amikor a személyekről való utcaátnevezést a legnagyobb érdeklődést kiváltó és legvitatottabb problémának nevezik. És a MOP-ra szabottnak tűnik a szabályozásba beépített megelőző szándék, hogy aki jogtalanul kihelyez vagy eltávolít utcanévtáblát, emléktáblát, szabálysértést követ el, és 3000 forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

A Münnich Ferenc utca nevének megváltoztatásával kapcsolatban a Magyar Demokrata Fórum részéről⁷⁶ érkezett az a javaslat, hogy Nagy Imre utcának nevezzék át. Ez része volt annak a javaslatsorozatnak, hogy Nagy Imréről utcát kellene elnevezni, de végül a szoborállítás mellett foglaltak állást. A Vértanúk terén 1996 óta áll Nagy Imre bronzszobra, az Országház felé fordulva.

Az ülésen a Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának Általános Igazgatási, Hatósági és Törvényességi Felügyeleti Főosztálya előterjesztette az 1989. október 3-i határozati javaslatát,⁷⁷ amely a Magyar Október Párttal való korábbi megegyezés valóra váltásával foglalkozott. Az indoklás kiemeli, hogy „*a nem szokásos módon*” kezdeményezett utcanév-visszaváltoztatás után a Fővárosi Tanács elnöke a párt képviselőivel folytatott tárgyaláson ígéretet tett arra, hogy az V. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának javaslatát, ha lesz, esetén a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1989. október 23-ig megtárgyalja és döntést hoz. Az V. kerületi Tanács a testületi döntés kialakítása előtt véleményfelmérést végzett az utca lakói, az ott működő intézmények, vállalatok dolgozói, a kerületi tanácsstagok és politikai szervezetek, pártok körében. A javaslatukat ezen dokumentum szerint eljuttatták a Magyar Október Párthoz és a Magyar Radikális Párthoz is, de választ nem kaptak. A megkeresettek közül 271-en nyilvánítottak véleményt az utca nevével kapcsolatban, és ebből 185-en az utcanév megváltoztatását kérték. Viszonylag magas véleménynyilvánítási arány mellett tehát a válaszadók kétharmada a változtatást támogatta.

Az utcanév és településnév megállapításának általános szabályait korábban a Minisztertanács Tanácsai Hivatala elnökének a 7/1976. (III. 15.) számú rendelkezése határozta meg. Ennek alkalmazásához a Budapest Főváros Tanácsa kiadta az 531/1976. számú irányelvet, amely a Magyar Október Párt akcióorozatának idején hatályos volt. 1989. augusztus 1-jén lépett hatályba a 71/1989. (VII. 4.) MT sz. rendelet a magyarországi földrajzi nevekről, mely a közterületek nevének megállapítását, megváltoztatását a Fővárosi Tanács hatáskörébe utalta, és a névváltoztatások előkészítésében a lakosság, valamint a társadalmi és szakmai szervek részvételét is kiszélesítette. A módosítás az időpontból következően – 1989. július 4. – nem állt összefüggésben Krassóék tiltakozásával.

A MOP kérésének teljesítését akadályozta a Fővárosi Tanács 7/1976. sz. rendeletének 6. §-a, amelynek értelmében meglévő budapesti utca nevével utcát elnevezni nem szabad. Ennek értelmében a Münnich Ferenc utca régi nevét, a Nádor utca nevet visszaállítani nem lehetett volna, ugyanis Budapesten már volt négy Nádor utca. Tekintettel azonban az ügyben beérkezett véleményekre, a Fővárosi Tanács az új rendeletét úgy alkotta meg, hogy a többes utcaelnevezések tilalma alól kivette a régi, történelmi utcaneveket. A Végrehajtó Bizottság a törvényi akadályok elhárulása után egyetértett azzal, hogy a Münnich Ferenc utca neve Nádor utcára változzon 1990. március 1-i hatállyal. Az időpontot, gyakorlati oknál fogva, a népszámlálás utánra tették. A főváros és az V. kerület illetékesei az utcanevek újraszabályozásával maximálisan támogatták a Magyar Október Párt utcanév-változtatási törekvéseinek megvalósulását.

Az utcanév-változtatási akció a sajtó tükrében

A Magyar Nemzet, a Magyar Hírlap és a Mai Nap volt az a három napilap, amely figyelemmel

kísérte az utcanév-változtatási akciósorozatot. A *Magyar Nemzet*, a Hazafias Népfrent lapja, 1989-ben LII. évfolyamát számlálta. A Magyar Október Párt utcanév-változtatást bejelentő közleménye az Országos Sajtószolgálat útján jutott el a *Magyar Nemzet*hez. Talán azért mutattak érdeklődést, mert korábban már tudósítottak a párt megalakulásáról, elég kritikus hangon, ami ellen később a párt a lap hasábjain tiltakozott is. 1989. július 14-én a *Napi krónika* rovatban a BRFK a Magyar Október Párt előző napi közleményére azzal reagált, hogy a szervezők a gyülekezési jogról szóló törvény rendelkezései ellenére a demonstrációjukat nem jelentették be.⁷⁸ A rendőrség gyors válasza nem jött jól a pártnak, eleve konfliktusos helyzetből indították akciójukat, bár az sem kizárt, hogy nem olvasták időben.

A MOP képviselőtestületének nevében kiadott 1989. július 19-i közlemény⁷⁹ mind elvi, mind gyakorlati szempontból megmagyarázta, hogy miért folytatják a kezdeményezésüket. Megengedhetetlennek tartották, hogy idegen érdekeket képviselő és a forradalom utáni megtorlást irányító politikusok nevét hirdessék az utcátáblák, és azt is, hogy a már másodszer kihelyezett Nádor utca felirataikat a BRFK még aznap este, vagyis 17-én, lekapartatta a Közterületfenntartó Vállalat dolgozóival. Már július 20-án a BRFK tájékoztatást⁸⁰ adott arról, hogy a demonstráció szervezői közül három személy ellen szabálysértési eljárást kezdeményezett a gyülekezési jogról szóló törvény megsértése és szándékos rongálás miatt. Vagyis az érintettek először a sajtóból értesültek arról, hogy mire számíthatnak.

1989. augusztus 1-jén „Joghézag vagy törvénytértés” címen⁸¹ hosszabb cikk látott napvilágot a *Magyar Nemzet*ben. Az újságíró, aki jelen volt a szabálysértési eljárás, értékes részletekkel szolgált. Egyrészt, hogy az egyik vádlott, a Magyar Radikális Párt mindössze 22 éves vezetője nem jelent meg. A megfélemlítési, leválasztási taktika működött. Másrészt, hogy az érvelésüket, hogy a kulturális rendezvény nem tartozik a gyülekezési törvény hatálya alá, az V. kerületi Rendőrkapitányság mint elsőfokú hatóság nem fogadta el, és a gyülekezési joggal való visszaélést megállapította. A kapitányság vezetője úgy nyilatkozott, hogy azért csak figyelmeztetéssel zárult az ügy, mert egyrészt az első szabálysértési eset volt a törvény bevezetése óta, másrészt mert az akció szervezői és a tanács között tárgyalások folytak a jogszerű megoldás érdekében. A szándékos rongálással, amiről a rendőrség sajtóközleményében szintén szó esett, azért nem foglalkoztak a tárgyaláson, mert időközben megegyezés született a Magyar Október Párt és a Fővárosi Tanács között. A bejelentett fellebbezés után másodfokú hatóságként a Budapesti Rendőrfőkapitányság igazgatásrendészete kellett volna eljárjon. Nincs információ arról, hogy erre sor került volna. A *Magyar Nemzet*ben pár nappal később megjelent egy hosszú Krassó-interjú Bill Lomaxszal, az 1956-os forradalom brit kutatójával, akinek korábban ő fordította magyarra a könyvét. Ez a tény arra utal, hogy Krassó és a *Magyar Nemzet* között nem lehetett a legrosszabb a viszony.

A *Magyar Hírlap* a Minisztertanács lapja volt 1968 óta, de bármennyire is zajlott a modellváltás, nem lehetett az utcaátnevezés kapcsán a lelkesedésükre számítani. 1989. július 15-én⁸² megjelentették a Baloldali Ifjúsági Társulás⁸³ felhívását, mely a kegyeletnek, az ember iránti tiszteletnek és a toleranciának a hiányával vádolta a Magyar Radikális Pártot és a Magyar Október Pártot. Ezenkívül felkértek minden felelősen gondolkodó magyar állampolgárt, határolja el magát az ilyen típusú politikai demonstrációktól és szervezetektől. Ugyanabban a számban az MTI és az Országos Sajtószolgálat közleménye az előzetes bejelentés elmulasztása miatt szabálytalannak nevezte a demonstrációt.

A MOP az Országos Sajtószolgálaton keresztül juttatta el közleményeit a nyilvánossághoz. A július 14-i és 19-i akciókra a *Magyar Nemzet*ben, a 17-i akcióra a *Magyar Hírlap*ban jelent meg a felhívásuk. A tömegtájékoztatásban megjelent rendőrségi közlemény ellen a MOP tiltakozott,⁸⁴ hangsúlyozták, hogy kulturális célú kezdeményezésükre nem vonatkozik a bejelentési kötelezettség. Tiltakoztak az ellen is, hogy a kihelyezett utcanévtábláikat az állítólagos hatóságok eltávolították. Július 18-án⁸⁵ egy fotó jelent meg az utcanévvél elégedetlenkedő emberekről.

Július 20-án⁸⁶ viszont nemcsak a rendőrség tájékoztatása látott napvilágot a szabálysértési eljárás kezdeményezéséről, hanem a Fővárosi Tanács végrehajtó bizottsági titkár kérése is, hogy a két párt éljen a frissen bevezetett jogszabályi előírások biztosította kezdeményező joggal. Július 24-én⁸⁷ a szokatlan, lényegre törő utcanévháborúról Krassó Györgyöt kérdezték,

aki elmondta, hogy a képviselőtestület úgy döntött, minden este megismétlik akciójukat, és követelik az egyetlen köztéri ávós szobor eltüntetését is, ezzel mintegy magukra vállalva a szoborfeliratot. Felajánlották a Fővárosi Tanácsnak, hogy ha a testület a legrövidebb időn belül napirendre tűzi az utcanév-változtatás kérdését, akkor beszüntetik az akcióikat. A *Magyar Hírlap* egyengette a MOP és a Fővárosi Tanács közötti közeledést.

Augusztus 1-jén a szabálysértési ügyben kiszabott figyelmeztetésről számoltak be, augusztus 9-én⁸⁸ pedig a Fővárosi Tanács igazgatási főosztályának vezetője nyilatkozott az újságnak a június végén az *Esti Hírlapban* nyilvánosságra hozott jogszabálytervezetről, mely a kerületeknek nagyobb önállóságot, a lakóknak véleménynyilvánítási jogot és minden magyar állampolgárnak javaslattevési jogot biztosít.

A rendszerváltás korában indult politikailag független napilap, a *Mai Nap*⁸⁹ többször beszámolt Krassó és pártja utcaátkereszteléséről. 1989. július 14-én a címlapra került karikatúra a Konszenzus utca keresését figurázta ki, majd tíz nappal később a „Tart a táblacsata. Közlemény és érvek”⁹⁰ címen megjelent a MOP közleménye, és Krassó nyilatkozott is, hogy kimásznának az ügyből, de nem úgy, hogy feladják. Szeretnének a nyomor, a romló életszínvonal és az emberek feje felett folyó politikai egyezkedésre koncentrálni. 1989. augusztus 1-én jelent meg a szabálysértési eljárásról a „Ne ingereljük az alvó oroszlánt. Szóbeli figyelmeztetést kaptak Krassóék”⁹¹ című írás. Az újságíró Hollauer Tibor jelen volt a tárgyaláson, és szakértői interjút is készített. Értékes információkat tartalmaz a cikk, két ténybeli tévedés mellett. Egyrészt nem csak a Magyar Október Párt tagjairól szólt a történet, mert Rózsa Mihály a Magyar Radikális Párt vezetője volt, aki nem jelent meg, ez zavarhatta össze. Másrészt az állítása, hogy az indoklás szerint a Münnich Ferenc-utcanévtáblák harmadik leragasztásakor megsértették a gyülekezési jog előírásait, mert azt előzetesen nem jelentették be, sem elég pontos; a harmadik nap csak elmérgesedett a konfliktus. Megtudhatjuk viszont, egyrészt, hogy dr. Bodrogi József járt el a szabálysértési ügyben, másrészt rekonstruálható belőle Krassó leleményessége is. Krassó *„arra hivatkozott, hogy ha valóban megsértették volna a gyülekezési jogot, azt már az első alkalommal számon kellett volna kérni tőlük. Akkor azonban a jelenlévő dr. Pongor Sándor rendőralezredes, a BRFK osztályvezetője – dr. Krassó György állítása szerint – azt mondta: »Maguk felragasztják, mi letépjük. Maguk holnap újra felragasztják, mi megint letépjük.« Dr. Krassó György szerint ennek következtében dr. Pongor Sándor felbújtójuk és tettetársuk lett, s ezért őt is felelősségre kell vonni.”*⁹²

A megkérdezett szakértő⁹³ szerint *„veszélyes játék ingerelni az alvó – vagy legalábbis most elbizonytalanodni látszó – oroszlánt”. Krassó „következtetése szellemes és logikailag elegáns, de jogi következményeket várni nevetséges lenne. A »sértett« helyzetében lenni ma politikailag előnyös, számítottak arra, hogy a rendőrségi intézkedésnek ellenállva azoknak, kényszerítő eszközöket kell alkalmazniuk, s ez a gumibottól a löfegyver használatáig terjedhet. A rendőrök nem intézkedtek és támadhatóvá váltak. Krassóék fordulhatnak feljelentéssel a Fővárosi Főügyészséghez vagy a budapesti rendőrfőkapitányhoz, amivel azt érhetik el, hogy a rendőrök más esetekben is feladják a toleranciát.”*⁹⁴ 1989. augusztus 17-én⁹⁵ a *Mai Nap* arról számolt be, hogy a MOP az V. Kerületi Tanácstól új kérdőíveket kért, mert szerintük a kiértékelések az utcanév-változtatás ellen hangolják az érintetteket.

A sajtó hátrányosan mutatta be a Magyar Október Párt szándékait, talán túlzás az általuk használt hecckampány kifejezés, de a hatalmi taktika, hogy a jogi probléma felülírja a tényleges politikai tartalmat, messzemenően bevált. A Kádár-korszakban alkalmazott módszer tehát folytatódott. Krassó tudatosan politikai síkra terelte az ellene indított bírósági ügyeket, és az 1957-es perén kívül mindig felmentették. A rendszerváltás idején zajló szabálysértési eljárás éppen az enyhe, de elmarasztaló ítélet miatt nagy veszteség volt számára.

Epilógus

Az akcionizmusnak két jelentése van. Az első jelentése kísérlet az emberi tudat vagy a társadalmi állapotok megváltoztatására művészi, forradalmi akciók révén. A második jelentése túlradó tettvágy. A Magyar Október Párt utcanév-változtatási akciójára mind a két jelentés illik. Megpróbálták a több mint negyven év diktatúra alatt beidegződött félelmek, politika iránti közömbösség és téves azonosulás problémáira rámutatni. A félelmek a leginkább érthetők, a

MOP más utat választott. A párt nem tudott nagy tömegeket mozgósítani, a legmagasabb részvételi arány 100 fő körüli volt.

A Münnich Ferenc utca átnevezése Nádor utcává tulajdonképpen három szakaszra osztható. Az első szakasz 1989. július 14-i, 17-i és 19-i eseményeket foglalta magába, látványos, létra tetejéről végrehajtott táblacserével és rövid beszédekkel a végén. Július 19-én következett be a politikai fordulat, a csúcspont, a demonstrálók száma, a beszédek száma, a végrehajtási mód radikalitása és a rendőrség reakciója szempontjából egyaránt. A rendőrség helyszíni felszólítása után a cselekményük folytatásával átcsúsztak az „illegálisba”. Krassó a maga laza módján addig még törekedett a törvényesség keretén belül mozogni. Ez a lazaság azt jelentette, hogy nem foglalkoztak a törvényi előírásokkal, tiltakozásuk bejelentésével, nem kérvényezték az utcaátnevezést, megpróbálva mellőzni a hosszadalmas bürokratikus köröket, de igyekeztek megfelelni a számukra szimpatikus külsőségekben, mint a régi tábla piros színnel való átragasztása és alá az új utcanévtábla elhelyezése. A piros szín antikommunizmusuk kifejezésével is egybeesett. Nem titokban tevékenykedtek, hanem nyíltan, ezáltal némi ismertségre is szert tette. Lényegében megengedték maguknak a karakán fellépést az utca népe nevében. Céljuk elérése érdekében határozottságuk nagy találékonysággal párosult. A sajtóban a MOP-közleményekre a BRFK ellenlépés-típusú reakciói a jellemzők ebben az időszakban.

A második szakasz a július 22–27. közötti időszakra tehető, amikor már megkapták az idézéseket a szabálysértési eljárásra, ami egyrészt védekezésre, másrészt pedig támadásra sarkallta őket. A védekezést a Münnich Ferenc utca épületeinek falára festett Nádor utca-feliratok, különféle típusú plakátok felragasztása és járókelők közötti terjesztése képezte. Támadásuk része „A haza árulója!” felirat felfestése a Münnich Ferenc utca – Zrínyi utca sarki szobornál. Erre az időszakra a sajtón keresztüli üzengetés és a MOP elleni részleges sajtócenzúra a jellemző.

A harmadik szakasz már nem az utcán zajlott, a szabálysértési tárgyalás és a Fővárosi Tanáccsal való együttműködés tartozik ide. A szabálysértési eljárás során hozott ítélet a megegyezésre hivatkozva nem foglalkozott az utcanévtáblák megrongálásának ügyével, ami büntetőeljárásba is torkollhatott volna. A Fővárosi Tanács akkori elnöke, dr. Bielek József, megegyezett⁹⁶ Krassó Györggyel a Nádor utca nevének visszaadásáról, és kollégái segítségével ahhoz maximálisan tartotta magát. Az új utcanév-szabályozás úgy került kialakításra, hogy lehetővé tegye a Nádor utca nevének visszaállítását.

Nagy különbség volt tehát a helyi hatalmi szervek demokratikus működése és a rendőrség akcióhoz való viszonyulása között, amely nem volt független a BM III/III-as Csoportfőnökség utasításaitól. A politikai rendőrség a rendszerváltás alatt két fontos összetevő miatt tudott működni, egyrészt mert a BM III/III-as Csoportfőnökség változatlan formában létezett, másrészt mert az utcán szolgálatot teljesítő rendőrök feladatukat nem igazán tudták értelmezni, Krassóék szerint még mindig az ÁVH-s katonával azonosították magukat. A téves azonosulás komplex probléma. Voltak skizofrén helyzetekben információkkal szolgáló MOP-közeli személyek, munkájukat végző belügyesek, rendőrök és közterület-fenntartók, újságírók, akik a szimbolikus jelentőségű ügy idejét nem látták elérkezettnek. Ebből a történetből úgy tűnik, hogy a BRFK-n belül is csak középszinten érzékelték a politikai elmozdulást.

Az utcanév-változtatási akció fogadtatása fontos kérdés. Utólag nehéz megmondani, hogy a MOP akciójával a lakosság hallgatólagosan milyen arányban szimpatizált. 1989. július 21-én viszont az Országos Sajtószolgálat közvetlen telefonján keresztül egy, magát megnevezni nem kívánó személy azt kérte, hogy hozzák nyilvánosságra, hogy megalakult egy politikai pártoktól és mindenféle szervezettől, rendőrségtől is, független önvédelmi csoport, melynek célja, hogy a lakosság védelme érdekében megbüntesse mindazokat, akik olyan akciókat, megmozdulásokat szerveznek, amelyekkel szemben a rendfenntartó szervek tehetetlenek. Szerintük a rendőrség keze meg van kötve az ilyen akciók kapcsán, és példaként említette a „Münnich Ferenc utcai utcanévtábla-átírási akciót”. A „bostoni mintára”, valószínűleg Budapesten létrejött csoport keleti harcművészeteket gyakorló fiatalokból állt, a betelefonáló hozzátette, hogy használni fognak kézi harcfegyvereket is, nunchakut és egyéb dolgokat, hogy a kiszemelt személyek ellen elkövetett akcióikat bejelentés nélkül, rajtütésszerűen fogják

véghezvinni és azt is megjegyezte, hogy akcióik végrehajtása során vigyázni fognak arra, hogy a sértett személy ne szenvedjen nyolc napon túl gyógyuló sérüléseket,⁹⁷ vagyis ügyelnek arra, hogy ne legyenek felelősségre vonhatók.

Krassóék utcanév-változtatási akcióin nem történt fizikai bántalmazás vagy olyan incidens, amely arra utalt volna, hogy a betelefonáló által említett csoport konkrét lépéseket tett volna. Viszont a Münnich Ferenc u. 23. számú ház oldalán a Magyar Október Párt feliratú sárga színű festékekkel ismeretlen személyek horogkeresztet festettek.⁹⁸ A BRFK által elrendelt figyelőszolgálat esetleges megerősítésére a rendelkezésre álló dokumentumokból nem lehet következtetni.

A MOP-ról készült jelentések azt sugallják, hogy a politika iránti érdeklődés a lakosság körében folyamatosan csökkent Nagy Imre újratemetése után. Hiányzott az emberekből a meggyőződés, hogy a politikai folyamatokra befolyással lehetnek. Krassó és pártja a politikai passzivitásból akarta felrázni őket, a politikai kultúra alakítására akart ösztönözni, de csak egy szűk körben, főleg az ő személyét csodálók körében volt sikeres, de még közöttük is a lemorzsolódás, elfásulás, reményvesztés volt tapasztalható.

Krassó egész életét a kommunista diktatúra megbuktatására, a politikai változások előmozdítására tette fel, meg volt győződve, hogy az emberi életben a politika elsődleges szerepet játszik. Arról is meg volt győződve, hogy a magyar politikai elit az átalakulást az emberek bevonása nélkül viszi véghez, fel akarta rázni a tömegeket, széles társadalmi részvételre akart buzdítani. Az 1956-os forradalom vívmánya és pozitívuma szerinte éppen a legkülönbözőbb rétegek szerepvállalása volt. Az akciósorozatra jellemző túlaradó tettvágy a forradalmat idézte. Az utcanév-változtatás nyilván nem válthat ki forradalmat, de egyfajta igazságot szolgáltatott 1956-nak, amit Münnich Ferenc és Kádár János elárult, majd megtorolt. Külpolitikai szempontból különösen fontos esemény volt George Bush amerikai elnök magyarországi látogatása, ami 1989. július 11–13. között zajlott.

A MOP szimbolikus cselekvését az egykori kommunista hatalom birtokosainak ténylegesen elkövetett, életüket kioltó és megnyomorító tettei váltották ki. A mondanivaló viszont nem keltett igazán komoly visszhangot.

---

¹ Az Inconnu művészeti csoport a 80-as években Krassóhoz közel álló tagjai: Bokros Péter, Molnár Tamás, Pálinkás Szűcs Róbert, Philipp Tibor.

² *Hírmondó*, 1983.

³ Krassó anyjának a halála után Philipp Tibor kapta meg a lakást, aki Krassó barátja és második feleségének az öccse, valamint az Inconnu művészcsoport tagja volt.

⁴ Kiemelés – K. G. Münnich Hruscsovval való barátsága ismert volt, de 1956 novemberében Hruscsov mégis Kádár János mellett döntött. Münnich Kádár után és Kádár előtt, 1958. január 28. és 1961. szeptember 13-a között volt miniszterelnök. A szórólap több helyen pontatlan Münnich életrajzát illetően.

⁵ ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié, 69. *Világ*, 1989. július. 27.

⁶ Berényi Etelka (1921–2001), Münnich Ferenc második felesége.

⁷ ÁBTL 2.7.1. III/III-126-126/1. 1989. június 30.

⁸ 1990. január 5-én Kis János és Kenedi János ellenzéki politikusok a parlamentben a miniszterelnök Németh Miklóson számon kérték, hogy az állambiztonsági szolgálat változatlan formában működik. Majd nemzetközi sajtótájékoztatót tartottak a témában, hogy nyomást gyakoroljanak a korábbi gyakorlat megszüntetése érdekében.

⁹ Krassóról és pártjáról az 1989. június 30. és október 27. közötti periódusban 97 lap terjedelmű napi operatív jelentés (ÁBTL 2.7.1. III/III és BRFK) gyűlt össze, de ezek nem csak az utcanév-változtatásra vonatkoznak. Köszönet referensemnek, Orbán Baláznak, hogy ezeket összeválogatta és rendelkezésemre bocsátotta.

¹⁰ ÁBTL BRFK ÁB 1.12.2-391-II-50-1989. VII.14-VIII.01. 9.d. 4. dosszié.

¹¹ ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié, Feljegyzés, 8. Részlet az 1989. július 19-i jelentésből: „Az eseményeket a BM III/2. Osztály (Operatív Osztály) beosztottjai videó technikával rögzítették. Az elhangzott beszédekről hangfelvételt készítettünk.”

¹² 1989. július 17., 18., 20., 21., 24., 25., 27. és 28-án.

¹³ A BM III/III vezetője akkor Horváth József rendőrvezérőrnagy volt.

¹⁴ Konczer István rendőrvezérőrnagy állt a BRFK élén 1985. március 8. és 1989. november 1. között.

¹⁵ Dr. Stefán Géza rendőrezredes, a BRFK állambiztonsági helyettese.

- ¹⁶ A Budapesti Rendőrőrkapitányság, mint állambiztonsági szerv változatlanul a BM III/III-as Csoportfőnökség, vagyis a belsőreakció-elhárítás alá tartozott. Tabajdi–Ungváry, 2008: 88.
- ¹⁷ ÁBTL 3.1.5. O-19619/9. Kivonat az 1983. november 29-i Napi Operatív Információs Jelentésből, 44.
- ¹⁸ ÁBTL 2.7.1. III/III-135-135/2. 1989. július 13.
- ¹⁹ ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié. Jelentés, 2–4.
- ²⁰ ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié, 69.; *Világ*, 1989. július 27.
- ²¹ Rózsa Mihály László (1967. aug. 10.) a Magyar Radikális Párt elnöke volt. 1989. július 14-én 17 óra körül a Keleti pályaudvarnál többedmagával igazoltatták. ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié. Igazoltatásról készült rendőri feljegyzés.
- ²² Az 1989-ben létrehozott Magyar Radikális Pártról van szó, amely közel állt a Magyar Október Párthoz.
- ²³ A Vox Humana Kör az *Égtájak között* címen kiadott szamizdat folyóirathoz kapcsolódott.
- ²⁴ ÁBTL 2.7.1. III/III-134-134/2. 1989. július 12.
- ²⁵ Uo. III/III-135-135/1. 1989. július 13.
- ²⁶ Uo. 1989. július 13.
- ²⁷ Buda Géza személyes közlése.
- ²⁸ ÁBTL 2.7.1. III/III-135-135/2. 1989. július 13.
- ²⁹ Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület híres budapesti kávéháza a Blaha Lujza térnél volt.
- ³⁰ ÁBTL 2.7.1. III/IV-136. és BRFK-121., 136-1. 1989. július 14.
- ³¹ A Magyar Radikális Párt Felhívása! ÁBTL 1.12.2. 9. d. 4. dosszié, 59.
- ³² ÁBTL 1.12.2. 9. d. 4. dosszié, Jelentés, 4.
- ³³ Uo. Jelentések, 2–4. és 5–6. Feljegyzés, 7–8.
- ³⁴ Valószínűleg Filó Sarolta volt.
- ³⁵ A Kerepesi temetőt akkor Mező Imre úti temetőnek nevezték, de még az állambiztonsági dossziékban sem használták az elnevezést.
- ³⁶ ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié, Jelentés, 2–4.
- ³⁷ ÁBTL 2.7.1. BRFK-122-137/1. 1989. július 17.
- ³⁸ ÁBTL 2.7.1. BRFK-122-137/1. 1989. július 17. „A MOP f. hó 17-én délután KRASSÓ GYÖRGY vezetésével megismételte a Münnich Ferenc utca nevének megváltoztatására irányuló akcióját. A demonstráción mintegy 60-70 fő vett részt, az eseményt a tömegkommunikációs eszközök képviselői is figyelemmel kísérték. A résztvevők ismét elhelyezték a Nádor utca feliratú táblákat, majd Krassó beszélt a jelenlévőkhöz.”
- ³⁹ ÁBTL 2.7.1. III/III-138-138/1. 1989. július 18. „A beszéd végén »ruszlik Haza« ütemes kiabálás volt, taps kíséretében. A megmozduláson rendőri intézkedés nem történt. A járókelők közül többen nemtetszésüknek adtak hangot, és vitába szálltak a rendezőkkel. Az információ ellenőrzött. Megjegyzés: A Közterületfenntartó Vállalat dolgozói visszaállították az utcatáblákat eredeti állapotukba.”
- ⁴⁰ ÁBTL 2.7.1. III/III-140-140/1. 1989. július 20. Krassó sikeresnek minősítette az addigi utcaátkeresztelési akciójukat, és kijelentette, hogy szimbolikus jelentőségűvé vált, ezért mindenképp be kell fejezni oly módon, hogy a táblákat teljesen tönkretessék. Ezt követően került sor július 19-én 17–18 óra között a MOP szervezésében – immár harmadszor – a Münnich Ferenc utca átkeresztelésére Nádor utcává.
- ⁴¹ ÁBTL 1.12. 2. 9.d. 4. dosszié, BRFK III/III-D. Alosztály, Feljegyzés, 1989. július 19., 7.
- ⁴² Uo. Szórolap, 64.
- ⁴³ Uo. Szórolap, 56. A MOP 1989. július 18-i felhívása.
- ⁴⁴ Uo. Szórolap, 66.
- ⁴⁵ Uo. Szórolap, 68.
- ⁴⁶ ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié, Jelentés, 1989. július 24., 9.
- ⁴⁷ A „Ki kell és ki nem kell a kommunistáknak?” és az „Eljárás indult a táblacsere akció szervezői ellen” című plakátokat.
- ⁴⁸ ÁBTL 2.7.1. BRFK-126-142/8. 1989. július 24.
- ⁴⁹ ÁBTL 2.7.1. III/III-143-143/1., BRFK-127-143/1. 1989. július 25.
- ⁵⁰ ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié, Jelentés, 10.
- ⁵¹ ÁBTL 2.7.1. BRFK-129-145/1., III/III-145-145/1. 1989. július 27.
- ⁵² Az 1989. július 28-i napi operatív jelentés számol be róla, ennek ellenére a MOP ülését 26-ra datálom. Egyrészt, mert a 28-i jelentés a közelmúlt szót használja rá vonatkozóan, másrészt, mert a MOP tagjainak utcai tartózkodása alapján más napok kizárhatók.
- ⁵³ ÁBTL 2.7.1. III/III-146-146/3. 1989. július 28.
- ⁵⁴ ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié, Jelentés, 11.
- ⁵⁵ ÁBTL 2.7.1. BRFK-126-142/8., 1989. július 24.
- ⁵⁶ „A BRFK. Központi Ügyelete a történések miatt konzultációt folytatott az ÁB szerv telefoniügyeletesével [...] rendőrhadnagy elvtárssal, aki kérte, hogy a szobornál lévő feliratot a kialakult gyakorlatnak megfelelően biztosítsák, majd fotózzák le.” ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié. 9. Ezt a fotót Müller Rolf megtalálta a kutatásai során. Müller, 2010.
- ⁵⁷ ÁBTL 2.7.1. III/III-143-143/1., BRFK-127-143/1. 1989. július 25.
- ⁵⁸ Uo. BRFK-128-144/1., NOIJ, 1989.07.26.
- ⁵⁹ Uo. BRFK-129-145/1., III/III-145-145/1. 1989. július 27.

- ⁶⁰ Dienes Erzsébet 52 éves pénzügyi előadó.
- ⁶¹ ÁBTL 2.7.1. BRFK-130-146/2. 1989. július 28.
- ⁶² *Magyar Október Párt Tájékoztatószolgálat*, 1989.
- ⁶³ *Világ*, 1989. ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié, 69.
- ⁶⁴ ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié. BRFK V. Kerületi Rendőrkapitányságának a jelentése, 17–20.
- ⁶⁵ Uo. 15.
- ⁶⁶ Az 1989. évi III. törvény a gyülekezési jogról, <https://net.jogtar.hu/gyulekezési-tv>.
- ⁶⁷ T. Somogyi, 1989.
- ⁶⁸ ÁBTL 2.7.1. BRFK-130-146/2. 1989. július 28.
- ⁶⁹ Az Országos Sajtószolgálat 1989. március 11-én kezdte meg a működését. Krassó annak függetlenségét megkérdőjelezte, ugyanis pártjával szemben cenzúrát tapasztalt.
- ⁷⁰ ÁBTL 2.7.1. III/III-164-164/3. 1989. augusztus 23.
- ⁷¹ Dr. Bielek József (1933–2008) 1989–90-ben volt a Fővárosi Tanács elnöke.
- ⁷² ÁBTL 2.7.1. III/III-164/3-a. 1989. augusztus 23.
- ⁷³ A Nádor utca 1858-ban kapta a nevét, 1911-ben átmenetileg a Falk Miksa nevet viselte.
- ⁷⁴ Budapest Főváros Tanácsának jegyzőkönyvei 1950-1990
https://library.hungaricana.hu/hu/.../leveltari_iratok_bpftjkv/.
- ⁷⁵ BFL XXIII.102.a.1. Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyve, 1989. október 16., 3.
- ⁷⁶ Egészen pontosan az MDF lengyeltóti szervezetének elnöke, dr. Timaffy Miklós javaslata volt.
- ⁷⁷ BFL XXIII.102.a.1. Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyve, 1989. október 16., 33–34.
- ⁷⁸ *Magyar Nemzet*, 1989. július 14., 10.
- ⁷⁹ *Magyar Nemzet*, 1989. július 19., 6.
- ⁸⁰ *Magyar Nemzet*, 1989. július 20.
- ⁸¹ *Magyar Nemzet*, 1989. augusztus 1., 3. (Az újságíró kisballa-ként írt alá.)
- ⁸² *Magyar Hírlap*, 1989. július 15., 7.
- ⁸³ A Baloldali Ifjúsági Társulás 1994-ben az MSZP listáján 22 képviselőt juttatott a parlamentbe. A lényegében a KISZ utódjaként létrejött szervezet alapítója és budapesti elnöke Kiss Péter (1959–2014) volt, aki az MSZP alenőke és többször miniszter is volt.
- ⁸⁴ *Magyar Hírlap*, 1989. július 17., 7.
- ⁸⁵ *Magyar Hírlap*, 1989. július 18., 7.
- ⁸⁶ *Magyar Hírlap*, 1989. július 20., 7.
- ⁸⁷ *Magyar Hírlap*, 1989. július 24., 6.
- ⁸⁸ *Magyar Hírlap*, 1989. augusztus 9., 4.
- ⁸⁹ *A Mai Nap Független Képes Hírlap* 1989 és 2005 között megjelenő napilap volt.
- ⁹⁰ *Mai Nap*, 1989. június 24., 3.
- ⁹¹ *Mai Nap*, 1989. augusztus 1., 3.
- ⁹² Uo.
- ⁹³ Dr. Kabódi Csaba, az ELTE adjunktusa volt a megkérdőjelezett szakértő.
- ⁹⁴ *Mai Nap*, 1989. augusztus 1., 3.
- ⁹⁵ *Mai Nap*, 1989. augusztus 17., 3.
- ⁹⁶ 1989. július 27-én.
- ⁹⁷ ÁBTL 2.7.1. 1989. július 24.
- ⁹⁸ ÁBTL 1.12.2. 9.d. 4. dosszié, Jelentés, 22.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.12.2. Budapesti Rendőrfőkapitányság állambiztonsági szerveinek iratai

BRFK ÁB 391-II-50-1989. VII.14-VIII.01. 9.d. 4. dosszié(Tüntetések, demonstrációk, megmozdulások, Magyar Október Párt, Münnich Ferenc utca névváltoztatása Nádor utcává)

2.7.1. Napi Operatív Információs Jelentések (NOIJ)

3.1.5. Operatív dossziék

O-19619/9. „Lidi” (Krassó György)

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

XXIII.102.a.1.

Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyve, 1989. október 16. 1–36. Budapest Főváros Tanácsának jegyzőkönyvei 1950–1990
https://library.hungaricana.hu/hu/.../leveltari_iratok_bp_ftjkv/
(utolsó letöltés: 2017. augusztus 28.)

Nyomtatásban megjelent források

1989. évi III. törvény a gyülekezési jogról, <https://net.jogtar.hu/gyulekezesi-tv>
(utolsó letöltés: 2017. január 28.)

Sajtó

Hírmondó, 1983

Hírmondó, Krassó György: *Emlékezés halottakra*, 2. sz., december.

Magyar Hírlap (budapesti kiadás), 1989

A Baloldali Ifjúsági Társulat felhívása. Szabálytalan demonstráció, július 15.

Az Országos Sajtószolgálat jelenti. A Magyar Október Párt Közleménye, július 17.

Tegnap megint táblát cseréltek a Magyar Október Párt (utcanévvel elégedetlen) képviselői. Münnich Nádor lett – de meddig?..., Fotó és felirat, július 18.

Demonstráció a Münnich Ferenc utcában, A BRFK tájékoztatása, július 20.

Szabálysértési eljárás a MOP aktivistái ellen. Nádor lesz-e Münnich?, július 24.
(szerző: –stb–, máshol Stéphan Balázs)

Stéphan Balázs: Huszonheteikként bejegyezve. Az utca pártja?, július 28.

Figyelmeztetés. Az V. kerületi rendőrkapitányság szabálysértési eljárást indított, augusztus 1.

Megvizsgálják ki a díszpolgár. Új rendelkezések várhatók az utcanevekről, augusztus 9.

Magyar Nemzet, 1989

Október Párt alakult, Vélemények, ellenvélemények – hírek rovat, július 1.

A BRFK Közleménye, július 14.

MOP közlemény, Vélemények, ellenvélemények – hírek rovat, július 19.

BRFK közlemény, július 20.

Tiltakozik az új párt, a MOP képviselő testületének tiltakozása az Október Párt alakult című cikkre, július 25.

Joghézag vagy törvénysértés? Figyelmeztetést kaptak az utcatáblák átfestői, augusztus 1.

MOP közlemény, 1989

MOP közlemény, augusztus 18.

MOP Tájékoztatószolgálat, 1989

Magyar Október Párt Tájékoztatószolgálat

Rejtélyek egy szobor körül, I. évfolyam 3. sz., szeptember 23.

Mai Nap Független Képes Hírlap, 1989

Fotó az emigrációból hazaérkező emigránsokról, július. 14.

Konszenzus utca keresése, június 24. (szerző feltüntetése nélkül).

Hollauer Tibor: Ne ingereljük az alvó oroszlánt. Szóbeli figyelmeztetést kaptak Krassóék, augusztus 1.

Nem lehet Nádor utca, augusztus 17. (szerző feltüntetése nélkül).

Világ, 1989

Bihari Tamás: Münnich kontra Nádor. Kulturális rendezvény?, július. 27.

Internetes oktatási anyagok és cikkek

Müller, 2010

Müller Rolf: Emlékhelytelenítés. *Betekintő*, 4. sz.

www.betekinto.hu/2010_4_mueller

(utolsó letöltés: 2017. augusztus 28.)

T. Somogyi, 1989

T. Somogyi Magda: *Utcanévváltoztatások 1989 után. Politikai indíttatású utcanévváltoztatások Budapesten 1989 után,*

mnytud.arts.unideb.hu/nevtan/informaciok/pisa/tsm-m.pdf

(utolsó letöltés: 2017. augusztus 28.)

Hivatkozott szakirodalom

Modor, 2006

Modor Ádám: *Célkeresztben Krassó*. Budapest, Kairosz.

Tabajdi–Ungváry, 2008

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A*

Családi örökség

Az elkövetkező esszében a családi örökség mint a generációk között átörökíthető non-financiális érték vizsgálatára teszek kísérletet. A fogalmi kitérő után arra próbálok választ adni, miért élnek reneszánszukat a családtörténeti kutatások? Kitérek arra, hogy egy ilyen kutatás milyen problémákba ütközhet, s egyáltalán milyen módszerekkel és eszközökkel valósítható meg. Összegzés gyanánt pedig azt emelem ki, hogy mit is érhetünk el általa.

Elsőként azonban a családi örökség fogalmát érdemes körüljárni, mivel ez alatt több dolog is érthető: a szó hallatán az emberek többsége egy bizonyos összegre vagy pénzben kifejezhető értékkel bíró vagyontárgyak összességére asszociál. Ezenkívül azonban egy komplikált szellemi, kulturális, mentalitásbeli letétemény is, amely gyakran bővelkedik ellentmondásokban.

A hereditás kérdéskörének boncolgatása előtt azonban érdemes egy rövid kitekintést tenni, hogy mit is jelent a család mint eszme. Szociológiai értelemben a család a legkisebb társas egység, a néprajz meghatározása szerint pedig egy olyan munkaközösség, amely nem szorítkozik vérségi alapokra. Jogtörténeti szempontokat szem előtt tartva jellemzően a törvényességi perspektíva az érvényesítendő. A genealógia látócsövén át tekintve pedig a leszármazás felderítése a cél.¹

Úgy gondolom azonban, hogy a család fogalmának meghatározására nem elegendők a fenti szempontok, mivel azok a családot mint emberi jelenséget nem teljesen írják körül, hiszen a család azokon túl is jelent valamit. Felfogásom szerint a család nemcsak a közvetlen, szűk család tagjait (szülők és testvérek) és még csak nem is a kiterjedt rokonságot jelenti. Vérségi vagy igazolható jogi kapcsolatú emberek alkotta közösségi csoporton belül is előfordulhat, hogy tagjai között nincs érdemi, napi szintű kapcsolat, míg a távolabbi családtagokkal csak az ünnepnapokon (vagy még ekkor sem) érintkeznek. Financiális vagy bármely más egyéb segítségnyújtás, mely régen egyfajta szociális hálóként működött az „atyafiak” között,² ma már felbomlásának előrehaladott állapotában van. Ezzel szemben más kapcsolatok, amelyek nem leszármazási vagy vérségi, de még jogi alapokon sem nyugszanak, tölthetik ki ezt a rést, jó barátok vagy az igaz kollégák által.

Korábban a várható élettartam rövidegével, manapság a válások magas számával magyarázható a családok gyors, idő előtti szétesése. Míg a rokoni-kapcsolati háló széthullása a globalizálódó és felgyorsult világ egyik általános kísérőjelensége. Egyes családtagok külföldre költöznek, akikkel a kommunikációt nemcsak a távolság, hanem az eltérő időzónák is megnehezíthetik. Persze régebben is voltak hasonló problémák a külföldre szakadt hazánkfiai és hozzátartozóik között, de akkor még az információcsere más csatornákon keresztül zajlott. Manapság egy egyszerű videós beszélgetés leszervezése is körülményesnek tűnik, sőt, néha (a szoros napi programterveink miatt) még egy egyszerű telefonbeszélgetés is komoly teherterhelés; ezek tömegessé és megfizethetővé válása előtt azonban csak a levélváltás és a költséges távirat létezett. Ugyan a hagyományos formájú levél elkészítése és eljuttatása időigényes és finansziális vonzattal jár, de az így elkészült produktumot jóleső érzéssel vesszük a kezünkbe. Ezzel szemben a drótpostát preferáljuk, mivel az ingyenes és szinte azonnal célba ér.

Az ember, társas lényként, igényli a szociális kötődést, így ha „elveszít”³ egy közelebbi családtagot, akkor ez a megváltozott állapot további változásra sarkallhatja. Folyamatosan, minden helyzetben szükségünk van példaképekre és erős személyiségekre, akikből erőt meríthetünk. Ezen úr betöltésére, valamint a szétzilált

családi kapcsolatok felmelegítésére, (ahol a közös leszármazás adja a kapcsolódási pontot) lehet orvosság a családfakutatás.

Jelenlegi életvitelünkből fakadóan⁴ a generációk is „távolabb” kerültek egymástól, így ma már nem jellemző az sem, hogy a dédszülektől visszamenően ismerjük felmenőink születési adatait, régvolt családi történeteket stb.

Manapság reneszánszát éli a családfakészítés. De miért van ez így? Egyrészt a fentebb említett szociális, másrészt egyéb történelmi okokra vezethető vissza. Ugyanis a pártállami időszakban a nagyközönség számára a genealógia a történelmi segédtudományok egyik negligált tudományága volt.⁵ Azon általános elterjedt (vagy elterjesztett) vélekedés okán, hogy ez nem is igazi diszciplína az auxilium historiae-nek, hanem „nemesi vagy úri hobbi”, amit az osztályellenségek űztek, s aki ilyennel foglalkozik, az a régi rendszerrel szimpatizál. Sőt, sokáig az állambiztonsági szervek vizsgálódásai a felmenők és családtagok felderítésével, illetve a vizsgált személy önéletrajzáinak megíratásával kezdődtek, ezért a családi múlttal szemben egyfajta félszegség alakult ki, ugyanis sosem lehetett tudni, hogy mi kerül felszínre családjunk múltjából.⁶ Ez a helyzet változott meg 1989 után, amikor a levéltárak állampolgári jogon minden felnőtt állampolgár számára biztosították a kutatás lehetőségét.

A családfakutatás töretlen populizmusát ezen „tiltott gyümölcs utáni vágyakozásra”, továbbá a megváltozott életkörülményekre és életmódra lehet visszavezetni. A rendszerváltozást követően, de különösen rohanó modern világunkban elvesztek vagy megintogtak a biztosnak hitt pontok, mint a megélhetés, a munka- és lakóhely, a személyes kapcsolatok, sőt még az általános identifikáció is. Ezzel pedig felerősödött a készlet, hogy az elveszett, állandónak vélt pontokat valamivel helyettesítsék.

Meglátásom szerint erre kínál megoldást a leszármazás kutatása. Ha azonban elhatározzuk, hogy családfakutatásba vágunk, már az elején érdemes tisztáznunk, hogy milyen eredményt szeretnénk elérni: kiterjedt családfát vagy leszármazási táblát (ősjegyzéket)? Mennyi időt és/vagy pénzt vagyunk hajlandóak áldozni célunk elérésére? Aki úgy dönt, hogy maga járna utána gyökereinek,⁷ annak először érdemes csak a közvetlen felmenőit felderítenie, s ha ezzel végzett, és továbbra is rendelkezik kellő akaratereővel, akkor kutassa csak ki famíliájának mellékágait, mert ez a főkutatással párhuzamosan könnyen felőrölheti energiáit.

Miként is lehet elkezdni egy családkutatást? A választ magunkban, pontosabban magunknál kell kezdenünk: pár generáció (szülők, nagyszülők) személyes adataival általában tisztában vagyunk, ebből kell kiindulnia vizsgálódásunknak, s ha módunkban áll, akkor kötelezően ki is kell kérdeznünk őket családjunk származásáról. Ezt követően érdemes átböngészni a családi levelesládát, fotógyűjteményeket és régi bibliákat további információk után. Ha pedig ezzel megvagyunk, akkor érdemes újból elbeszélgetnünk felmenőinkkel az újonnan feltárt információkról. Sokszor ugyanis az újabb impulzusok hatására addig elfelejtett emlékek bukkanhatnak fel.

A kapott eredményeket javasolt papíron és/vagy erre a célra létrehozott programban tárolni. Ez utóbbira példa a myheritage,⁸ amelynek ingyenes alapsomagjától egy szép, letisztult, kezelhető felületet kapunk. Minden egyes személyrekordhoz metaadatokat és képeket adhatunk hozzá, ami a formálódó családfát még életszerűbbé teheti. Ha papíron is vezetjük, akkor a genealógia szabályai szerint érdemes az egy személyhez tartozó 32 felmenőt egy A3-mas papíron feltüntetni, majd az oldal tetején lévő 32 elődöt új lapokra felvéve, új lapot kezdenünk.⁹

Fotók esetén azok hátoldalára egy puha grafitceruzával írjuk rá az összes szereplő (hölgyek esetén a leánykori) nevét, a felvétel készítésének idejét és a helyszínt. Az idő múlásával azonban nemcsak a fotók fakulnak ki (digitalizálásuk elengedhetetlen), hanem

a rajtuk szereplő személyek is a feledés homályába merülhetnek. Feltétlenül rögzítsük a birtokunkban lévő információkat, amihez nyugodtan kérjük rokonaink segítségét.

Ha végeztünk az otthon feltárható forrásokkal, ekkor érdemes felkeresnünk a levéltárakat. A 2010-ben megalkotott, de csak 2014-ben életbe lépő új anyakönyvi törvény¹⁰ következményeként Budapest Főváros Levéltára és a Magyar Nemzeti Levéltár módosította a megismerhetőség korlátait: a születési anyakönyvek a 130., a házasságiak a 86., míg a halálozásiak, a korábbiaknak megfelelően, az eseményt követő 30. évtől válnak kutathatóvá.¹¹

A megismerhetőségi korlátok miatt megoldást jelenthet az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában leadott betekintési kérelem, hiszen az információ-kárpótlás jogán erre lehetőségünk van.¹² Ezzel kapcsolatban csupán annyi a teendőnk, hogy igazoljuk a leszármazást, illetőleg a maximális eredményt szem előtt tartva minden érdemi információt érdemes megadnunk egykori ősünkről: iskoláit, lakó- és munkahelyeit, továbbá kifejtjük azt, miért gondoljuk, hogy feljegyzések készülhettek róla a pártállami időszakban. A kérelem beadását követően általában fél éven belül kaphatjuk kézhez a kívánt személyhez köthető iratanyagok anonimizált változatát. Ebben rengeteg lényegi információ és adalék lehet, amelyek új lendületet adhatnak családfánk kutatásához. Amennyiben úgy gondoljuk, hogy az így szert tett információk nem elégségesek, vagy a tágabb kontextusra is kíváncsiak vagyunk, még mindig beadhatunk egy kutatási kérelmet is.¹³

Mivel egyre inkább kitolódik a gyerekvállalás ideje, folyamatosan nő a korkülönbség a generációk között, ami megnehezíti az unoka-nagyszülő viszonyt, egyre nehezebbé téve a jelen és a közelmúlt kapcsolódási lehetőségeit. Ahogyan Pierre Nora az emlékezet helyeinek kapcsán kifejtette, azokat azért kreálták, mert „*megszűnt a múltat és a jelent egységbe fogó történeti tudat*”,¹⁴ másként fogalmazva: azért létesültek, hogy a kollektív emlékezetet megőrizték a nagyközönség számára. A gondolati ívén továbbhaladva, a családfakutatás és a családregegy írása is az emlékhely-állítás „kicsinyített formája”, ahol egykor élt ősünknek állítunk emléket, nehogy tetteik a feledés homályába vesszenek.

E sorok szerzője is elsőéves egyetemistaként járt először levéltárban, egyfelől származásának felderítése, másrészt a levéltári kutatásban való jártasság megszerzése céljából. Ez olyannyira jól sikerült, hogy ennek révén találtam rá első saját kutatási témámra, Szonda József budapesti katonai és elitzabóságára,¹⁵ amely családi vonatkozással is rendelkezett, mivel szép- és üknagyapám is ennél a cégnél helyezkedett el, miután Budapestre kerültek.

De miért is jó, ha tudjuk, hogy felmenőink mikor éltek és mivel foglalkoztak? Ezen információk birtokában ugyanis teljesen más színezetet kaphatnak a történelmi folyamatok, a történelem nagy eseményei. Őseink életpályájának ismeretében a múlt eseményei megszűnnek száraz tények és semmitmondó évszámok lenni, azokat magunkhoz közelebbinek, életszerűbbnek érezzük majd.

A családfakészítés folyamata által megeshet, hogy famíliánk idősebb és távolabbi tagjaival is szorosabb kapcsolat alakul ki, akik segítségével többet tudhatunk meg közös felmenőinkről, s akikkel ezután közösen ápolhatjuk emléküket. Életútjaik ismerete útmutatóul szolgálhat, bizonyítva, hogy régen sem voltak könnyebbek a mindennapok (kivéve a válságos időszakokat), de valahogy mégis boldogultak. Persze minden családban van egy-két kevésbé sikeres életút, de ez is tanulságul szolgálhat: hogyan cselekedjünk másként. Ami azonban még inkább fontosabb, hogy e kollektív ismeretek birtokában a könnyebben találhatjuk meg önmagunkat és teremthetünk kapcsolatot rokonainkkal.

---

¹ Kállay, 1986: 104, 107.

² Levi, 2001: 108–143.

³ Ez esetben nem számít, hogy válás, haláleset vagy a távolság miatt nem tudunk adott szeretetünkkel úgy kommunikálni, mint ahogyan azt régen tettük.

⁴ Hajdanán több generáció élt egy fedél alatt, másrészt többet kommunikáltak családtagjaikkal, mint ma tesszük.

⁵ Azonban ez nem azt jelenti, hogy a genealógiát egyáltalán ne művelték volna, hanem azt, hogy a segédtudomány ezen ágát csupán a „levéltárakban művelték, ahol a családi levéltárak rendezése e nélkül” el sem volt elképzelhető, és ma sem képzelhető el. Kállay, 1986: 102, 109.

⁶ Kállay, 1986: 102.

⁷ Az ősök keresésének népszerűségét jelzi az is, hogy egyre több cég, egyre nagyobb összegeket rááldozva hirdeti ilyen jellegű szolgáltatásait.

⁸ Az alábbi linken keresztül elérhető családfám: <https://www.myheritage.hu/site-203388151/my-family> (utolsó letöltés: 2017. szeptember 5.).

⁹ Kállay, 1986: 115.

¹⁰ Az anyakönyvek az adott személy születésétől számított 100., a halálozását követő 30. – vagy ha utólagos bejegyzés található benne, akkor a 75. – évtől válik kutathatóvá. 2010. évi I. törvény: 93/A. §.

¹¹ BFL 5/2014 sz. Főigazgatói utasítás.

¹² 2003. évi III. ÁBTL törvény: 5 §.

¹³ ÁBTL kutatási szabályzat. Családom egyik kevésbé ismert ágának felderítéséhez találtam nyomokat az ÁBTL révén, konkrétan a századforduló előtti Budapestre felköltözött őseim születési helyére és halálozási helyére vonatkozóan.

¹⁴ Pierre Norát idézi: Apor 2010: 166–168.

¹⁵ Mészáros, 2015: 169–182.

Internetes oktatási anyagok, cikkek

2003. évi III. ÁBTL törvény

2003. évi III. törvény az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0300003.TV
(utolsó letöltés: 2017. szeptember 5.)

2010. évi I. törvény

2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1000001.TV
(utolsó letöltés: 2017. szeptember 5.)

BFL 5/2014 sz. Főigazgatói utasítás

Budapest Főváros Levéltárának 5/2014 sz. Főigazgatói utasítása az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény alkalmazásáról
http://bparchiv.hu/sites/default/files/atoms/files/5_2014_foig_ut_anyakonyvi_tv.pdf
(utolsó letöltés: 2017. szeptember 5.)

ÁBTL kutatási szabályzat

https://www.abtl.hu/szolgáltatások/kutatoterem/kutatasi_szabalyzat
(utolsó letöltés: 2017. szeptember 5.)

Hivatkozott irodalom

Apor, 2010

Apor Péter: Hitelesség és hitetlenség: emlékezet, történelem és közelmúlt-feldolgozás Kelet-Közép-Európában. *Korall*, 41. sz. 159–183.

Kállay, 1986

Kállay István: Genealógia. In *A történelem segédtudományai*. Szerkesztette: Kállay István. Budapest, ELTE-BTK.

Levi, 2001

Levi, Giovanni: *Egy falusi ördögűző és a hatalom*. Budapest, Osiris.

Mészáros, 2015

Mészáros Dániel: Fizet, mint a katonatiszt: a tartozások miatt indított büntetőpercek iratainak forrásértékéről. *Korall*, 61. sz. 169–182.

Nora, 2009

Nora, Pierre: *Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok*. Szerkesztette: Horváth Zsolt. Budapest, Napvilág.